

Politiek en Pers

De verkiezingen van de gemeenteraad te Gent 1869-1878

door

Frida MARTENS

I. ENKELE KANTTEKENINGEN IN VERBAND MET HET STEMRECHT EN DE PROCEDURE BIJ EEN VERKIEZING ZOALS DEZE IN DE GEMEENTEWET BESCHREVEN, MAAR TOEGEPAST OP GENT¹.

Een zeer uitvoerige uiteenzetting over de ontwikkeling van het kiesrecht tot 1878, zou de perken van deze verhandeling ongetwijfeld te buiten gaan; maar wanneer men verkiezingen — en in verband daarmee politieke partijen en personen — gaat bestuderen, lijkt het ons wenselijk dit punt even aan te raken.

Gedurende de hele beschouwde periode bleef het stemrecht hen voorbehouden die een bepaald bedrag aan rechtstreekse belastingen betaalden; vandaar dat men dan ook, en o.i. terecht, van cijnskiesrecht en cijnskiezers spreekt. Met rechtstreekse belastingen nu werden bedoeld: a) de grondbelasting, b) het patentrecht, c) de personele belasting — deze laatste gesteund op uiterlijke weeldetekenen, zoals huurwaarde van het huis, aantal deuren en vensters, aantal haarden, meubilering, dienstpersoneel en aantal paarden².

De Gemeentewet van 30 maart 1836³ vormde de basis voor het gemeentelijk kiesstelsel. Een belangrijke wijziging vormde het onderverdelen van de stad in kiessecties — door de wet van 30 juni 1842 ingevoerd⁴, maar door de wet van 5 maart 1848 weer opgeheven⁵. De wet van 31 maart 1848⁶ bracht daarenboven een belangrijke hervorming: de kiescijns werd verlaagd en mocht voortaan de 42,32 Fr. niet meer overschrijden.

Hierna volgt nog een schets van de belangrijkste artikelen van de Gemeentewet, voor Gent van kracht op de vooravond van de gemeenteraadsverkiezing van 26 oktober 1869.

Gelet op het aantal inwoners mocht de Gentse gemeenteraad bestaan uit 31 leden, inbegrepen de burgemeester en de vier schepenen (art. 3 en 4). Alleen de raadsleden werden rechtstreeks door de vergadering van de kiezers der gemeente verkozen (art. 2). Om kiezer te zijn voor het vormen van de

(1) Voor dit hoofdstuk werden de meeste gegevens gehaald uit de „Pasinomie” en Gilissen: *Le Régime représentatif en Belgique depuis 1790*, blz. 34-111.

(2) Gilissen, *op. cit.*, blz. 100.

(3) *Pasinomie* 1836, nr. 136.

(4) *Pasinomie* 1842, nr. 505.

(5) *Pasinomie* 1845, nr. 111.

(6) *Pasinomie* 1848, nr. 161.

Gentse gemeenteraad moest men, o.a. ten volle 21 jaar oud zijn en tenminste sedert 1 januari van het jaar waarin de verkiezing plaats had in de gemeente zijn verblijf hebben; ook diende men daarnaast 42,32 Fr. (of 20 florijnen), de patenten inbegrepen, als rechtstreekse belasting in 's lands kas te storten (art. 7). De verkiezing werd gehouden op de laatste dinsdag van oktober, de leden werden verkozen voor een termijn van zes jaar. Om de drie jaar echter werd de helft van de gemeenteraad hernieuwd. De uit-tredende leden werden door loting aangeduid. De schepenen behoorden voor de helft tot elke reeks, de burgemeester tot de laatste (art. 54).

Dat dit cijnskiesstelsel voor hervormingen vatbaar was, hoeft wel nauwelijks gezegd. Ook de tijdgenoten bleven daarvoor niet blind. Vooral vanaf 1864 kwamen er, ook te Gent⁷, steeds meer stemmen voor hervormingen op, zowel vanwege enkelingen als van politieke partijen en instellingen. Meestal echter waren dit slechts de stemmen van de vooruitstrevenden der twee politieke partijen.

In feite was de meerderheid tevreden met het bestaande regime, en zocht zij enkel naar middelen die de partij konden begunstigen. Zo trachtten de liberalen vooral de invloed van de capaciteitskiezers te vergroten, terwijl de katholieken daarentegen de cijns van de gemeenten wilden verlagen. Hier-voor was immers geen herziening van de grondwet vereist, het constitutionele minimum gold inderdaad voor de wetgevende verkiezingen. Beide tendensen zouden tenslotte tot een wet omgevormd worden. De liberale regering van FRÈRE-ORBAN, die niet langer doof durfde blijven voor de eisen van de progressistische vleugel, deed op het laatste ogenblik de wet van 30 maart 1870 stemmen — een combinatie van de census met de na drie jaar middelbare studie opgedane „bekwaamheid”⁸. Al te klaarblijkelijk was dit een façade-wet, die dan ook niet in staat bleek de oppositie tot bedaren te brengen en trouwens nooit toegepast werd. Tijdens het bewind van het katholieke kabinet d'ANETHAN, dat in 1870 aan de macht kwam, werd dan ook de nieuwe wet van 12 juni 1871 gestemd⁹, die in heel België de cijns voor de gemeenteverkiezingen op 10 Fr. bracht. Daardoor ver-

(7) Vanaf 1866 zijn er te Gent twee duidelijke tendensen in de schoot van de liberale partij en haar pers te onderscheiden. Enerzijds de progressisten, voorstanders van het stemrecht bij lokale verkiezingen, voor allen die kunnen lezen en schrijven, vertegenwoordigd door het Volksbelang, La Flandre Libérale en enkele leden van de gemeenteraad zoals Voituron, Vuylsteke e.a.. Proposition de M. Voituron concernant la réforme électorale, Gand, le 26 février 1866.

Zie in dit verband : P. Voituron, *La réforme électorale et les intérêts communaux*, 1870.

Anderzijds de doctrinairen. Bevreesd dat dergelijke uitbreiding de val van de liberale partij zou betekenen, daar volgens hen kleine kiezers onder dwang staan, eisen zij eerst de uitbreiding van een degelijk onderricht. Deze formule vindt men meermaals terug in discussies van de gemeenteraadszittingen.

Zie in dit verband :

— Rapport des Commissions du contentieux et de l'instruction publique sur la proposition de M. Voituron — Rapporteur : A. Du Bois, le 27 mart 1866 : negatief t.o.v. voorstel Voituron.

— Réforme électorale — Projet de résolution — Rapporteur A. Du Bois, Gand, 13 avril 1871 : negatief t.o.v. verlaging cijns tot 10 Fr.

(8) Pasinomie 1870, nr. 112.

(9) Pasinomie 1871, nr. 176.

dween elke differentiële cijns en werd tevens het aantal kiezers vergroot, wat te Gent het aantal stemgerechtigden van 4.128 in 1869 op 6.517 in 1872 bracht.

Van enorm belang was daarnaast de zgn. „Wet Malou” van 9 juli 1877¹⁰ die het verloop van een algemene verkiezing minutieus regelde en in feite de geheime stemming in België invoerde. De wet van 16 mei 1878¹¹ breidde deze bepalingen uit tot de gemeenteraadsverkiezingen. Van dan af moesten officiële bulletins, waarvan de afmetingen werden vastgesteld, ingevoerd.

Hoe verliep nu zo'n verkiezingsdag te Gent? In verschillende delen van de stad waren er burelen¹² ingericht om de massa kiezers te verspreiden en zo de duur der verkiezingen wat in te korten. De voorzitter van zo'n stemlokaal of -bureel kon de burgemeester, een schepen of een gemeenteraadslid zijn (art. 24). De verkiezing begon gwl. te 10 u. 's morgens. Alleen zij die op de kiezerslijsten voorkwamen mochten stemmen. Tweemaal werden de namen van de stemgerechtigden, in alfabetische orde afgeroepen — een tweede maal ten behoeve van hen die bij de eerste naamafroeping afwezig waren. Elke kiezer vulde dan schriftelijk (tot 1877) zijn bulletin in, tenzij de partij er zelf voor gezorgd had door gelitografeerde bulletins uit te delen. Op dit bulletin konden evenveel namen geschreven worden als er te begeben plaatsen waren. De in vieren gevouwen briefjes, met het zegelmerk nar buiten, werden dan aan de Voorzitter overhandigd, die ze in de stembus stopte. Nadat iedereen gestemd had werden de briefjes geteld, geopend en voorgelezen. De uitslagen van de verschillende lokalen werden op het hoofdbureel verzameld. In grote lijnen werd deze werkwijze gevolgd tot 1877.

Elke verkiezing gebeurde volgens het stelsel der volstreckte meerderheid. Waren bij de eerste stembeurt alle te begeben plaatsen niet bezet, dan werd een ballotage gehouden tussen dubbel zoveel kandidaten als er nog open zetels waren en wel onder diegene die het grootste aantal stemmen hadden behaald. Alleen op deze kandidaten kon een stem uitgebracht worden. Zij die het grootste aantal stemmen behaalden waren verkozen.

Van zodra de uitslag bekend was jubelden de overwinnaars hun vreugde uit in optochten, serenades en banketten; de verslagenen daarentegen uitten zeer dikwijls hun onmacht in straatrumoer.

(10) Pasiemie 1877, nr. 180.

(11) Pasiemie 1878, nr. 188.

Loi du 16 mai 1878. Guide pratique pour les élections, par un conseiller communal, Gand, 1880 :

32. Proposition des candidats : pour les élections provinciales et communales aucune qualification de parti ne peut être donné aux candidats, ces élections présentent un caractère purement administratif. Un candidat porté sur deux listes doit les signer toutes deux.

Malou : „On ne peut pas porter quelqu'un sur une liste malgré lui et sans qu'il ait signé”.

(12) in 1869 : 12 ; in 1872 en volgende : 18 en 19 burelen.

Welke waren nu de nadelen van dit stemrecht?

1. Slechts een klein deel van de bevolking was werkelijk vertegenwoordigd.
2. De onthouding bij elke verkiezing was groot en dit om volgende redenen:
 - de verkiezingen waren niet verplichtend;
 - wanneer een bepaalde partij niet deelnam aan de verkiezing onthielden hun volgelingen zich meestal ook — dit gebeurde te Gent in 1875 en 1876;
 - enkelen, vooral neringdoenden, wensten niet in opspraak te komen — al kon men natuurlijk om dezelfde reden ook een blanco stem uitbrengen;
 - ballotages deden de verkiezingen soms zeer lang aanslepen; in 1869 duurde de verkiezing te Gent drie dagen.
3. Daar er nooit plaatsvervangers verkozen werden, moest, bij overlijden of ontslag van één of meer leden, een nieuwe gedeeltelijke verkiezing gehouden worden (zo b.v. te Gent op 22 februari 1875).
4. Triëren was toegelaten en de kiezer kon, vrijwillig, één of meerdere stemmen verliezen door een kleiner aantal kandidaten op te schrijven dan er te begeben mandaten waren.

Dit punt kan echter voor de hier bestudeerde periode te Gent over het hoofd worden gezien, daar de partij zelf zorgde voor gedrukte stembulletins met de namen van de officiële kandidaten.

Dit had voor gevolg dat het dan ook niet steeds ontbrak aan kritiek op de zogenaamde „keuze” die aan de kiezers werd gelaten. „Kiezen” kon men immers wel in theorie, maar in werkelijkheid waren het comités en ondercomités van de politieke partijen die zich de eerste keus hadden toegeëigend. zodat de kiezer, wilde hij zijn politieke opinie getrouw blijven, in de meeste gevallen wel niet verder kon dan deze keuze bekrachtigen.
5. Buiten de grondwettelijke hervorming kon de wetgever de samenstelling van het kiezerskorps ook beïnvloeden door de fiscale wetten, daar het recht van kiezen afhankelijk was van het bedrag aan belastingen dat men betaalde. Vandaar dat de aan het bewind zijnde politieke partijen die kiezers trachtten uit te schakelen, waarvan ze dachten dat ze haar opinie niet deelden.

Bij de wet van 24 november 1871 b.v. veranderde het katholiek ministerie d'ANETHAN de rechtstreekse belasting op de alcoholische dranken in een indirecte door ze als accijnsrecht te beschouwen.

Dit had voor gevolg dat talrijke herbergiers, waarvan de katholieken veronderstelden dat ze liberale kiezers waren, hun stemrecht verloren. Anderzijds verkregen vele landbouwers, doorgaans katholieke kiezers, stemrecht door verhoging van de grondbelasting.

Te Gent oefende vooral de eerste maatregel invloed uit want vele van de in de stad zeer talrijke herbergiers, moeten hierdoor hun stemrecht verloren hebben — wat wellicht de tamelijk onaanzienlijke stijging van het aantal

stemgerechtigden van 1872 verklaart, spijs de verlaging van de cijns tot 10 Fr.

6. Tenslotte, daar noch het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging, noch dat van de vertegenwoordiging der minderheden¹³ van kracht was en men enkel gekozen werd bij volstreckte meerderheid der stemmen, was de kiesstrijd, ook op gemeentelijk vlak, uitgegroeid tot een heftige partijstrijd en predikte men „geen triage” tussen de verschillende lijsten. De reden hiervoor was wel dat het politiek-godsdienstig belang in deze periode het had gehaald op het stoffelijk-administratief belang.

Gevolg: de kandidaten, hoe bekwaam ook, werden onmeedogend beklad door de pers zodra ze op de oppositielijst voorkwamen. Dit kon dan ook onmogelijk het rustig verloop van een verkiezing in de hand werken. Dit verklaart het bedrog bij de samenstelling der kiezerslijsten. Deze lijsten werden immers opgesteld door de gemeentelijke administratie, zodat elke aan het bewind zijnde partij enerzijds kiezers op de lijsten kon plaatsen en anderzijds ook tegenstanders kon schrappen.

Tevens wordt hierdoor een verklaring gegeven van de drukking, zowel materieel als moreel welke op de kiezers werd uitgeoefend.

De „Wet Malou” heeft dergelijke handelwijze echter nagenoeg onmogelijk gemaakt.

Om de weerslag van de hogerbesproken gevolgen van dit kiesstelsel en de evolutie van het aantal stemgerechtigden (tengevolge de veranderingen in het kiesrecht aangebracht) duidelijker te tekenen, hebben we de volgende tabel opgesteld.

(13) Journal de Gand, 23-IV-1872/I, B-C-D: Het stelsel „Hare” werd echter aangenomen door de grondwettelijke liberale Vereniging van Gent op 21 april 1872 voor het kiezen van haar middencomité, echter niet voor het kiezen van de kandidatenlijsten, wat nochtans ook was voorzien in het voorstel door twintig leden ondertekend: Een speciaal opgerichte Commissie van vijf leden om daarover te beraadslagen (bestaande uit Rolin-Jacquemijns, E. Williquet, A. Du Bois, J. Vuysteke en C. Waelbroeck) achtte dit laatste nog voorbarig. Het beginsel werd nochtans als rechtvaardig beschouwd en de wens werd uitgedrukt dat in de praktijk de meerderheid dit beginsel zou eerbiedigen.

De Commissie verwierp eveneens een ander voorstel (o.m. verdedigd door Guequier) om het stelsel van het beperkt stemrecht te doen aannemen.

Jaar van verkiezing	Bevolking ¹⁴ (31 december)	Stemgerechtigden		Opgekomen Kiezers		
		absoluut ¹⁴	in % bevolking	absoluut	in % bevolking	in % stemgerechtigden
1869	121.459	4.129	3,40	26 oktober: 3.512 27 oktober: 3.117 28 oktober: 2.054	2,89 2,57 1,69	85,08 75,51 49,76
1872 (1 juli)	127.197	6.517	5,12	5.713	4,49	87,66
1875 (22 febr.)	130.082 ¹⁵	7.180 ¹⁶	5,52	voorm. : 2.710 nam. : 2.194	2,08 1,69	37,74 30,56
1875 (26 oktob.)	131.016	7.286	5,56	2.117	2,12	38,03
1878 (29 oktob.)	130.671	7.866	6,02	2.771	1,62	26,91

(14) Cijfers verstrekt door de „Mémorial administratif de la ville de Gand.

— voor 1869 : T. VII, 2e serie, 1871, p. 2,5

— voor 1872 : T. X, 2e serie, 1874, p. 2,5

— voor 1875 : a) T. XII, 2e serie, 1876, p. 2,5

b) T. XIII, 2e serie, 1877, p. 2,5

— voor 1878 : T. XVI, 2e serie, 1886, p. 2,5.

(15) bevolking op 31 december 1874.

(16) Pasinomie, 1889, nr. 115 : art. 47 : pas vanaf 1 mei van elk jaar werden de verkiezingen gehouden volgens de herziene lijsten. Bij de tussentijdse verkiezing van 22 februari 1875 geldt dus nog de oude kiezerslijst.

II. DE POLITIEKE PARTIJEN - HUN ORGANISATIE - HUN PERS

Een studie over verkiezingen vergt ongetwijfeld een overzicht van de bestaande politieke constellatie, van de organisatie en de activiteit der onderscheiden partijen. Meer dan ooit immers zullen deze laatste in een verkiezingsperiode hun krachten samenbundelen en hun programmapunten voor het kiezerspubliek duidelijk formuleren en omschrijven.

Het meest voor de hand liggend middel om in de XIXe eeuw de kiezers te bereiken was natuurlijk de krant, die zich trouwens de meeste cijnskiezers financieel konden veroorloven. Dit had echter tot gevolg, dat het lezerspubliek de kiespolemie slechts van uit één hoek leerde kennen. Want als men las, bleef dit toch wel beperkt tot één krant. Trouwens aan de katholieken b.v. was het lezen van liberale kranten verboden en de moderne communicatiemiddelen als radio en T.V. bestonden nog niet. Daar het er echter iedere partij om te doen was zoveel mogelijk alle kiezers te bereiken en vooral de „vlottende” elementen voor zich te winnen, werden alle middelen (als oproepen tot abonnees om de krant aan burens en vrienden uit te lenen) niet onbenut gelaten.

Ook werden natuurlijk kiesmanifesten en pamfletten op de vooravond van de verkiezing zelf verspreid. In de drankhuizen — algemeen beschouwd als haarden van liberale propaganda — werden kranten ter inzage gelegd. Bisschoppelijke mandementen, kenselwoorden van priesters, kiesgebedenprentjes, omkoperij en drukking van kiesdravers bewerkten en verhitten de gemoederen en deden de polemie in de kranten nog heviger oplaaien. Dit echter terloops en alleen maar om duidelijk te maken hoe complex de studie van een verkiezing wel is. Een inzicht in de partijen, hun organisatie en pers, zal dan ook de inhoud van dit hoofdstuk uitmaken.

A. De politieke Verenigingen te Gent.

In zijn werk over de katholieke partij geeft GUYOT DE MISHAEGEN aan „partij” de volgende betekenis: „Le parti politique est une réalité complexe comme la vie dont il émane. Il se compose de membres, groupés en des organisations diverses et unis entre eux par un programme en vue d'un but commun. Ce sont des idées, des conceptions, des intérêts semblables qui lient ses membres”¹⁷.

Het is pas vanaf 1846 dat men van partij en partijorganisatie, in deze wetenschappelijke betekenis van het woord, kan gewagen.

Inderdaad, het was op 14 juni 1846 dat het „Liberaal Congres” aan het liberalisme een definitieve partijorganisatie en een politiek programma schonk.

Op basis hiervan werd te Gent een „Liberale Grondwettelijke Vereniging”¹⁸ als kiesassociatie opgericht (art. 1). Haar doel was, langs wettelijke wegen, de principes van de grondwet te verdedigen en enkel bekwame personen te doen verkiezen (art. 2). Bij de gemeenteraadsverkiezingen namen

(17) Guyot de Mishaegen, *Le parti Catholique Belge*, blz. 9.

(18) Règlement pour l'Association Libérale Constitutionnelle de Gand, Gand 1875.

alleen de Gentse leden deel aan de verrichtingen van de associatie (art. 5). Het bestuur was in handen van een „Middenkomiteit”, bestaande uit vijftien leden (art. 6), en het moest in geheime stemming om de drie jaar worden vernieuwd. Vóór 1872 gebeurde dit bij meerderheid van stemmen. Op 21 april 1872¹⁹ werd het stelsel van de vertegenwoordiging der minderheden, ook „stelsel Hare” genoemd, aangenomen. Ongetwijfeld betekende dit een stap in een zeer democratische richting maar tevens werden de interne wrijvingen en spanningen tussen de verschillende fracties in de liberale partij erdoor erger²⁰.

Het middencomité werd in zijn werkzaamheden gesteund door een aantal ondercomités²¹. Bij verkiezingen moesten deze geraadpleegd worden betreffende de voorlopige kandidaten. In een eerste vergadering duidde elk ondercomité afzonderlijk zijn kandidaten aan. De namen werden vermeld en in een tweede zitting werd dan door elk ondercomité op allen samen gestemd.

Om op de lijst van de voorlopige kandidaten te worden gebracht moest men voorgesteld worden door: 1° twintig leden, en dit vijf dagen vóór de algemene vergadering; 2° het „middenkomiteit”; 3° het „kieskomiteit”²²; 4° het geheel van de „onderkomiteiten” bij v.m. (art. 18). Uit deze lijst werden dan in de algemene vergadering, bij geheime stemming, de definitieve kandidaten van de Vereniging bij v.m. gekozen (art. 13). Van essentieel belang, en een punt van eer, was echter het art. 24 dat, van zodra het resultaat was bekend, elke discussie moest ophouden en alle leden van de Associatie hun krachten moesten bundelen om de uitgeroepen kandidaten te doen slagen.

Deze misschien wat lange uiteenzetting toont ons echter duidelijk hoe, zelfs op het vlak van een gemeenteraadsverkiezing, van liberale zijde zuivere partijlijsten werden voorgesteld.

Ook de strijd van de minderheden in de ondercomités, om toch enkele van hun kandidaten erdoor te krijgen, wordt erdoor verduidelijkt.

Tot een van deze minderheden moesten de Vlaamse Liberalen gerekend worden. Opdat hun oppositie vruchten zou afwerpen, gingen ze over tot de oprichting (te Gent op 21 december 1867) van het nieuwe kiesgenootschap: de „Vlaamse Liberale Vereniging”²³. Het programmapunt van hun reglement²⁴ bestond in de „gelijktijdige bevordering der vlaamschgezinde

(19) Journal de Gand, 23-IV-1872/I, B-C-D.

(20) Illusterend voor het niet steeds samengaan van theorie en praktijk is wel dat gedurende de periode 1870-1878 burgemeester de Kerchove als voorzitter, Metdenpenningen en D'Elhoungne als ondervoorzitter van het Middencomité fungeerden en in die periode tot de kopstukken van de doctrinaire meerderheid werden gerekend.

(21) Journal de Gand, 12-III-1877/I, D-E. Aanvankelijk waren er zeven maar uit het verslag over de werkzaamheden van de Associatie voor 1876 (in de jaarlijkse algemene vergadering) vernemen we dat het getal op achttien werd gebracht.

(22) Het Kiescomité was samengesteld uit het Middencomité en één afgevaardigde van elk ondercomité.

(23) Volksbelang 28-XII-1867/I, C en 10-IV-1869/2, B : het werd opgericht op de grondslagen van het oud „Liberaal Vlaamsch Verbond” op initiatief van J.F. Heremans, J. Morel, A. Sunaert, J. Vuylsteke en E. De Clercq.

(24) Volksbelang, 18-I-1868/2, A-B.

en der liberale en democratische grondbeginselen" (art. 1). Verder werden alle gepaste middelen om het doel te bereiken — als verkiezingen, petitie's, voordrachten, uitgave van kranten — goedgekeurd (art. 7). Tenslotte zou de vereniging, bij het naderen van elke verkiezing, onderzoeken of en op welke wijze zij er in zou tussenkomen — dit om in geval van onthouding de leden persoonlijk volkomen vrij te laten (art. 8).

J. VUYLSTEKE (1836-1903) gaf van in de aanvangrede, die hij uitsprak in naam van de inrichters, aan het genootschap zijn ideologisch-politieke strekking: „... Wil zij recht hebben op den naam van nationaal, en daardoor een waarborg van vooruitgang zijn voor ons volk, dan moet zij de twee grootsche beginselen in zich opnemen die geheel het kenmerk zijn onzer eigenaardigheid, die geheel ons verleden bezielde en zich daarin hebben opgelost onder den dubbelen vorm van *Klauwaert* en van *Geus!* Met één woord zij moet *Liberaal* zijn in den echten vlaamschen zin, buiten welken er in Vlaanderen op *Liberalisme* geene aanspraak zijn kan: — 't is te zeggen dat zij vertegenwoordigen moet: 1° den strijd van onzen volksaard tegen franschen invloed; 2° den strijd voor onze volksrechten tegen ministeriële willekeur; 3° den strijd van onze gewetensvrijheid tegen de overweldigingen van het clericalisme...”²⁵.

Deze oprichting leidde echter tot geen scheuring in de Gentse liberale partij. Het genootschap werd aanvaard door de Grondwettelijke Vereniging, zodat de strijd om de vertegenwoordiging beperkt bleef tot de ondercomités en de verkiezing van het middencomité. Resultaten bleven dan ook niet uit²⁶.

Een minderheidsfractie, die intermitterend oppositie voerde tegen de doctrinaire meerderheid van de Gentse liberalen, vormden de progressisten. Ook zij hadden zich steeds beperkt tot een strijd binnen de schoot van de Liberale Associatie.

Zoals verder, uit de studie van de gemeenteverkiezingen in 1869, zal blijken, had de tegenstelling reeds een kritiek hoogtepunt bereikt in de jaren 1868-1870; tevens zullen wij dan besluiten, dat daarin reeds het prelude te horen was tot de nederlaag, zowel van de Gentse liberalen als van de liberale regering, bij de algemene verkiezingen van 1870. Ongetwijfeld mochten vele leden van de Vlaamse liberalen tot de progressistische fractie gerekend worden. De nieuwe verkiezingsnederlaag van juni 1874 luidde een volgende fase in hun onderlinge verhoudingen in en in een snel tempo werd de opelijke breuk voltrokken.

Op 3 juli 1874 verenigden zich een aantal Gentse liberalen, leden en niet leden van de Liberale Associatie, in een nieuwe kiesvereniging: „De

(25) Volksbelang, 28-XII-1867/1, C.D.

(26) De Vlaamse Liberale Vereniging slaagde erin voor de periode 1869-1878 de volgende bestuursleden in de gemeenteraad en in het Middencomité te doen zetelen: J. Vuylsteke, A. De Maere-Limnander, J. De Vigne, J. Heremans en W. Rogghé; C. Vervier enkel in de gemeenteraad en K. Trouvriez, Goossens Rolin-Jacquemijns, E. De Clercq enkel in het Middencomité.

J. de Vigne oefende daarenboven gedurende enkele jaren zowel het ambt van voorzitter van de Vlaamse Liberale Vereniging als dat van secretaris van de Liberale Grondwettelijke Vereniging uit.

Progressistenkring" 27. In hun programma, dat dertien artikelen omvatte, beleden ze en integraal liberalisme en propageerden ze ook verregaande sociaal-democratische hervormingen 28.

Met het oog op de onmiddellijke toekomst beoogden ze in grondbeginsel hetzelfde als de Vlaamse Liberale Vereniging: zich te beijveren om hun gedachten en hun mannen te verdedigen, zonder daarom van de verbintenissen als leden van de associatie af te zien noch aan de hoofdverplichting (art. 24) (dit zeker niet!) ontrouw te worden 29. Dit nam niet weg dat er onder de Gentse doctrinairen een grote opschudding ontstond terwijl nog allerlei andere factoren — waarover later uitvoeriger zal gehandeld worden ter gelegenheid van de gemeenteraadsverkiezingen van 1875 — niet van aard waren om de gemoederen tot bedaren te brengen. Tenslotte lanceerden, op 4 november 1874, de kopstukken van de liberale partij (K. de Kerchove, H. Metdepenningen en D'Elhounge) een manifest waarin het lidmaatschap van de Progressisten-Kring onverenigbaar werd verklaard met dat van de Liberale Grondwettelijke Vereniging 30. Op 16 november 1874 werd in de algemene vergadering de banvloek officieel bekrachtigd 31. Deze uitspraak werd echter algemeen in de pers als betreurenswaardig beschouwd. Terwijl aldus de beide fracties voortgingen hun standpunt als het juiste te verdedigen en terwijl ze zelfs openlijk tegenover elkaar kwamen te staan bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1875, werd toch het terrein voor een verzoening langzaam voorbereid. Ieder weldenkend liberaal begreep immers zeer goed dat een overwinning op de katholieken bij de algemene verkiezingen slechts mogelijk was als allen samenwerken 32. Op aandringen van talrijke leden werd tenslotte, in de algemene vergadering op 29 maart 1876, een formule gestemd die de terugkeer van de progressisten in de schoot van de Liberale Associatie voor beide partijen kon aanvaardbaar maken 33.

Het sprekendste bewijs dat mettertijd deze verzoeningspoging haar uitwerking niet heeft gemist, is wel de schitterende overwinning op 11 juni 1878 door de gehele liberale kandidatenlijst te Gent behaald; meteen bracht deze zege de liberalen opnieuw aan het hoofd van het land.

In de geschiedenis van de katholieke partij nu hadden de congressen van Mechelen (in 1863, 1864 en 1867) ongeveer hetzelfde belang als het congres van 1846 in die van de liberale partij. Overall werden katholieke kringen opgericht en op 30 oktober 1865 kwam te Brussel een „Federatie”

(27) Journal de Gand, 17-XI-1874/2, A.

(28) Progressisten-Kring, 28-XI-1874/1, A.

(29) Volksbelang, 14-XI-1874/1 + 2, A: bespreking van de „Memorie” door de progressisten rondgezonden.

(30) Journal de Gand, 4-XI-1874/1 + 2, A.

(31) Journal de Gand, 17-XI-1874/2, A en 18-XI-1874/2, C.

(32) De progressisten zelf waren niet sterk genoeg om met succes zelfstandig op te komen, maar toch konden ze wel de balans al dan niet in het voordeel der liberalen doen doorslaan. De uitslag te Gent hing steeds af van een gering aantal stemmen. Dit verklaart, — ondanks hun geringe aanhang — de relatief grote macht der progressisten, waarmee doctrinairen gedwongen waren rekening te houden.

(33) Journal de Gand, 30-III-1876/2, A-B-C-D.

tot stand, die de verspreide krachten moest kristalliseren. „Les Cercles sont les cellules, leur Fédération c'est l'ossature du parti catholique", schreef GUYOT DE MISHAEGEN terecht ³⁴.

Te Gent bestonden in 1864 reeds verscheidene katholieke kringen, waarvan de belangrijkste de maatschappij *St. Jozef* was. Dit gaf het ontstaan aan de spotnaam 'Tjeefkens' of „Jefkens" ³⁵, die we steeds terugvinden in de liberaal-vlaamse kranten naar aanleiding van polemieken bij de gemeenteraadsverkiezingen. De vereniging van al die kringen vormde de „Grondwettelijke bewarende Vereniging", gevestigd in het lokaal van de Katholieke Kring op de Poel.

Over de organisatie en de verschillende tendensen van de katholieke opinie willen we hier echter niet verder uitweiden, vooral daar ze gedurende de gemeenteraadsverkiezingen van 1869-1878 nooit rechtstreeks in de kiesstrijd is tussengekomen door een eigen kandidatenlijst naar voor te brengen. Laten we enkel vermelden dat de ultramontaanse kern rond de „Bien Public" de belangrijkste groep was. Toch willen wij daardoor ook weer de betekenis van de katholieke organisatie geenszins ontkennen noch minimaliseren. Integendeel. Juist door haar abstinentie was een oppositielijst te Gent in staat haar krachten te meten met de liberale lijst zoals dit vooral in 1869 en ook wel in 1872 bleek), of deed zij — door haar wachtwoord „onthouding" her procent der kiezers plots enorm afnemen (zoals in 1875 en 1878).

Ten slotte speelde te Gent, in de gemeenteraadsverkiezingen van 1869 en 1872, nog een andere vereniging een rol. In een meeting in de zaal Flora (op 25 juli 1869) werd „het Kiesgenootschap der vrije Gentsche Burgers" ³⁶. Daar deze vereniging echter haar oorsprong vond in een zuiver lokale aangelegenheid — het wettelijk verzet tegen de 11% belasting — en ze nooit tot een politieke partijorganisatie is uitgegroeid, zullen we het er hier niet verder over hebben. Wel kan vermeld dat de oppositielijst voor 26 oktober 1869 haar directe oorsprong vond in die Kiesgemeenschap ³⁷.

B. De politieke spreekbuis bij uitstek: de krant.

Het ligt geenszins in onze bedoeling een repertorium te geven van de Gentse pers tijdens de periode 1869-1878. Hiervoor trouwens heeft E. VOORDECKERS gezorgd in de uitstekende en overzichtelijke verhandeling: „Bijdrage tot de Geschiedenis van de Gentse Pers. Repertorium 1667-1914" — waarvan we dan ook dankbaar gebruik hebben gemaakt. Alleen willen we hier, in een kort overzicht, de strekking van de geraadpleegde kranten trachten duidelijk te maken zonder evenwel dieper in te gaan op de specifieke rol welke zij hebben gespeeld in de respectieve gemeenteraadsverkiezingen. Hun houding tegenover partijen, fracties van partijen, personen en

(34) G. de Mishaegen, *op. cit.*, blz. 134.

(35) D. Destanberg, *De kiezingen te Gent sedert 1830*, blz. 197.

(36) Beurzencourant 26/27-VII-1869/1, A-B. Ook „Association électorale liberale" genoemd.

(37) Voor verdere details zie Deel I, hoofdstuk 2.

Bien Public, 24-X-1869/1, B.

programma's verschilde natuurlijk sterk van de ene verkiezing tot de andere, temeer nog daar vooral in gemeenteraadsverkiezingen lokale en persoonlijke aangelegenheden hun woordje meespreken.

Enkel reeds een chronologische opsomming van de kranten zou volstaan om de politieke sfeer te Gent naar voor te brengen wat tot een parallel verloop met de evolutie in de politieke partijen zou doen besluiten³⁸.

Want kranten maken niet alleen de opinie, zij worden er ook door gedictieerd. Een krant toch is moeilijk leefbaar als ze niet zoveel mogelijk beantwoordt aan de noden van tijd en plaats van verschijnen.

Welnu, de politieke onverdraagzaamheid der zeventiger jaren (de Vlaamse beweging, de beide machtige partijen — ultramontanen en liberalen —) werd belichaamd door vooraanstaande vertegenwoordigers, die boven het Gentse kader uit ook op nationaal plan toonaangevend waren. In verkiezingstijd werd door hen een ernstige, maar niettemin hardnekkige, polemiek gevoerd.

Zo vereenzelvigde de *Journal de Gand* zich met de „libéraux constitutionnels” en stelde zich tot taak een burgerlijk en antiklerikaal liberalisme te verdedigen³⁹. Ze ontpopte zich tot tolk van de doctrinaire meerderheid van het Stadhuis⁴⁰.

De steeds meer uitgesproken progressistische strekking in de liberale partij te Gent leidde, einde 1868, tot de stichting van *La Flandre*⁴¹. Het blad verklaarde zich voorstander van de geleidelijke uitbreiding van het stemrecht, van de ontwikkeling van het lager onderwijs met „la suppression de toute immixtion du clergé dans l'enseignement à titre d'autorité”, van de volkomen scheiding Kerk - Staat, van de herinrichting van leger en fiscale wetgeving en van de decentralisatie en de erkenning van de rechten van de Vlaamse taal. Het blad hield echter reeds in 1871 op te verschijnen, dit ten gevolge van de smadelijke verkiezingsnederlaag van 1870. Daardoor echter verdween de tendens zelf niet zo maar van het Gentse toneel⁴².

(38) Daarvoor wordt verwezen naar de schemata op het einde van dit hoofdstuk.

(39) Voordeckers, *op. cit.*, blz. 289.

(40) *Bien Public*, 13-X-1869/1, B-C: „organe en quelque sorte officiel de M. le Bourgmestre, moniteur en titre de l'Hôtel-de-Ville et de la coterie doctrinaire...”.

Nouvelliste de Gand, 25-X-1869/2, A: „... les deux seuls journaux de la ville (*Journal de Gand* en *Stad Gent*) qui soutiennent nos doctrinaires ou plutôt par l'organe desquels les doctrinaires se présentent; car la position de ces journaux n'est un secret pour personne, leurs bureaux ne sont qu'une succursale des bureaux de l'Hôtel-de-Ville, et nos administrateurs d'aujourd'hui passent autant et plus de temps même dans ceux de leur presse que dans ceux de leur municipalité”.

— *Bien Public*, 22-IX-1869/1, C: „le parti doctrinaire, représenté par le *Journal de Gand*, et la fraction radicale qui a pour organe une feuille hebdomadaire, la *Flandre*”.

(41) In haar 1e nummer van 13-XI-1868 verklaarde ze: „... Nos tendances sont à la fois plus nettes et plus pratiques que celles de nos devanciers... Nous ne nous contentons plus de savoir nos mandataires enrolés tous telle ou telle bannière: ce que nous leur demandons, ce ne sont plus des professions de foi, ce sont des actes... La création de notre journal sera, nous osons l'espérer un premier pas vers l'organisation du parti organisé en Flandre...”.

(42) Een definitieve versmelting was moeilijk denkbaar, daar de progressisten hun eigen programma niet wensten prijs te geven, terwijl de liberale partijkern er voor terugschrok al te diepgaande wijzigingen aan het hunne aan te brengen. Dit zou ondermeer duidelijk worden in 1874-1875.

In het teken van de toenemende godsdiensttwisten moeten we het verschijnen zien van het Gentse radicale blad *La Flandre Libérale*, op 1 december 1874. Alleen reeds het feit dat het werd gebrandmerkt als het blad van de godsdiensthater LAURENT — „l'homme qui représente le mieux le libéralisme et à tous les titres” — spreekt reeds boekdelen⁴³. Het bleef dan ook niet bij vijandigheid t.o.v. het ultramontanisme, maar weldra woog de haat tegen het katholicisme zelf door: „l'Eglise, voilà notre seule ennemie”, schreef het blad in 1876. In 1863 zou zo'n krant in België niet leefbaar zijn geweest, zei WOESTE op 14 mei 1878 in de Kamer der Volksvertegenwoordigers. Het succes en het gezag van het blad tekenen inderdaad de evolutie van het liberalisme: zijn opinie was in de zeventiger jaren anti-katholiek geworden en, door het feit zelf, antigrondwettelijk...⁴⁴. Deze krant had zich ook tot heilige taak gesteld de herziening van de wet van 1842 op het lager onderwijs te verkrijgen, met als wachtwoord: „Le prêtre hors de l'école”. Er mag immers nooit uit het oog verloren worden dat het liberalisme alle sociale vooruitgang van het onderwijs verwachtte⁴⁵.

La Flandre Libérale vond echter een waardige tegenhanger in de *Bien Public*, algemeen erkend orgaan van de gematigde ultramontanen, eerste-rangsblad in de Belgische pers⁴⁶ en opgesteld door G. VERSPEYEN, die men de „Belgische Veuillot” heeft genoemd. In de zeventiger jaren neigde het echter naar een meer radicaal ultramontanisme, dat zijn hoogtepunt maar tevens zijn eindpunt zou kennen in zijn Jubileumjaar 1878.

Het radicalisme van de twee bladen werkte stimulerend en vermeerderde nog hun beider strijd lust. Dit vond echter een diepere verklaring, enerzijds in de actie van de vrijdenkersloges⁴⁷ op het politieke leven⁴⁸, anderzijds in de onverzoenlijke houding van paus en bisschoppen vanaf de zestiger jaren. Zo banbliksemde de encycliek „Quanta Cura” van 1864 „les mon-

(43) G. Lebrocquy, *Les libéraux peints par eux mêmes*, blz. 30, 72, 187, 235 e.a.

(44) K. Van Isacker, *Werkelijk en Wettelijk Land*, blz. 171.

(45) F. Van Kalken, *La Belgique contemporaine*, blz. 117-18: „Le libéralisme, héritier sur ce point des doctrines de Guillaume I, attend tout progrès social du relèvement de l'instruction. E. Banning disait en 1879: l'Eglise s'attache à former der chrétiens; l'Etat doit s'appliquer à créer des citoyens...”.

— H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, VII, blz. 18.

(46) K. Van Isacker, *op. cit.*, blz. 171.

(47) *La Franc-Maçonnerie Gantoise*, par A.V. Membre de la Loge „La Liberté”, Gand, 1853: te Gent waren er twee:

— „Le Septentrion” (1811): bleef tot 1883 afhangen van het „Groot-Oosten van Holland”. H. Metdepenningen was van 1831 tot 1881 Vénérable. Het waren vooral de oude Gentse doctrinairen die er deel van uitmaakten.

— „La Liberté”: in 1866 gesticht door een aantal leden van de Septentrion, die van mening waren dat het tijd werd zich te scharen onder het „Groot-Oosten van België” en eveneens meenden dat men democratischer moest worden. Hiervan maakten vooral de jonge vooruitstrevende liberalen deel uit.

(48) Waren zeker niet vreemd aan de school- en kerkhofkwestie die het land in die periode in beroering brachten en aanleiding gaven tot troebelen, straatgevechten en tegenmanifestaties ter gelegenheid van processies of bedevaarten. Zo werd te Gent, op 1 januari 1873, het nieuwe ongewijde kerkhof — door de katholieken „Geuzenhof” genoemd — in gebruik genomen en moesten, in september 1874 de Begijnen het Groot-Begijnhof ontruimen; naar aanleiding van een bedevaart naar Oostakker in 1875, viel er zelfs een dode.

strueuses opinions du temps" ⁴⁹ en werd de onfeilbaarheidsverklaring van de paus in 1870 aangevoeld als een „kaakslag toegebracht in volle XIXe eeuw aan de Rede, aan de Vrijheid van de menschelijken Geest, aan het gezond Verstand" ⁵⁰.

Kort voor het verschijnen van de *Flandre Libérale* had zich, zoals we hoger hebben gezien in de schoot van de liberale partij te Gent een openlijke scheuring voorgedaan.

De *Cercle Progressiste* werd het strijdblad van de verbannen progressisten, die een herleving van het liberalisme beoogden, niet alleen door versterking van de antiklerikale tendens (zoals la *Flandre Libérale*) maar tevens door verschillende democratische eisen in hun programma op te nemen.

Op 12-1-1867 zag echter een ander belangrijk blad het daglicht te Gent. Zoals de naam *Het Volksbelang*, zelf duidelijk maakte zouden vooral de belangen van de arbeider en de neringdoende standen worden behartigd. Verder kante dit blad zich tegen de „bloed-impost", verklaarde zich voorstander van het volksonderwijs, van de herziening der kieswetten en voor alles van de behartiging der Vlaamse taalrechten. Een blad met een dergelijk programma leende zich dan ook bij uitstek om de tolk van de Vlaamse liberalen te worden — wat het ten andere reeds was van het Willemsfonds en derhalve ook van J. VUYLSTEKE, onmogelijk van beide genootschappen los te maken.

Ook dit blad vond zijn tegenhanger in het katholiek-vlaamsstrijdend *Fondsenblad* met Frans DE POTTER, die in 1875 één van de medestichters van het Davidsfonds werd, als hoofdredacteur.

Beide personen, én J. VUYLSTEKE én Frans DE POTTER, die een bijna gelijklopend arbeidsveld hadden, zouden in de gemeenteraadsverkiezingen van 1872 als vertegenwoordigers van twee totaal verschillende ideologieën tegenover elkaar komen te staan ⁵¹.

De lokale pers was echter ook vertegenwoordigd door een aantal kleine kranten, schimp- en kiesbladen. Zij waren het vooral die in de verkiezingstijden wat luim en leven in de pennestrijd brachten, maar tevens overgingen tot persoonlijke aanvallen op het private leven van politieke tegenstanders. Sommige van die bladen leefden maar enkele maanden, andere veranderden van naam, en enkele verdwenen slechts na jaren lang bestaan.

De Stad Gent, „Vlaasch overgietsel" ⁵² van de *Journal de Gand* en tolk

(49) F. Van Kalken, *op. cit.*, blz. 103.

(50) *Volksbelang*, 23-VII-1870/1, A.

(51) J. Vuylsteke : zijn hele leven bekleedde hij een leidende functie in het Willemsfonds alsook in de Vlaamse Liberale Vereniging vnl. van 1868 tot 1875. Was hulparchivaris geweest en een der hoofdredacteuren van het *Volksbelang*; tevens was hij militant, dichter en historicus. Zijn leus : „Klauwaert en Geus".

F. de Potter : Hoofdredacteur van 1870 tot 1878 van het *Fondsenblad*. Kreeg op 31 januari 1875 het bestuur van de Gentse afdeling van het Davidsfonds toegewezen. Werd in 1878 archivaris.

(52) — *Volksbelang*, 31-V-1873/2, A.

— *La Flandre*, 15-X-1869/2, B : „votre traduction le Stad Gent".

— *Beurzencourant*, 1-VIII-1869/1, A-B : „de *Journal de Gand*, het blad van 't doctrinair ministerie en de schijnliberalen kliek van 't Stadhuis, en zijn Vlaamsch nabas-serke, de *Stad Gent*..."

van het Stadhuis, had zich (qua taal, uitdrukkingwijze en inhoud) weten aan te passen aan zijn lezerspubliek, dat noodzakelijk diende gezocht bij de kleine burgerij en ook wel bij de volksman, bijna uitsluitend Vlaamssprekenden dus. Onder de rubriek „Alle weken wat, van Cies van Ghendt”, wist Napoleon DESTANBERG⁵³ de Gentse volkse snaar te beroeren.

Daartegenover stond de *Vlaamsche Leeuw*, naloper van de *Bien Public* maar die katholieker wilde zijn dan de paus zelf. De rubriek „Klauwkens en Prietpraatjes” ging spoedig alle perken te buiten wat persoonlijke aanvallen en roddelpraatjes betreft⁵⁴.

Om de reeks van politieke bladen in clericale geest te vervolledigen kunnen nog de *Beurzencourant* en het *Vlaamsche Land* vermeld worden, beide nauw verwant aan het *Fondsenblad*, waarmee ze tenslotte in de zeventiger jaren zouden versmolten worden.

Een reeks van liberale schimpbladen, die luisterden naar de welluidende titels van *Jan Klopterop* (1874) en *Paters en Nonnen* (1877), zetten de traditie van *Baes Kimpe voort* — bladen, typisch voor de tijdsgeest maar weinig belangrijk voor de gemeenteraadsverkiezingen.

Ze wekken nochtans wel enige sympathie doordat ze er niet voor terugschrokken „le libéralisme blagueur”⁵⁵ van hun eigen mannen te hekelen.

Een eigenaardige plaats in de politieke Gentse perswereld nam de *Nouvel-liste de Gand* in. In de zeventiger jaren, en vooral door de schoolstrijd, werd dit neutrale blad gedwongen de katholieke kleur te bekennen. Vooral uit haat tegen de doctrinaire stadhuis mannen verleende het zijn volle steun aan de „Oppositielijst der Vrije Burgers” in 1869 en 1872, tot zelfs aan de progressisten toe in 1875 onder het motto: geen partijpolitiek maar administratie.

Het was inderdaad een moeilijke opgave om zich in die jaren buiten de politieke arena te houden. De Nestor der Gentse pers: de *Gazette van Gent*, de *Gentsche Mercurius* en het *Zondagsblad* slaagden daar nochtans in.

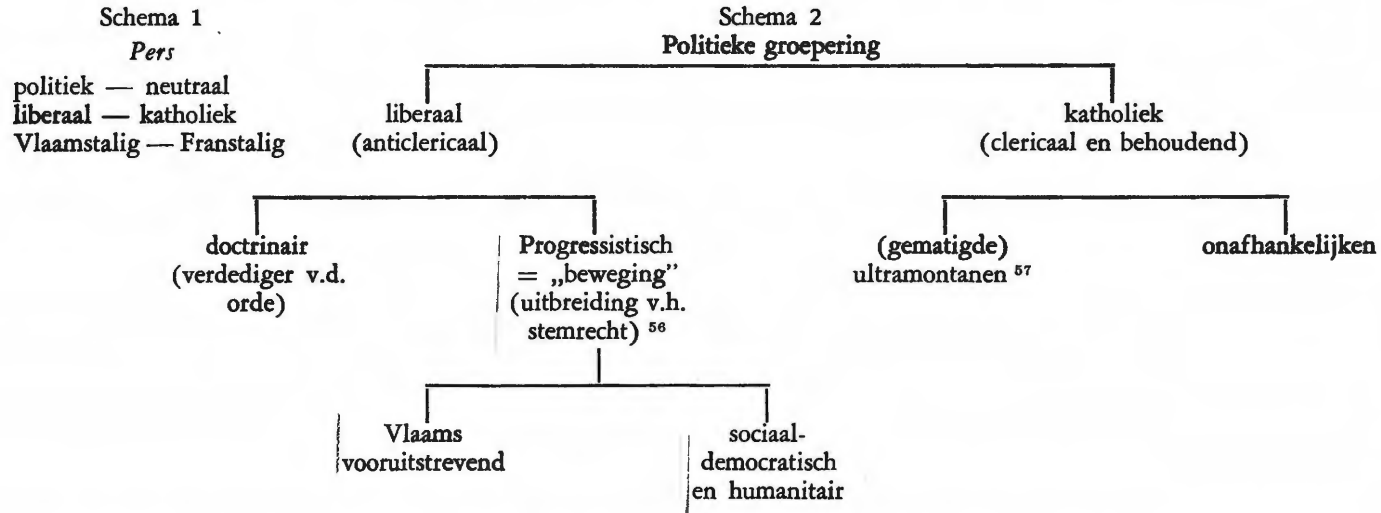
Deze korte uiteenzetting laat ons toe voor de periode 1869-1878 een duidelijke aftekening in de Gentse pers, onder de vorm van een drievoudige dualiteit, te onderscheiden (schema 1). Tevens kunnen we zeggen dat er te Gent hoofdzakelijk drie politieke gezindheden tegenover elkaar stonden (schema 2). De combinatie hiervan zal de verhouding tussen pers en politiek nog klaarblijkelijk maken (schema 3).

(53) Napoleon Destanberg (1829-1875): Was een liberaal volksdichter en schrijver. Hij gaf eveneens onder „Cies van Ghendt” van 1863 tot 1875 een satirische Volksalmanak uit.

(54) Vooral Lorias (Prof. F. Laurent) en Voituurhondje (P. Voituron) moesten het ontgelden.

(55) Jan Klopterop, 22-XI-1874/1, A-B.

VERBAND TUSSEN PERS EN POLITIEKE GROEPEN TE GENT IN DE JAREN 1869-1878.

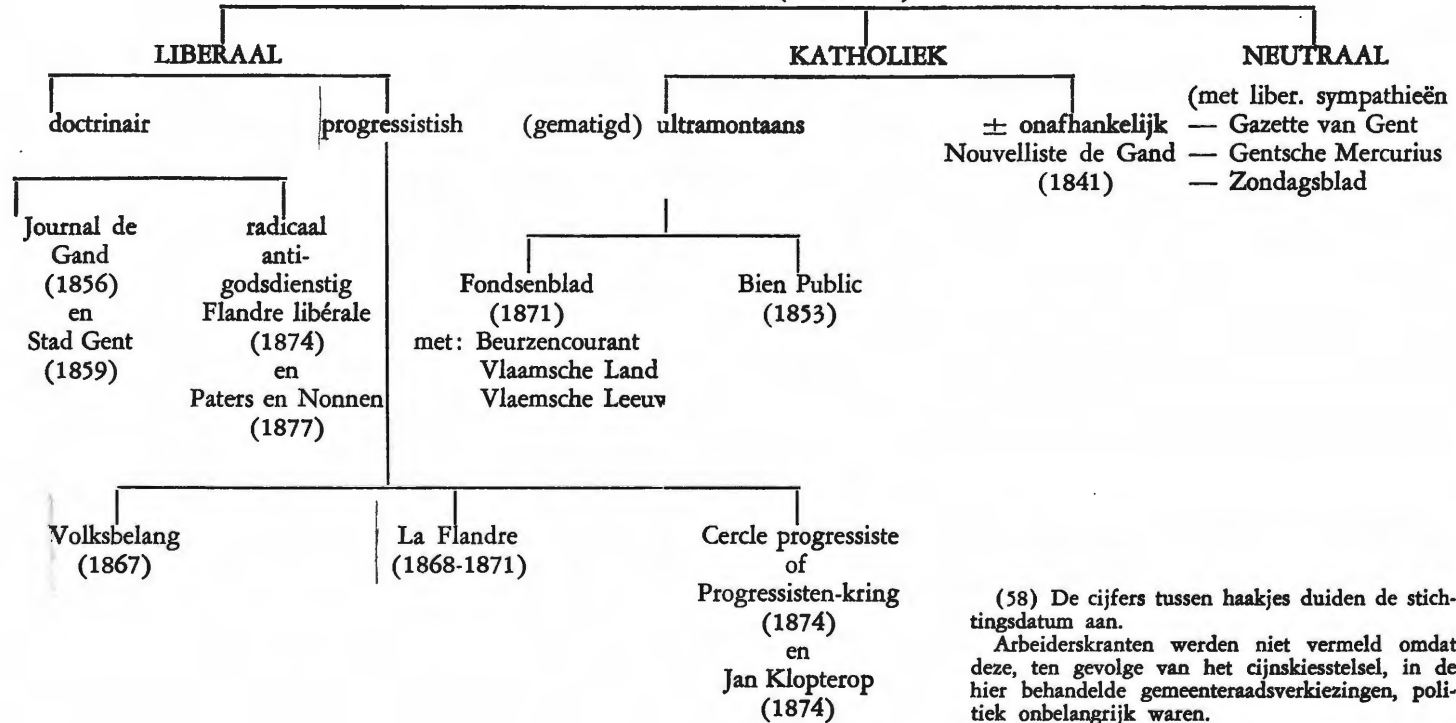

(56) Wanneer men zich stelt op het vlak van de uitbreiding van het stemrecht dan was er te Gent geen radicale groep als zodanig, radicaal dan als synoniem voor algemeen en enkelvoudig stemrecht. Wel was er een sterke progressistische beweging in de zin van onmiddellijke toekenning van het stemrecht aan allen die konden lezen en schrijven. P Voituren, voorzitter van de Progressisten-kring te Gent, werd algemeen als een „radicaal” bestempeld. Dit is ten dele juist, daar hij zeer goed begreep dat deze hervorming slechts een overgangs-

fase betekende naar het zuiver algemeen stemrecht. Doch daarin zullen de anderen hem wel niet hebben gevolgd.

(57) Liberaal-katholieken waren in de zeventiger wellicht zeldzaam. Zeker vervulden ze geen politieke rol meer noch hadden ze eigen organen. Daartegenover werd de extreem-ultramontaanse beweging te Gent verpersoonlijkt in Jozef de Hemptinne, sterker — ook al beschikte ze nog over geen eigen orgaan.

Schema 3: Schema 1 + Schema 2
 Pers + Politiek te Gent (1869-1878) ⁵⁸

(58) De cijfers tussen haakjes duiden de stichtingsdatum aan.

Arbeiderskranten werden niet vermeld omdat deze, ten gevolge van het cijnskiesstelsel, in de hier behandelde gemeenteraadsverkiezingen, politiek onbelangrijk waren.

DEEL I.

DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN
26, 27 en 28 OKTOBER 1869

HOOFDSTUK I.

DE HOUDING VAN DE KRANTEN BIJ DE VERKIEZINGEN

De gemeenteraadsverkiezingen van 1869 gaven aanleiding tot een zulkdanige strijd, dat de hele Gentse krantewereld met enige politieke strekking erin werd betrokken.

Hoewel uiteindelijk slechts twee kandidatenlijsten werden aangeboden — enerzijds die der liberalen en anderzijds die der vrije burgers met achter zich de katholieken — stonden nochtans de twee liberale kampen (de doctrinair en de progressisten) gedurende de gehele kiesstrijd zeer scherp tegenover elkaar.

Daar hier te Gent een homogeen liberaal maar overwegend doctrinair bestuur aan het bewind was en een groot aantal gemeenteraadsleden hun mandaat moest hernieuwen, waren de *Journal de Gand* en de *Stad Gent*, wegens hun bevoorrechte positie, als tolken van het Stadhuis en van de doctrinaire meerderheid van de Liberale Vereniging, bij uitstek voorbestemd om de Gentse bevolking aangaande kieswerking en kiespolitiek in te lichten. Aan die verwachting beantwoorden deze doctrinaire bladen echter geenszins.

Ofschoon de progressistische *La Flandre* gedurende de gehele kiesperiode die het vaststellen van de definitieve kandidatenlijst voorafging, de *Journal de Gand* het ene verwijt na het andere naar het hoofd slingerde, verwaardigde deze laatste zich nauwelijks haar van antwoord te dienen.

Nochtans deed de *Bien Public*, die er in de eerste plaats op uit was olie op het vuur te gieten om de beide fracties nog meer tegen elkaar op te hitsen, haar uiterste best om de *Journal de Gand* uit te dagen, dit door haar stilzwijgen als lafheid en machteloosheid te bestempelen. Voor de *Journal de Gand* echter was dit spel maar al te doorzichtig: zijzelf zou, van zodra de scheiding was voltrokken, met een eigen katholieke lijst voor de dag komen. Toen echter (n.a.v. de tweede bijeenkomst van de ondercomités) de uittredende leden, en daardoor de doctrinaire fractie, in gevaar kwamen, verbrak zij haar stilzwijgen en ging zij op haar beurt ten aanval over. Het gevolg hiervan was dat alle liberale kandidaten, van zodra ze ook maar op enige sympathie van de progressisten konden rekenen, systematisch van haar voorkeurlijst werden geweerd.

Daar waar de doctrinaire bladen dus nauwelijks iets loslieten aangaande de innerlijke kieswerking van de liberale Associatie, waren het veeleer de vooruitstrevende kranten — het *Volksbelang* en vooral *La Flandre* — die de taak van deze stadhuiskranten overnamen. Alles wat zich achter de schermen in het liberale kamp (zowel in de ondercomités als in de kiescommissie) afspeelde, gaf *La Flandre* aan het daglicht prijs. Zij ook was het die

de verkiezingsstrijd op het vlak van de grondbeginselen bracht — daarin gevolgd door het *Volksbelang* — en die de progressistische kandidaten door dik en dun verdedigde.

Behalve de liberale kandidatenlijst was er nog een tweede, die van de **VRIJE BURGERS**.

Het ware dus begrijpelijk geweest indien de *Bien Public* zich eerder op het achterplan had gehouden, aangezien de katholieke partij niet rechtstreeks — althans niet openlijk — bij de kiesstrijd betrokken was.

Dit nu bleek allerm minst het geval te zijn. Daar voor alles de Godsdienstige belangen primeerden, bond de *Bien Public* een hardnekkige strijd aan tegen de doctrinaire coterie van het Stadhuis. Haar enig oogmerk hierbij was de val van de liberale partij te Gent. Daarom ging ze over tot het geven van alle mogelijke details over de tweedracht tussen de doctrinair en de progressisten, waarbij zoveel mogelijk de acties van de beide loges werden betrokken, en zwoer ze de ondergang van F. LAURENT. Daarom ook spoorde ze de katholieke kiezers aan in massa aan de stemming deel te nemen ten gunste van de lijst der Vrije Burgers, hoewel ze er uitdrukkelijk bijvoegde dat hun programma niet het hare was.

De ware verdedigers van de oppositielijst waren echter de *Nouvelliste de Gand* en de *Beurzencourant*. Van hen komen dan ook de belangrijkste inlichtingen over de verrichtingen die tot deze oppositielijst geleid hebben. Zij vielen zeer heftig de administratie van de liberale gemeenteraad aan en oefenden vooral kritiek op het financieel en economisch beleid. In hun ogen veroorzaakte elke partijpolitiek — in casu de liberale coterie — de ondergang van Gent. Vandaar dat alle heil voor de stad, waaronder zij in de eerste plaats de burgers rekenden, van de onafhankelijken zou komen — vermits alléén het algemeen (en niet het persoonlijk) belang hem de kiesstijd had doen aanvatten.

De Nouvelliste had het vooral op P. VOITURON gemunt in zijn hoedanigheid van schepen van openbare werken en als één van de belangrijkste ontwerpers van de 11 p.c.-belasting. Derhalve wekte zij de indruk in de eerste plaats de belangen van de getroffen burgers te verdedigen.

De Beurzencourant daarentegen was in haar oppositie rechtzinniger. Vooral wenste zij de godsdienst geëerbiedigd te zien en in dat licht was ze de warme verdediger van CLAEYS-WATERLOOS tegen LAURENT. Daarenboven was zij Vlaamsgezind al verkoos zij SNELLAERT boven VUYLSTEKE, omdat de eerste reeds bewezen had wat hij kon terwijl de tweede jong en ambitieus was en dan nog de katholieken met „handen en tanden” bestreed. De nederlaag schreef zij dan ook toe aan de lauwheid van de katholieken in de strijd.

De Vlaemsche Leeuw en het *Vlaemsche Land* bleven in het vaarwater van de *Bien Public* terwijl de neutrale kranten zich meestal vergenoegden met de belangrijkste gegevens aan hun lezers mede te delen. De kleine verschillen die tussen deze bladen willens nillens hebben bestaan, zullen in het volgende hoofdstuk duidelijker naar voor komen.

HOOFDSTUK II.

KIESBEWEGING EN KIESVERGADERINGEN

A. Inleiding: concreta en voorwaarden.

In uitvoering van het K.B. van 4 oktober en de Art. 20, 21 en 59 van de gemeentewet werden de kiezers van de stad Gent bijeengeroepen om ⁵⁹:

1. Op dinsdag 26 oktober 1869 te 10 u. over te gaan tot de verkiezing van vijftien leden van de gemeenteraad in vervanging van de op 31 december 1869 uittredende leden, te weten:

DE KERCHOVE DE DENTERGHEM Karel, burgemeester.

DE LEU Amand, schepen.

DE COCK August, overleden schepen.

VOITURON Paul, schepen.

LEBEGUE Karel.

DE HEMPTINNE Julius.

DE MAERE-LIMNANDER August.

GUEQUIER-DE COSTER Jan-Bapt., geen mandaat meer aanvaardend ⁶⁰.

DE COSTER-WITTOCX Jan Bernard.

MOREL Eugeen, geen mandaat meer aanvaardend ⁶¹.

LAURENT François.

NEYT Adolf, geen mandaat meer aanvaardend ⁶².

SCRIBE Gustaaf.

VANDEN BERGHE Engel.

VAN HECKE Edmond.

2. Op woensdag 27 oktober 1869 te 10 u. over te gaan tot de verkiezing van twee leden van de gemeenteraad in vervanging van de ontslaggevers ⁶³, waarvan het mandaat eindigde op 31 december 1872, te weten: MAERTENS julius, benoemd tot vrederechter van het kanton Deinze en COLSON Albert, aangesteld als gemeenteontvanger.

Ingeval van ballotage zou de verkiezing in vervanging van de ontslaggevers verschoven worden naar donderdag 28 oktober.

(59) Kiesbrief van 12 oktober uit P.A., Gent.

(60) — La Flandre, 24-IX-1869/2, A-B.

— Journal de Gand, 17-IX-1869/2, B.

— Beurzencourant, 22-X-1869/1, A: deelt mede dat hij zijn plaats afstaat ten voordele van zijn zoon Guequier-Dutry.

(61) Journal de Gand, 17-IX-1869/1, A en La Flandre, 24-IX-1869/1, A-B.

(62) Beurzencourant, 1-X-1869/1, B.

(63) La Flandre, 11-VI-1869/2, C en Volksbelang, 12-VI-1869/1, A die reden van ontslag opgeven.

In het geheel moest aldus tot de verkiezing van zeventien gemeenteraadsleden worden overgegaan: elf van de uittredende leden stelden opnieuw hun kandidatuur, één oud-lid was gestorven, drie trokken zich terug en twee bekleedden een functie die onverenigbaar was met die van gemeenteraads-lid.

B. De voorfase.

De kiesbeweging zelf begon dit jaar ongewoon vroeg. De aanleiding ertoe was de afkondiging, in de loop van de tweede week van juni, door de meeste dagbladen van de namen van de uittredende leden — wat bij enkele kranten de eerste commentaar over de aanstaande verkiezing uitlokte.

Vermits het publiek nu reeds de kandidaten bediscussieerde die tegenover de uittredende leden zouden gesteld worden, oordeelde men dat de Gentse bevolking niet meer bereid scheen, zoals naar gewoonte, de gemeenteraadsverkiezingen al slapend te laten voorbijgaan... „Zonder namen aan te halen kunnen wij toch zeggen dat de kleurloze onbeduidendheid van een groot deel onzer tegenwoordige stedelijke regering de eigenliefde van vele gentenaren begint te kwetsen. Men denkt dat een stad als Gent meer dege-lijkheid aan hare goede faam en aan hare belangen verschuldigd is”... ⁶⁴.

Hoewel het nog te vroeg was om de strijd in zijn hele omvang te voorzien (vooral doordat de misnoegdheden ten gevolge van de daden van het bestuur zeer verschillend waren ⁶⁵), leek de aankondiging dat hij ditmaal ernstig zou zijn bewaarheid te zullen worden.

Drie maanden vóór de verkiezing begon de toestand zich reeds duidelijk-ker af te tekenen.

Enerzijds bleek de misnoegdheid van de grondeigenaars en ondernemers, op wier huizen de nieuwe belasting van 11% was gelegd, zich het luidst te verkondigen ⁶⁶. Anderzijds kreeg men steeds meer en meer de indruk dat een fractie van de liberale partij, de jonge gevorderden genoemd, zich eveneens met de verkiezing ging bemoeien ⁶⁷.

Opvallend en betekenisvol blijkt het ons wel dat, amper twee maanden voor de verkiezingen, juist die personen welke te Gent de twee partijen vertegenwoordigden die zich in België de voorrang betwistten, het hardnekkig vermeden het kiesstijdperk te betreden — waardoor ze, volgens *La Flandre*, niet beter hun onmacht konden te kennen geven ⁶⁸.

(64) Volksbelang, 12-VI-1869/1, D met nog een artikel overgenomen uit „Gentsche Mercurius”. Verder vindt men dezelfde gedachten uitgedrukt in: Volksbelang, 7-VIII-1869/1, A-B; Vlaemsche Land, 29-VIII-1869/1, D, 2, A en La Flandre, 20-VIII-1869/1, A-B-C.

(65) hiervoor verwijst ik naar de polemieken n.a.v. de kiesvergaderingen en de programmapunten.

(66) Volksbelang, 7-VIII-1869/1, A.

(67) Beurzencourant, 1-VIII-1869/1, A-B: „De verdeeldheid heerst reeds in hun eigen kamp” en 22-VIII-1869.

(68) La Flandre, 3-IX-1869/1, B: „Les cléricaux gantois sentent si bien leur impopularité qu'ils n'osent aborder la lutte que d'une façon détournée, en la rattachant à des questions purement matérielles. D'autre part, l'abstention des doctrinaires dé-

En inderdaad, uit de hiernavolgende uiteenzetting zal blijken hoe enerzijds de mistevredenheid omwille van de 11 p.c.-belasting aanleiding geeft tot de oprichting van een wettelijk verzetscomité (dat uiteindelijk zelf tot een nieuwe kiesvereniging zal omvormd worden met de bedoeling effectief en met een voltallige oppositielijst in het kiesstrijdperk te treden) en hoe anderzijds in de schoot van de liberale partij de bestaande principiële tegenstelling tussen doctrinair en progressisten n.a.v. de keuze van de kandidaten in de kiesvergaderingen geleidelijk tot een verbitterde personenstrijd uitgroeit zonder nochtans op een scheurlijst uit te monden.

Het is dan ook deze politieke evolutie die de indeling van het volgend kapittel heeft bepaald.

C. De verenigingen in de kiesstrijd.

§ I. Het Gentse Vrij Kiezersgenootschap.

1. Oorsprong en ontwikkeling van de oppositie.

Gezien het specifieke karakter van deze oppositie, eigen vooral aan deze gemeenteraadsverkiezingen, hebben we het wel even interessant geoordeeld dit kapittel over haar ontstaan in te lassen.

Aan de basis van heel dit geschil lag de beslissing, op 27 april 1868 door de gemeenteraad genomen, dat er „te beginnen van 1 januari 1868, ten profijte van de stad een belasting zou geheven worden van 11 p.c.⁶⁹ op het kadastraal inkomen der onroerende goederen, vrij van grondlasten, krachtens de wet van 28 maart 1826”⁷⁰.

Oorspronkelijk ging dit terug op een voorstel van het College van Burgemeester en Schepenen van 16 december 1867⁷¹, voorstel dat zowel door de commissie van financiën als van werken in hun zitting van 27 januari 1868 met eenparigheid was aangenomen⁷².

Uit dit verslag van de zitting van 16 maart vernemen we dat tegen dit ontwerp verzoekschriften, getekend door 625 inwoners van de stad, waren ingediend maar dat er geen gevolg aan gegeven werd.

Met het oog op een beter begrip van de verkiezingsstrijd lijkt het ons wel nuttig de stemmenverdeling van de radsleden op het voorstel van de Verenigde Kommissies te kennen, voorstel dat met veertien stemmen tegen twaalf en één onthouding werd aanvaard⁷³:

montre qu'eux aussi comprennent que leur temps est passé ; qu'ils nous faut désormais non plus de pompeux discours et de merveilleux promesses, mais bien la réalisation sérieuse et complète de réformes nettes et précises.”

(69) Eigenlijk was het slechts 9 p.c. daar ze reeds met 2 p.c. waren belast tegenover de stad.

(70) Deze wet bepaalde dat alle nieuwe gebouwen tijdelijk van alle grondlasten aan de staat waren vrijgesteld.

(71) Het College bestond uit de heren de Kerchove K., De Leu A., De Cock A., Wagener A. en Voituron P.

(72) Gemeentebulletijn van de Stad Gent, 1868, blz. 36-48.

(73) Gemeentebulletijn, 1868, blz. 238-239.

Voor alle overzichtelijkheid zullen we ons tot die raadsleden beperken die zich voor 1869 herkiesbaar stellen:

hebben ja geantwoord : De Leu A., Voituron P., Laurent P., Van Hecke E. en de Kerchove K;

hebben neen geantwoord: Lebegue K., de Hemptinne J., De Coster J., Scribe C. en Vanden Berghe E.

afwezig: De Maere A.

Terloops mag wel benadrukt dat, behalve de burgemeester in hoedanigheid van voorzitter, Paul VOITURON als enige bij elke fase van de beslissing aanwezig was; aldus ging hij in de stad voor één van de belangrijkste promotors van het voorstel door. Ongetwijfeld een niet te verwaarlozen element om zijn val in de komende verkiezingen te verklaren.

Welke beweegredenen hadden nu tot een dergelijke onpopulaire maatregel — die ten andere slechts 43.000 Fr. zou opbrengen — doen besluiten? Hoewel VOITURON in zijn functie van schepen van openbare werken het duidelijkst de redenen zou formuleren (om zich daarmee tevens tot een vurige verdediger van deze maatregel te proclameren)⁷⁴, sloeg het *Volksbelang* ongetwijfeld de nagel op de kop met deze ene zin: „Iedereen weet nu wel, dat de stad geld nodig heeft.”⁷⁵ En inderdaad, ook de Stad Gent was door de afschaffing van de octrooirechten in 1859 van een belangrijke inkomstenbron beroofd geworden. Terwijl aldus haar inkomsten verminderden, verhoogden de lasten wegens haar verplichting de terreinen van nieuwe huizen, van verlichting, van straten e.d. te voorzien; daar die huizen van elke belasting tegenover staat en stad vrijgesteld waren, steeg de waarde dezer eigendommen — wat een nieuwe bron van inkomsten voor de eigenaars betekende. Vermits de stad enkel een compensatie vroeg door een ongegrond voorrecht af te schaffen en tevens de gelijkheid herstelde met de eigenaars van de oude huizen⁷⁶, vond VOITURON de taks juist en rechtvaardig.

De reacties van de getroffen en echter (waaronder vooral eigenaars, huurders, architecten, ondernemers van openbare werken, timmerlieden en metsers moeten worden gerekend) bleven niet lang uit.

In de verzoekschriften⁷⁷ liet men vooral uitschijnen dat de taks van 11 p.c. „uitsluitelijk ten nadele der grondeigenaars zou ingericht zijn”. Deze opwerping werd handig gepareerd en aangezien petitie niets opleverden besloot men tot meetings over te gaan. De eerste had plaats op zondag 10 mei 1868 in de zaal „Flora” met VAN HOVE, fabrikant, als voorzitter; door een lid, J. KERFYSER, werd daar het besluit meedeeld een verzoek-

(74) Gemeentebulletijn, 1868, blz. 80-82 en P. Voituron : „Notes diverses. Elections communales de 1869”, waaruit verdere uiteenzetting werd geput.

(75) Volksbelang, 8-VIII-1868/1, A.

(76) Dit was ook het oordeel van het Volksbelang, 16-V-1868/1, C maar van de wettelijkheid van die maatregel was zij niet helemaal overtuigd — wat Voituron wel was en waarvoor hij zich beriep op een beslissing van het Verbrekingshof van 5 mei 1859, die de gemeenten toeliet huizen te belasten al waren zij vrijgesteld tegenover de staat.

(77) Gemeentebulletijn, 1869, blz. 106-116 : Zitting van 16 maart.

schrift aan de bestendige Deputatie te sturen; in geval van mislukking zou men zich tot de Koning wenden en in laatste instantie zelfs tot de rechtbank. Advokaat WILLEQUET ondertussen wees op de onwettelijkheid van die belasting ⁷⁸.

Bij K.B. van 14 juli 1878 echter kreeg de stad de toelating de belasting van 11 p.c. te heffen ⁷⁹. Objectief gezien immers kon de regering niet weigeren daar ze reeds hetzelfde recht toegekend had aan Brussel, Antwerpen en Luik.

Verscheidene eigenaars gaven daarop hun voornemen te kennen de betaling van de belasting te weigeren en de zaak aan het oordeel van de rechtbank te onderwerpen ⁸⁰. Met dat doel werd dan ook een comité opgericht, samengesteld uit: A. Van den Hove, L. Fieve-Steppe, Ch. Desmet, B. Lion, Th. De Meersman, F. De Drijver, J. Douterluigne, Th. Claeys-Waterloos, J. Kerfysier, F. Van Herreweghe, J.B. Boterdaele en M. Leonard (vader) ⁸¹.

Op zondag 6 juni 1869 had in de zaal Flora, Holstraat, een eerste algemene vergadering plaats; op de agenda stonden de laatste maatregelen met het oog op een gerechtelijke procedure tegen vermelde belasting ⁸². Te dezer gelegenheid wees het *Leeuwke* op de hopeloosheid van dit proces „tegen de Walen en die andere vreemdelingen die genen duim grond noch geenen rooden steen in geheel de stad bezitten of er nooit zullen bezitten!” en met de raad „Er is maar een proces dat U nog te winnen staat!... Het is het proces van oktober!”, toonde zij als eerste officiële spreekbuis deze nieuwe uitweg aan ⁸³. Dat deze raadgeving niet zo maar uit de lucht was gegrepen zou maar al te duidelijk worden.

Op donderdag 22 juli daagden De Meersman en diens zuster het stadsbestuur voor het gerecht, waarop in een zitting van 24 juli de gemeenteraad (op vraag van schepen VORTURON) het College machtigde in rechte op de dagvaarding te antwoorden ⁸⁴.

De tweede algemene vergadering ging door op zondag 25 juli, eveneens in het Hof van Flora. Onder daverende en aanhoudende toejuichingen van ongeveer vierhonderd aanwezigen, werd daar het voorstel van DOUTRELUIGNE om de vrije Associatie tegelijkertijd als „Kiesgenootschap” in te richten, gestemd ⁸⁵. Tevens werd voor augustus een nieuwe meeting aangekondigd, waarop alle Gentse kiezers zouden worden uitgenodigd; ter gelegenheid van dit treffen zou ook een naamlijst gevormd worden. Met dit doel werd dan ook elk lid van de associatie aangespoord in zijn wijk naar

(78) Volksbelang, 16-V-1868/1, C.

(79) Volksbelang, 25-VII-1868/2, D.

(80) Volksbelang, 8-VIII-1868/1, A.

(81) Volksbelang, 5-VI-1869/3, D.

(82) Vlaemsche Leeuw, 6-VI-1869/1, Klauwkens.

(83) Vlaemsche Leeuw, 6-VI-1869/1, Klauwkens.

(84) Gemeentebulletijn, 1869, blz. 419.

(85) Beurzencourant, 26/27-VII-1869/1, A-B: „... ten einde door verenigde krachten in oktober mannen te kiezen als leden der gemeenteraad, die zonder zich bezig te houden met de versleten speelpoppen van liberalen en clericalen de ware belangen der stad zich ter harte trekken, de lasten verminderen, de nuttige en nodige werken ten uitvoer doen brengen, en de twist en den tweedracht tussen de burgers doen ophouden...”

geschikte kandidaten uit te zien. Elke overeenkomst met enige coterie werd op voorhand afgewezen.

Deze vergadering verklaarde dus in feite de oorlog aan de doctrinaire gemeenschap en daarmee besluiten wij dan ook het eerste deel van ons betoog.

Wat was nu echter de houding van de pers tegenover dit voorstel?

De eerste reactie mocht, zoniet onverdeeld, dan toch overwegend gunstig worden genoemd.

De *Beurzencourant* jubelde het uit omdat weldra „het uur der herstelling” zou slaan waarop Gent wederom het oude Vlaamse en onafhankelijke Gent zou worden ⁸⁶.

Op de opmerkingen van *La Flandre* dat in Gent een nieuw 1854 onmogelijk was ⁸⁷ en dat er een poging gedaan werd om aan de meeting een clericale kleur te geven antwoordt de *Beurzencourant* dat zulk spel vroeger gelukte maar thans tot op de draad versleten is en dat *La Flandre* de bal deerlijk mislaat vermits onder de vierhonderd aanwezige treffelijke burgers, allen invloedrijke kiezers, meer dan driehonderd de liberale opinie aankleven ⁸⁸.

Terwijl de *Journal de Gand* en de *Stad Gent* in alle talen over die meeting zwijgen gaat de aandacht van *Het Volksbelang* vooral naar de proclamatie „de strijd met open visier” bij middel van meetings te voeren ⁸⁹. *Het Volksbelang* keurde dit procedé onverdeeld goed en vond dat het veruit te verkiezen was boven de geheime werking van „coterieën, comiteiten en associatiën”. Wel verklaarde men nopens de houding der 11 p.c.-mannen voorlopig nog enige reserve in acht te nemen tot dat duidelijk hun bedoeling zou blijken ⁹⁰.

Ook de *Nouvelliste* spreekt zich ten volle uit voor het meetingstelsel, waarin met, naar het voorbeeld van Antwerpen, de verdiensten van de respectieve kandidaten zou bediscussieren en openbaar een lijst zou vormen om de kans op een enorme stemmenmeerderheid, en dus op de overwinning, te verzekeren ⁹¹.

(86) *Beurzencourant*, 26/27-VII-1869/1, A-B.

(87) *La Flandre*, 6-VIII-1869/1, C: „L'œuvre d'une véritable coalition entre les libéraux et tout le parti clérical avec résultat un éclatant échec libéral...”

„Cette faute, l'association libérale ne paraît nullement disposée à la commettre une seconde fois, et d'autre part les libéraux progressistes sont bien décidés à ne pas tirer les marrons du feu pour les cléricaux.”

(88) *Beurzencourant*, 1-VIII-1869/1, A-B; noemt het de „Derde Partij der onafhankelijke en welmeenende mannen van alle politieke gezindheden”.

(89) *Nouvelliste de Gand*, 29-VII-1869/2 B-C.

(90) *Volksbelang*, 7-VIII-1869/1, A-B; of. versie *La Flandre* 6-VIII-1869/1, C.

(91) *Nouvelliste de Gand*, 22-VIII-1869/2, A: ... „Assez longtemps bon nombre d'électeurs ont voté en véritables automates pour les candidats imposés par la coterie! Assez longtemps ils ont joué le rôle de dupes dans ces sous-comités qui ne pouvaient choisir que les hommes désignés par la dite coterie!”

„Le clérical et le libéral ont fait leur temps!”

„Place aux indépendants! Il faut qu'au conseil de la commune tous les intérêts de la bourgeoisie soient représentés, et que les étrangers en soient rigoureusement écartés.”

2. De vergaderingen van de eigenlijke kiesvereniging.

Niet in augustus, zoals oorspronkelijk aangekondigd, maar op 5 september 1869, opnieuw in de zaal „Flora”, had een meeting plaats⁹². Ditmaal waren er een tweehonderd tal belangstellenden aanwezig. Op initiatief van DOUTERLUIGNE trok zich het 11 p.c.-comité terug om tot kiescomité te worden omgevormd. Aan de vroegere leden werd echter de vrijheid gelaten zich al of niet terug te trekken; allen KERFYSER en DE DRIJVER, ondernemers van openbare werken, besloten dat hun lidmaatschap van de Liberale Associatie onverenigbaar bleek met deze nieuwe politieke kiesvereniging⁹³. De andere leden moeten niet dezelfde scrupules hebben getoond want allen, met uitzondering van voorgenoemden, bleven deel uitmaken van het nieuwe „kiescomitéit”⁹⁴. Als nieuwe leden werden bijgevoegd: A. Rosseel (fabrikant), P. Mommens (zaakwaarnemer), de Lantheere (geneesheer), Maseele (stoker), Scheirens (rentenier), Pector (grondeigenaar) en F. Cricque (koophandelaar)⁹⁵.

De zitting eindigde met een improvisatie van DE VLEESCHOUWER „pour aller à la recherche d'honorables bourgeois, d'hommes indépendants et désintéressés...” en met het voorstel van het comité een nieuwe meeting te houden om alle Gentse kiezers toe te laten een kandidatenlijst op te stellen, waaruit echter principieel en op voorhand alle uittredende leden moesten worden geweerd. „C'est du reste le seul moyen d'avoir d'emblée la majorité au conseil et de diriger la barque administrative au gré de la population”⁹⁶.

Op deze vergadering volgde gedurende de hele maand september, een hevige polemiek tussen enkele kranten der verschillende opinies over de al dan niet „clericaal-jesuitische of liberale kleur van de nieuwe vereniging”.

Voor *La Flandre* en het *Volksbelang*⁹⁷ bestond nu in elk geval geen twijfel meer: alles was het resultaat van een handig vooropgezet plan der katholieken.

Het bewijs haalt *La Flandre* uit het feit dat het comité zich zonder tegenstand liet overspoelen door de nieuwgekomenen: „qui sont aussi désintéressées que possible dans la question de 11% mais fort disposées à faire les affaires des cléricaux. Dès 11% le nouveau comité s'en moque bien. Son première acte sera de battre en brèche ceux qu'au conseil communal ont combattu la taxe. Le masque est donc levé avant que l'on entre en scène”.

Voor het *Volksbelang* spreken, zelfs afgezien van de proclamatie der beginselen, de namen reeds luid genoeg. Het zijn enerzijds volksvrienden

(92) Voor het verslag van deze vergadering zie: *Bien Public*, 7-IX-1869/1, B-C; *Nouvelliste de Gand*, 7-IX-1869/2, A-B-C; *Beurzencourant*, 6/7-IX-1869/1, A; *Gazette van Gent*, 8-IV-1869/2, C; *G. Mercurius*, 8-IX-1869/2, D; *La Flandre*, 10-IX-1869/1, B-C: vermeldt slechts een honderdtal personen; *Volksbelang*, 11-IX-1869/1, A en *Zondagsblad*, 12-IX-1869/2, B.

(93) *La Flandre*, 10-IX-1869/1, B-C; volgens de clericale bladen: om persoonlijke redenen.

(94) Voor de samenstelling, zie blz. 40.

(95) *Gazette van Gent*, 10-IX-1869/2, C en *Nouvelliste de Gand*, 8-IX-1869/2, A.

(96) *Nouvelliste de Gand*, 7-IX-1869/2, A-B-C.

(97) *La Flandre*, 10-IX-1869/1, B-C: „le coup monté catholique”.

Volksbelang, 11-IX-1869/1, A: „de clericale aap is uit de mouw gekomen”.

van 1854 wier clericale gevoelens voor niemand een geheim zijn, die de kern van dit mengelmoes vormen⁹⁸ anderzijds sloten ook enkele lieden — tot dan toe liberalen maar met als enige drijfveer de hoop om langs die weg een plaats in de gemeenteraad te bekomen, daar ze bij de liberale partij geen kans maakten — zich bij hen aan. Trouwens besloot het *Volksbelang* „waren de betekenis dier namen niet voldoende, dan zouden de bladen die ze ondersteunen de opheldering volmaken: hunne organen zijn de brave Beurzencourant en de onbevleete Nouvelliste!”.

Ook voor de onafhankelijke *Gentsche Mercurius* zal de strijd geleverd worden tussen de liberale en de behoudende partijen⁹⁹.

Voor P. VORTURON, die ons ook hierover zijn opinie heeft nagelaten, bestond niet de minste twijfel dat de katholieken de hand in het spel hadden¹⁰⁰.

Om nu deze nogal krasse beschuldigingen de kop in te drukken vervallen de *Nouvelliste* en de *Beurzencourant*¹⁰¹ op hun beurt in overdrijvingen. Zo willen ze hun lezers doen geloven dat het ontslaggevingen regent bij de Liberale Associatie en dat het ledenaantal der nieuwe kiesvereniging in dezelfde mate toeneemt — wat volgens hen een duidelijk bewijs moet zijn voor het overwegend liberaal karakter van het comité, dat niet zou bestaan uit mannen verkocht aan de Jezuïeten of „instruments de la calotte”¹⁰². Vooral trachtten ze in hun betogen de aanvallen te minimaliseren door het „clericale spook” als een kiesmanoeuvre voor te stellen dat de liberale partij broodnodig heeft om in oktober nog een schijn van kans te hebben.

Welke van beide zienswijzen het dichtst de waarheid benaderde valt moeilijk uit te maken wegens het ontbreken van meer concrete gegevens. Beide thesissen bevatten ongetwijfeld naast de gebruikelijke overdrijvingen en het begrijpelijke eigenbelang, een kern van waarheid, zodat de ene versie daarom nog de andere niet uitsluit.

Om dit duidelijker in reliëf te stellen hebben we het niet overbodig geoordeeld een tabel op te maken waarin naast de namen van de personen die deel uitmaken van het 11 p.c.-comité en de nieuwe kiesvereniging, ook hun beroep wordt vermeld en waarin, steunend op de gegevens van de kranten hun lidmaatschap van de Liberale Associatie (of desgevallend een andere gezindheid) wordt aangegeven.

(98) o.a. Speelman, Vleeschouwer, De Meersman, Goormachtig, Langerock, Momens en Douterluigne.

(99) *Gentsche Mercurius*, 9-10-1869/1.

(100) P. Voituron, *op. cit.*, 1869. Question de 11%... „Vous savez, MM., combien cette taxe a été exploitée contre vous. Elle a fait des mécontents, cela n'étonnera personne. Le parti catholique qui a cru le moment venu de se glisser au pouvoir, en profitant de la division des libéraux, mais qui n'ose plus paraître à visage découvert, a employé ici encore les voies ténébreuses, et à un moment donné ceux qui se sont réunis pour essayer d'échapper à cette taxe, se sont vus empêtrés dans les filets des catholiques... tous prouvent que dans les réclamations que les 11% ont suscitées, les intérêts du parti jouaient le premier rôle”.

(101) *Nouvelliste de Gand*, 8-IX-1869/2, B; 13-IX-1869/2, C; 9-X-1869/1, C. *Beurzencourant*, 13/14-IX-1869/1, A-B; 4/5-X-1869/1, A-B.

(102) Zie tabel, kolom 4, blz. 40.

11 %-Comité	leden van de Vrije Kiesvereniging	Beroep	Bekend om hun : 1) Liberale opinie	2) Klerikale opinie (1854)	Definitieve kandid. der „Vrije Burgers”
A. VAN DEN HOVE	blijft	oud-fabrikant	o		O
L. FIEVE-STEPPE	blijft	ondernemer v. openb. werken			
Ch. DESMET	blijft	grondeigenaar	o		
B. LION	blijft	bouwk. ondernemer	x		O
Ph. DE MEERSMAN	blijft	grondeigenaar en apotheker	†	O	O
P. DE DRIJVER	trekt zich terug	ondernemer v. openb. werken	†		
J. DOUTERLUIGNE	blijft	grondeigenaar; bijzondere	†	O	O
Th. CLAEYS-WATERLOOS	blijft	grondeigenaar, rentenier	†		O
J. KERFIJSER	trekt zich terug	ondernemer van openb. werken	†		
J. VAN HERREWEGHE	blijft	grondeigenaar			O
J.B. BOTERDAELE	blijft	bouwk. ondernemer; grondeigen.	x		
M. LEONARD, vader	blijft	ondernemer v. openb. werken			
	A. ROSSEEL	fabrikant	o		
	F. MOMMENS	zaakwaarnemer		O	secretaris
	DE LANTHEERE	geneesheer			
	MAESELE	stoker			
	SCHEIRENS	rentenier			
	PECTOR	grondeigenaar			
	F. CRICQUE	koophandelaar			

o : volgens La Flandre, 10-IX-1869/1, B-C en Nouvelliste de Gand 16-IX-1869/2, A-B : Rosseel was in 1854 als liberaal kandidaat gevallen.

x : volgens Nouvelliste de Gand, 16-IX-1869/2, A-B en Volksbelang, 23-X-1869/1.

† : volgens La Flandre, 10-IX-1869/1, B-C. Kerfijser en De Drijver waren leden van de Liberale Associatie en laatstgenoemde was voorgesteld als liberaal kandidaat voor de ondercomités.

O : volgens Volksbelang, 11-IX-1869/1, A en Journal de Gand, 24-X-1869/1, D.

Wat leert ons nu deze tabel

- a) — uit het beroep van de leden van het oorspronkelijk „11 p.c.-comité” blijkt dat dit was samengesteld uit rechtstreekse belanghebbenden in de belastingskwestie; daarenboven bezaten zeer velen van hen het lidmaatschap van de Liberale Associatie.
— vermits zich bij de omvorming tot kiesvereniging slechts twee liberale leden terugtrokken en vermits er onder de nieuwgekomenen ook liberalen waren, kan men terecht beweren dat inderdaad talrijke liberalen deel uitmaakten van deze kiesvereniging.
- b) — Dit sluit natuurlijk de thesis van de liberale kranten niet uit. Want inderdaad:
— uit het beroep van de nieuwgekomenen — en later nog veel meer uit dit van de kandidaten (zie kandidatenlijst) — blijkt dat zij zoniet volledig gedesinteresseerd zijn in de 11 p.c.-kwestie. Trouwens, dit wordt nog sterker bevestigd door hun eigen verklaring geen enkel uittredend lid te aanvaarden op hun kandidatenlijst. Wanneer men echter aanneemt dat het verzet tegen de belasting de hoofdrol speelt in deze kiesoppositie, is dergelijke houding onlogisch, daar vele uittredende leden zich als hardnekkige tegenstanders van de 11 p.c.-belasting hadden opgeworpen.
Men kan zich derhalve moeilijk van de indruk ontdoen dat partijbelang inderdaad een belangrijk woordje komt meespreken.
— verder mag men wel aannemen dat er onder de liberalen-overlopers wel degelijk personen waren die het oprecht meenden en de slaafse coterie-politiek beu waren; maar tevens waren er ongetwijfeld ook anderen, die in het opkomen van een oppositielijst — wat te Gent niet bij elke gemeenteraadsverkiezing het geval was wegens de macht van de liberale partij — een enige kans zagen om wellicht een plaats in de gemeenteraad te veroveren.

Terwijl deze polemiek dus de hele maand september blijft aanslepen, wordt met geen woord meer gerept over de aangekondigde meeting waarop de Gentse kiezers vrij de kandidaten zouden kunnen uitkiezen.

Van de *Nouvelliste*, bij een repliek op het gerucht dat de doctrinaire associatie zijn kandidaten zou toelaten eveneens een kandidatuur van de nieuwe kiesvereniging te aanvaarden, vernemen we terloops het bestaan van een voorlopige lijst¹⁰³. Wie op deze lijst stonden deelt dit blad echter niet mee. Het is *La Flandre* die het eerst enkele namen naar voorbrengt die mogelijks op de kandidatenlijst van de „Association pseudo-cléricale des bourgeois indépendants” kunnen staan: *HEBBELINCK*, *DE LANTHEERE* (geneesheer), *DE SMET-DE LANGE*, *VAN DER STRAETEN ANGELET*, *VAN BERLAERE-CASIER*, *SOUPART* (chirurg) en *VAN DEN HOVE*¹⁰⁴.

(103) *Nouvelliste de Gand*, 26-IX-1869/2, A-B + 2, B: „La liste des candidats de l'Association des libres bourgeois de Gand et deux fois complète, dès aujourd'hui et ne porte que des noms nouveaux.”

(104) *La Flandre*, 8-X-1869/2, A.

Om aan te tonen dat dit toch op iets berustte, hebben we de namen die op de definitieve lijst zullen voorkomen gecursiveerd.

Dat men zich echter geenszins aan een meeting naar het voorbeeld van de Antwerps moest verwachten, zal de *Nouvelliste* (zo er toch nog enkele naïevelingen aan mochten geloven) wel voor iedereen duidelijk gemaakt hebben met de verklaring:

„... mais des desseins hautement avoués d'aller troubler l'ordre dans ces réunions, ont forcé les paisibles bourgeois qui tiennent à s'occuper des affaires publiques à abandonner leurs projets et à s'en tenir aux réunions en comité, pour y élaborer une liste des citoyens honorables et indépendantes, représentant tous les intérêts de la commune...”¹⁰⁵.

Spottend vraagt dan ook de *Flandre*¹⁰⁶ of iemand nieuws heeft van de mannen van 1954, „dits aujourd'hui les 11% indépendants et 89% cléricals,” of zo ze onder de grond zijn gedaald? Ook de *Stad Gent* merkt op dat de namen der onnozelaars, die de rol van acteur zullen vervullen, tot nog toe niet met zekerheid gekend zijn, en toch laat zij daarnaast een zekere vrees doorschemeren over een mogelijke overhand in de verkiezingen tengevolge van de onenigheid van de liberalen¹⁰⁷.

Op dezelfde datum, 18 oktober, meldt ons de *Nouvelliste*¹⁰⁸ dat de definitieve lijst van de oppositie is gepubliceerd. Wie de kandidaten zijn wordt echter niet meegedeeld. Alleen vergenoegt hij zich met de bemerking dat hem enkele namen bekend zijn en dat daarnaar te oordelen het rijk van d coterie aan zijn einde raakt.

Van het *Vlaemsche Land* vernemen we echter dat de lijst pas op woensdag 20 oktober zou bekendgemaakt worden¹⁰⁹. En inderdaad, het manifest met de kandidatenlijst verscheen op 20 oktober; daar de *Nouvelliste* op het ogenblik van het ter perse gaan verklaarde nog geen lijst ontvangen te hebben, zal het wel zo zijn dat de kandidatenlijst nog niet aan de kranten overgemaakt was.

Over het uitblijven van de lijst werd ondertussen in de liberale kranten hevig de draak gestoken en daarin, dat hoeft nauwelijks gezegd, blonk de *Stad Gent* torenhoog boven de andere uit¹¹⁰. Rond de middag van 22 oktober (11 ure 45 min. volgens de *Stad Gent*) moeten de verschillende redacties het manifest ontvangen hebben, — reden waarom de *Bien Public* het niet had kunnen afdrukken, daar het blad reeds ter perse was¹¹¹.

De *Journal de Gand* en de *Stad Gent* verklaren echter met de publicatie van de lijst te zullen wachten om kandidaten eventueel de kans te laten zich terug te trekken alsook om de manier van de lancering te zien¹¹².

(105) *Nouvelliste de Gand*, 9-X-1869/1, C.

(106) *La Flandre*, 15-X-1869/2, B.

(107) *Stad Gent*, 18-X-1869/2, A-B: „Indien ze erin konden slagen verkleed en gemaskerd den gemeenteraad binnen te sluipen zouden zij er bij de eerste gelegenheid uitgedreven worden.”

(108) *Nouvelliste de Gand*, 18-X-1869/1, C.

(109) *Vlaemsche Land*, 18/19-X-1869/1, C-D.

(110) *Stad Gent*, 22-X-1869/1, C: onder de titel „Hoe gaat het met de vrije burgers van Gent?” geeft zij ons om het uur een overzicht over de situatie.

(111) *Bien Public*, 23-X-1869/1, B-C.

(112) *Journal de Gand*, 22-X-1869/1, C: „Il y a des patronages qui n'honorent

Het was dan ook de *Nouvelliste* die zich de eer toeëigende als eerste het manifest te lanceren, en dit op 22 oktober; pas de komende dagen zouden de overige kranten volgen ¹¹³.

De kandidaten, in alfabetische orde, waren de volgende ¹¹⁴:

- 1) voor de verkiezingen van dinsdag 26 oktober:
 - ANGELET, Benoit, advocaat.
 - BOTERDAELE, Jan-Baptist, bouwkundig-ondernemer.
 - CLAEYS-WATERLOOS, Theophiel, grondeigen.
 - DELAPLANQUE, Alfons, fabrikant.
 - DE MEERSMAN, Philips, grondeigen.
 - DE SMET-DE LANGE.
 - DOUTERLUIGNE-UYTTERHAEGEN.
 - HEBBELINCK, Frans, avoué.
 - LION, Bernard, bouwkundig-ondernemer.
 - MESTDAGH, Lieven, advocaat.
 - SNELLAERT, Ferdinand, Jozef, advocaat.
 - VAN DEN HOVE-MUYS.
 - VAN DER STRAETEN, Louis, advocaat.

- 2) voor de verkiezingen van woensdag 27 oktober:
 - HEBBELINCK, Frans, bierbrouwer.
 - JANSON, Louis, grondeigen.

§ 2. De Liberale Grondwettelijke Vereniging.

1. Tegenstelling doctrinair - progressisten inzake grondbeginselen.

Naar aanleiding van deze gemeenteraadsverkiezingen zou een hevige strijd ontbranden tussen de *Journal de Gand* enerzijds en *La Flandre* en het *Volksbelang* anderzijds, dit om uit te maken of de tegenstelling ook van principiële of slechts van persoonlijke aard was.

Omdat een verkiezing, en vooral een gemeenteraadsverkiezing dan dikwijls de aanleiding wordt tot een scherpe rivaliteit tussen personen (al behoren zij dan ook tot een duidelijk omschreven politico-sociale opinie) zou men soms al te vlug kunnen geneigd zijn eerder naar de versie van de *Journal de Gand* over te hellen. Om echter de ongetwijfeld valse indruk — die men wel eens bij een vluchtig lezen van het volgend kapittel zou kunnen opdoen — weg te werken, hebben we het wenselijk geoordeeld hier enkele beschouwingen neer te pennen, zoals die ons door de kranten

point, et certains défenseurs qualifient la cause qu'ils défendent... Car, ce sont des masques qu'on nous montre : le jésuite est dessous....."

(113) — op 23 oktober: *Bien Public*, *Beurzencourant*, *Gazette van Gent* en *Gentsche Mercurius*. Op 24 oktober: *Vlaemsche Land* en *Vlaemsche Leeuw*.

— vanaf 23 oktober gaan de liberale kranten over tot een vinnige commentaar op programma en kandidaten.

(114) P.A. Gent: Manifest van 20 oktober 1869 waarvoor we verwijzen naar de bespreking van de programmapunten in het volgend hoofdstuk.

worden verstrekt, over de diepere grond van de botsing tussen beide stromingen in de liberale partij. Deze onenigheid die niet alleen te Gent maar het gehele land door werd vastgesteld, dagtekende daarenboven van veel vroeger dan van de verkiezingen — te Gent zelfs van vóór het verschijnen van het vooruitstrevend weekblad *La Flandre* ¹¹⁵.

Om echter elke verkeerde interpretatie van het volgende hoofdstuk te vermijden (waarin meer in concreto de tegenstellingen tussen de twee fracties n.a.v. de bespreking van het programma van *La Flandre* belicht worden) zullen we ons hier vooral tot het algemeen vlak beperken, dus praktisch los van de gemeenteraadsverkiezing zelf.

Het doctrinaire ministerie en zijn aanhangers te Gent waren onverschillig gebleven voor de democratische richting in het jonge liberalisme en voor de publieke opinie. Om dit met de klare taal van het Volksbelang samenvattend te formuleren ¹¹⁶:

„Tussen de hardnekkige voorstanders van de loting, van het beperkt kiesrecht, van de staatkundige centralisaties van politieke halfheid en de verdedigers der gelijkheid inzake van belasting, van krijgsveld, van kiesrecht der vrijheid en der onafhankelijkheid in de staatsinrichting, de voorstanders van deze eerbied ~~van deze eerbied~~ der nationaliteiten en de politieke standvastigheid en onafhankelijkheid tegenover het Staatsbestuur, is eene onherstelbare kloof gedolven... m.a.w.

Tussen vooruitgang en wilskracht van de eene zijde en slenter en staatkundige lauwheid van de andere zijde is geene toenadering, geene verzoening mogelijk.”

Tegenover de dringende eis voor uitbreiding van het stemrecht stond het trotse „jamais” van Frère-ORBAN. *La Flandre* die zich aanvankelijk zelfs voor het algemeen stemrecht had uitgesproken, en dit in principe ook bleef doen ¹¹⁷, hield zich tenslotte voorlopig aan het toekennen van het stemrecht aan allen die konden lezen en schrijven — waardoor haar eis aldus volkomen samenviel met die van het *Volksbelang* ¹¹⁸.

Voor de doctrinaireren daarentegen betekende het naar de stembus roepen van anderen dan cijnsberechtigden van 42 Fr. een revolutie.

De *Journal de Gand* beriep zich op het vb. van Frankrijk om zich tegen elk uitbreiding te kanten, terwijl de *Stad Gent* dit slechts mogelijk achtte voor de „geleerde werkman”, en dan nog in de toekomst ¹¹⁹.

Tenslotte was van de herhaaldelijke vraag de wet 1842 te herzien niets terechtgekomen en ook voor de oplossing van de arbeiderskwestie — waar-

(115) — *Volksbelang*, 16-X-1869/1, A-B: „Het is wel duidelijk een open strijd tussen twee tegenoverstaande beginselen, een botsing tussen twee afgetekende programma's, welke zich in de schoot der liberale denkwijze in Gent gelijk elders, heeft opgedaan”.

— Destanberg D., *op. cit.*, blz. 212.

(116) — *Volksbelang*, 16-X-1869/1, A-B.

— *La Flandre*, 12-X-1869/1, B-C: „Progressistes et Doctrinaires: différence profonde...”, 1-X-1869/1, D drukken allen ongeveer dezelfde gedachte uit.

(117) *La Flandre*, 29-1-1869/1 en 3-XII-1869/1, A-B.

(118) *La Flandre*, 7-V-1869/1, A-B; 2-X-1869/1, A-B; 16-X-1869/1, B-C-D.

(119) *Satd Gent*, 12-X-1869/1, A-B; 13-X-1869/1, A-B-C; 16/17-X-1869, 2, A.

voor andere dingen dan kogels en verwijten nodig waren — had men nog niets bereikt ¹²⁰.

Met de beste wil van de wereld kan dus nog moeilijk enig belangrijk principieel gevonden worden waarin hun opvattingen niet grondig verschilden.

Eén zaak scheen echter nog doctrinair en progressief te verenigen: „une haine commune contre les catholiques”. Maar ook aan deze illusie stelde *La Flandre* abrupt een einde door te verklaren: „... Aujourd'hui la situation a changé... L'on voit que les doctrinaires ne sont pas même des anti-catholiques” ¹²¹. In hun daden waren de doctrinair dus ook aan de essentie van hun liberale opinie — eens door de *Journal de Gand* als volgt gedefinieerd: „Le libéralisme est la libre-pensée ou il n'est rien” — ontrouw geworden.

2. De tegenstelling doctrinair - progressief n.a.v. de kiesvergaderingen bleek vnl. van persoonlijke aard.

a. Vergadering van de „Onderkomiteiten”.

Van *La Flandre* vernemen we het bestaan van een lijst, getekend door een groot aantal leden van de Liberale Associatie, met het verzoek een spoedbijeenkomst van de „onderkomiteiten” te houden om over de keuze van de kandidaten voor oktober te beraadslagen ¹²².

Deze bijeenkomst werd dan door het „Middenkomiteit” gepland op vrijdag 17 september, vergadering waarop alle leden dringend worden uitgenodigd „afin d'affirmer la force de l'opinion libérale et de consolider son union” ¹²³. Hierbij drukt *La Flandre* de hoop uit in de schoot van de associatie zelf de overwinning van haar principes te zien ¹²⁴, wat meteen aantoonde dat de gevorderden nog het volle vertrouwen koesteren om langs de reglementaire weg een kans te maken.

De *Nouvelliste* en de *Beurzencourant* echter, sterk door de verklaring van de oppositiepartij de kandidatenlijst in openbare meetings te laten opstellen, onderstreepten de zineloosheid van de verwachtingen der jongeren door de machteloosheid van de ondercomités te belichten en het geheel als een groot kluchtspel te bestempelen „puisqu'on les appelle à délibérer sur une besogne faite” ¹²⁵. Spottend voegen ze er zelfs aan toe nu reeds de

(120) — Volksbelang, 2-X-1869/1, A-B.

— *La Flandre*, 12-X-1869/2/B-C.

(121) *La Flandre*, 12-X-1869/2, B-C: „...Les complaisances du ministère envers les catholiques, son obséquiosité à l'égard des évêques, le blâme à l'instituteur de nîmy, le régime imposé aux écoles d'adultes, la dispense du service militaire étendu des séminaristes aux moines, le refus de la majorité doctrinaire de reformer la loi de 1842, mille faits en un mot ont désillé les yeux de tout le monde...”

(122) *La Flandre*, 10-IX-1869/1, C.

(123) *Journal de Gand en Stad Gent*, 15-IX-1869/1, A.

(124) *La Flandre*, 17-IX-1869/1, B: „C'est dans le sein de l'Association que nous espérons voir triompher les principes à la défense desquels nous sommes voués, dès lors nous espérons que chacun sera à son poste.”

(125) *Nouvelliste de Gand*, 16-IX-1869/2, A-B: „Le comité central — lisez la coterie — leur soumet la liste de ses préférés, en leur disant: „Voilà les candidats que vous avez à choisir, il vous est défendu d'en prendre d'autres! Cette comédie se

namen te kunnen noemen van de „jeune rentrants qui seront ajoutés aux vieux sortants”, maar daarvan af te zien om de ondercomités „la consolation et la douce illusion de croire qu'ils choisissent réellement les candidats” te laten; dit komt derhalve daarop neer dat de woorden „keuze” en „beraadslagen” er volgens hen slechts zijn om de schijn te redden ¹²⁶.

De oproep om bij deze eerste bijeenkomst van de ondercomités ¹²⁷ aanwezig te zijn hadden een groot antal leden beantwoord ¹²⁸. *La Flandre* vond dit eerder eigenaardig omwille van het zuiver voorbereidend en voorlopig karakter — en dus gering belang — van deze bijeenkomst: toch zag zij er ook een goed teken in voor de heropleving van de belangstelling van het publiek voor de keuze van zijn afgevaardigden. Het resultaat was dat een zestigtal namen — achtenvijftig om precies te zijn — werden vooruitgezet om bij een tweede treffen van de „onderkomiteiten” aan een ballottage onderworpen te worden ¹²⁹. Onder dit aantal bevonden zich alle uitredende leden die wensten te blijven ¹³⁰. Op het eerste gezicht kan dit wel verwondering wekken, wegens de talrijke aanvallen die de doctrinaire coterie van het stadhuis de laatste tijd van alle zijden te verduren had gekregen.

Voor de katholieke bladen ¹³¹ gold het dadelijk één facet van de combine, met de bedoeling een versmelting te bewerken tussen de doctrinaire partij en de radicale fractie. Dat dit akkoord, voorbereid door de hoofdstaf van de beide kampen, was bereikt, schreven ze toe aan het feit dat in ruil voor hun trouw aan het doctrinair bestuur de gevorderden vier kandidaturen ¹³² werden aangeboden, zodat men er zich mocht aan verwachten dat zij hand in hand naar de stembus optrekken.

Dat deze zienswijze dicht de waarheid benaderde toont ons de uitroep van *La Flandre*: „Que diable peut avoir informé le Bien Public d'un secret que nous croyions si bien gardé?” ¹³³.

Ondanks het sluiten van dit vredespact moeten zich in de ondercomités

reproduit à chaque élection nouvelle, et les sous-comités qui se croient quelque chose ne sont absolument rien. Les noms de ces candidats courent les rues 15 jours avant la convocation des sous-comités, et ce sont toujours ceux-là qu'ils préfèrent!”

(126) *Nouvelliste de Gand*, 15-IX-1869/2, A en *Beurzencourant*, 17-IX-1869/1, B.

(127) Behalve de *Journal de Flandre* en de *Stad Gent*, geven bijna alle kranten de bespreking.

(128) *Nouvelliste de Gand*, 21-IX-1869/2, A-B: in de verschillende ondercomités respectievelijk 15 à 19 personen en zelfs in één 21 aanwezigen.

— *La Flandre*, 24-IX-1869/2, A-B; geeft voor het derde bureel (*Flora*) een 50-tal op.

(129) *Gentsche Mercurius*, 19-IX-1869/2, C; *Nouvelliste de Gand*, 21-IX-1869/2, A-B en 29-IX-1869/2 C.

(130) Zie hoger blz. 29-30.

(131) *Bien Public*, 22-IX-1869/1, C; overgenomen door *Vlaemsche Leeuw*, 23-IX-1869/2, B.

— *Beurzencourant*, 26-IX-1869/1, A en 1-X-1869/1, B.

— *Vlaemsche Leeuw*, 26-IX-1869, *Klauwkens*: *Knieval der jonge snotbekken bij de oude luiemers. Kluchtspelleke uitgevoerd door de affamés alias de avancés*” o.m. *Rolin-Jaequemijns*.

(132) Volgens de *Nouvelliste de Gand*, *Beurzencourant*, en *Vlaemsche Leeuw* 5 na terugtrekking van *Neyt*.

(133) *La Flandre*, 24-IX-1869/2, B.

heftige tonelen hebben afgespeeld, zowel dan over zuiver lokale en gemeentelijke kwesties als over politieke aangelegenheden. Het zijn de *Bien Public* en de *Nouvelliste* die deze lokale kwesties nader specificieren in persoonlijke aanvallen en verwijten aan het adres van enkele leden „accusées du crime de lèse-libéralisme”¹³⁴ — wat een menigte ontslaggevingen tot gevolg zou hebben gehad. Van *La Flandre*¹³⁵ vernemen we dat de politieke discussies in verscheidene ondercomités allerminst in het voordeel van de doctrinaire regering zijn uitgevallen. Hoe breekbaar dit verdrag wel wat bleek uit een incident in een ondercomité „où règnent en maîtres l'élément doctrinaire et fonctionnaire” en waar een uitgesproken vijandigheid was gebleken tegen voorgestelde kandidaten, bekend om hun geavanceerde liberale opinie.

Naar aanleiding hiervan waarschuwt de *Flandre* de doctrinairen dat, zo deze vijandigheid een begin van de strijd betekent tegen enkele van de meer vooruitstrevende kandidaten en niet de uitdrukking blijkt van enkele persoonlijke gevoelens of wrok, zij die uitdaging aanvaardt zonder voor de niet te overziene gevolgen in te staan.

Een ander verwijt betrof het vernederend negeren van de kiezers door hun mandatarissen, waarvan de meesten zich niet eens getroostten ooit een voet in de vergaderingen van de ondercomités te zetten. En nogmaals wijst *La Flandre* erop dat de ondercomités zich niet langer meer vergenoegen met het slaafs volgen van de voorstellen door het middencomité gedaan.

De tweede bijeenkomst van de ondercomités¹³⁶ had plaats op zaterdag 2 oktober, er werd gestemd over het zestigtal kandidaten die in de verschillende ondercomités waren voorgesteld.

Deze voorlopige kandidatenlijst zou dan aan de algemene vergadering van de Associatie worden onderworpen. De twee doctrinaire bladen van het Stadhuis maanden opnieuw alle leden aan op post te zijn. Ongeveer driehonderd leden-kiezers waren op deze vergadering aanwezig, wat algemeen als een flinke opkomst mocht worden beschouwd¹³⁷.

Het werd een strijd tussen de twee nuances van het Gentse liberalisme: de doctrinairen, vertegenwoordigd door de loge de *Serpentrion* en de *Journal de Gand* tegen de geavanceerden, vertegenwoordigd door *La Liberté* en *La Flandre*. Het zou de jonge loge worden die met het leeuwenandeel

(134) *Journal de Gand*, 21-IX-1869/2, A-B en *Bien Public*, 22-IX-1869/1, C: „...d'aller à la messe de dimanche, d'envoyer leurs fils au collège des jésuites et leurs filles au pensionnat du Nouveau-Bois”. Hiermee werd o.a. J. de Hemptinne bedoeld.
— *La Flandre*, 24-IX-2, B noemt de verwijten meer gefundeerd en de houding onwaardig voor een liberaal en een vader.

(135) *La Flandre*, 24-IX-1869/2, A-B.

(136) Het verslag met commentaar van deze bijeenkomst wordt gegeven door alle clericale bladen, door de Gentsche *Mercurius* en *La Flandre*.

Voor de reconstructie zie: *Bien Public*, 5-X-1869/1, B-C; *La Flandre*, 8-X-1869/1, C-D.

(137) *Bien Public*, 5-X-1869/1, B-C: „L'assemblée était relativement nombreuse”.

— *Stad Gent*, 5-X-1869/1, A-B.

— *Vlaemsche Leeuw*, 10-X-1869: „slechts 249 man; in voorgaande verkiezingen 500 à 600! Ze zijn niet zo rap meer om de kliekske van 't Stadhuis te komen ondersteunen.”

Is dus in tegenstrijd met *La Flandre* die een algemene verbetering konstateert.

21. VERMANDEL L.	adv.	111 - 137	22 - 4		x	x	329 (7)
22. FREDERICQ V.	rechter	108 - 149	13 - 13				
23. VERSCHAFFELT A.		107 - 142	21 - 5				
24. DE HEMPTINNE J.	uittr. lid	106 - 149	21 - 5		x	x	321 (8)
25. VANDENBERGHE E.	uittr. lid	105 - 146	21 - 5		x	x	307 (11)
26. EUERESON J.		102 - 159	20 - 5				
27. VANDERMEERSCH E.		96 - 154	14 - 12				
28. MILLORD E.		92 - 159	9 - 16				
29. LEBEGUE K.	uittr. lid	88 - 155	17 - 8		x	x	320 (9)
30. DECLERCQ E.		85 - 170	10 - 16				
31. DE DEYN H.	adv.	84 - 174	7 - 19				
32. DE BAST F.	apotheker	83 - 170					
33. DE DRIJVER F.	architekt	80 - 174	20 - 6				
34. DUHAYON-VAN DUYS A.	negociant	80 - 181	15 - 10		x	x	274 (12)
35. VAN DEN KERCHOVE P.		78 - 162	78 - 172				
36. STOCKMAN		72 - 178					
37. DIERMAN-SETH F.	fabrik.	72 - 186	o		x	x	307 (10)
38. HOSTE-DIERMAN		71 - 180					
39. HESNAULT		70 - 183					
40. VANDERSTICHELEN		65 - 175					
41. ROGGHE W.		63 - 185					
42. VINCENT A.		61 - 188					
43. MESTDAGH		60 - 195					
44. RENARD		60 - 195					
45. VANZANTVOORDE		58 - 191					

46. DE SMET-DE SMET		51 - 208					
47. STORY H.		50 - 192					
48. VERBESSEM		44 - 204					
49. VAN NERUM		41 - 207					
50. BUSE	adv.	40 - 199					
51. BRUYNEEL	rechter	40 - 197					
52. VERHULST		28 - 229					
53. DAMMEKENS		22 - 231					
54. DECLERCQ E.		11 - 247					
55. LEISENS J.		?					
(56) TUNC	nieuwe kand.		15 - 5				
<i>door 20 leden voorgesteld</i>							
— DE MEULEMEESTER	adv.					x	269 (15)
— GROVERMAN O.	adv.					x	355 (3)
— RENARD-MARESKA						x	238 (17)
							170 (18)

o : door de kiescommissie op de voorlopige lijst gebracht

Pr : progressisten volgens Bien Public, 5-X-1869/1, C

x : voorkeurkandidaten

xo : kandidaten waarop slechts in de tweede stemronde mag gestemd worden.

(x) : tweederangsvoorkeurkandidaten

o : kandidaten waarop in geen geval mag gestemd worden

() : rangnummer van de definitieve kandidaten van de Liberaal-Grondwettelijke Vereniging volgens het aantal stemmen.

ging lopen, wat volgens de *Bien Public* o.m. te wijten was aan het feit dat vele doctrinairers zich niet de moeite hadden getroost naar de stemming te komen, in tegenstelling dan met de gevorderden die, „*avides de prendre place au banquet de pouvoir*”, allen op post waren.

Daar cijfers soms sprekender zijn dan woorden, hebben we het goed gevonden vooraleer tot de commentaar in de verscheidene kranten over te gaan, een lijst te laten volgen van de kandidaten in volgorde van het aantal bekomen stemmen ¹³⁸.

Wat kunnen we nu aan de hand van deze tabel vaststellen? ¹³⁹

1. dat slechts zeventien kandidaten — juist zoveel als er gemeenteraadsleden gekozen moesten worden — de meerderheid in de ondercomités hadden bekomen.

2. dat onder dit getal de progressistische fractie negen kandidaten voor zich kon opeisen en twee die, zo niet officieel dan toch door hun daden, haar gunstig gezind waren (op de tabel respectievelijk aangeduid door Pr. en ±Pr.) — waaruit bleek dat deze fractie inderdaad het leeuwenandeel op de lijst had bekomen ¹⁴⁰.

3. opmerkenswaard is ook dat DELACROIX, die de „Grootmeester” van de loge *La Liberté* ¹⁴¹ werd genoemd, vooraan op de lijst prijkte, de burge-meester op de vierde plaats achter zich latend.

4. van de elf uittrede ledende leden werden er slechts acht aanvaard — waar- onder enkelen dan nog met moeite, zodat logischerwijze negen nieuwe kan- didaten aan het oordeel van de kiescommissie, door wie de weigering van enkelen reeds op voorhand vaststond, moesten worden onderworpen ¹⁴².

De uitslag betekende dus een inbreuk tegen het zogenaamd pact waarin het behoud van alle uittrede ledende was voorzien ¹⁴³.

Wat was nu de reden van hun ongenade? ¹⁴⁴

1. De uitgesloten waren J. DE HEMPTINNE, E. VANDENBERGHE en K. LEBEQUE.

— De uitsluiting van J. DE HEMPTINNE werd algemeen toegeschreven aan het feit dat hij twee jaar geleden zijn zoon bij de Josefieten van Melle

(138) Uitslag bewaard in P.A., Gent; De *Bien Public* geeft ons enkel de namen in volgorde van het aantal stemmen. Op 8-X-1869/1, D geeft *La Flandre* de namen in alfabetische orde van hen die het meest aantal stemmen hadden behaald om op 12-X-1869/1 B-C-D, veel meer inlichtingen te verschaffen.

(139) Alleen de 1e, 2e, 3e en 5e kolom komen voorlopig in aanmerking.

(140) *Gentsche Mercurius*, 8-X-1869/2, C-D.

— *Bien Public*, 5-X-1869/1, C.

— *Vlaemsche Leeuw*, 10-X-1869/1 B-C: „Ook wierd de „oude 'luimers' door de 'jonge snotbekken' eene duchtige les gespeld”...

(141) *Bien Public*, 5-X-1869/1, C: staat in tegenstelling met artikel van 20-X-1869/1, D, waar Guequier „*Vénéral*” wordt genoemd.

(142) *La Flandre*, 29-X-1869/1, B.

(143) Zie blz. 48 n.a.v. eerste bijeenkomst.

(144) *Bien Public*, 5-X-1869/1, B-C; 2, A; *Nouvelliste de Gand*, 4-X-1869/2, C-D en 6-X-1869/2, B;

Beurzencourant, 7-X-1869/1, B; *La Flandre*, 12-X-1869/2, D.

had gedaan om zijn eerste communie voor te bereiden ¹⁴⁵. Nochtans moeten nog andere redenen een rol hebben gespeeld zoals de kwestie van de ring-spoorweg ¹⁴⁶ (in welk verband de *Beurzencourant* opmerkte: „De herbergiers van de Brugsche poort zijn zoo talrijk”), zijn deelname in het proces van de stad tegen zijn familie inzake het gesticht *Lousbergs* en zijn afwezigheid in de gemeenteraad bij belangrijke stemmingen, zoals bvb. die op de kerkhoven... ¹⁴⁷. De *Nouvelliste* kon niet nalaten een eigen versie naar voor te brengen: de nederlaag zowel van DE HEMPTINNE als van LEBEGUE, de veteranen van de Raad, bracht hij in verband met de taks van 11 p.c. — waartegen beiden hadden gestemd, in tegenstelling dan met VOITURON, de ontwerper ervan, die dan ook een enorm aantal stemmen had behaald ¹⁴⁸.

— Dat LEBEGUE en VANDENBERGHE ook geen genade meer vonden in de ogen van de progressisten was wellicht te wijten aan hun leeftijd, aan hun gematigdheid en aan het feit dat zij 's zondags soms naar de mis gingen. Wellicht waren er nog andere redenen, doch deze kan men slechts vermoeden wegens de vaagheid waarin de insinuaties van de kranten gehouden worden.

2. Wat nu A. DE LEU betrof — eerste schepen en rechterarm van de burgemeester volgens de *Vlaemsche Leeuw* — ook voor hem had het geen haar gescheeld of hij zou het lot van de andere drie gedeeld hebben. Ook hem werd de inconsequentie verweten af en toe naar de tienmis in de St.-Niklaaskerk te gaan.

3. Wat echter vooral opviel was de vierde plaats waarop burgemeester K. DE KERCHOVE kwam te staan. Een afdoende verklaring wordt nergens gegeven ¹⁴⁹. Wellicht kan men dit best interpreteren vanuit een zekere vijandigheid t.o.v. de eerste magistraat van de stad, als gevolg en uitdrukking dan van de heersende misnoegdheid over het bestuur van de doctrinaire coterie waarvan hij dan toch het hoofd was.

Wat waren nu de reacties hierop?

Wanneer we de balans opmaken bij de clericale bladen, blijkt dat volgens hen de religiehaat doorgewogen heeft in de uitsluiting van enkele uittredende leden — alhoewel ze daarbij opmerken dat verscheidene andere kan-

(145) In dit licht moeten we de brief zien van J. de Hemptinne aan La Flandre waarin hij het blad opzegt omwille van dit bericht.

(146) Volksbelang, 13-II-1869/1, A-B en 3-IV-189/2, A.

— La Flandre 15-X-1869/2, C: een station, oorspronkelijk voorzien aan de Brugse poort, zou uiteindelijk verlegd worden naar het Rabot, waar J. de Hemptinne woonde. Hem werd dan ook aangewreven er op uit te zijn zijn persoonlijke belangen in de gemeenteraad te dienen, wat door de *Journal de Gand* 19-X-1869/1, A werd ontkend door er op te wijzen dat hij zich bij de beraadslaging over het voorstel als belanghebbende had onthouden.

(147) La Flandre, 15-X-1869/2, C.

(148) *Nouvelliste de Gand*, 4-X-1869/2, C-D.

(149) *Vlaemsche Leeuw*, 10-X-1869/1, B-C: 2, A; ..., K. de Kerchove de Dentergem, burgemeester, volksvertegenwoordiger, officier van het orde van Leopold, voorzitter der Liberale Associatie, steunpilaar van geheel het boelken, bekleedt slechts de vierde plaats... Waarom?"

didaten (w.o. zelfs radicalen) als kerkgangers bekend staan ¹⁵⁰.

La Flandre geeft niet veel positieve uitleg en merkt trouwens terecht op niet te kunnen voorzegggen welke zeventien namen de uiteindelijke meerderheid zullen behalen zolang zijzelf, aan wie het mandaat is aangeboden, niet officieel hun toestemming hebben gegeven. Wel drukt ze de hoop uit dat de meerderheid van deze voorlopige kandidaten, die zich onderscheiden door hun onafhankelijkheid van karakter en hun zuiverheid van liberale overtuiging, definitief zullen aanvaard worden ¹⁵¹. Deze hoop was gegrond daar de uitslag op een wettelijke manier was bekomen, doch dat ze zonder de waard — in casu het doctrinair middencomité — hadden gerekend, zou maar al te duidelijk worden.

Hadden de clericale bladen een meer realistische kijk op de toestand of was het hen enkel te doen om een of ander kiesmanoeuvre? Wellicht zijn beide elementen niet te verwaarlozen. In elk geval voorspelden ze reeds de eerste dag nadat de uitslag was bekend dat de doctrinaireren daar onmogelijk vrede zouden kunnen mee nemen en dat men zich van hun kant aan een revanche mocht verwachten in de algemene vergadering, zodat de lijst van de voorlopige kandidaten nog verre van definitief was. Zo beschouwden ze de aanvaarding van Charles DE HEMPTINNE als hoogst onwaarschijnlijk en die van P. DE PAEPE zo mogelijk als nog minder zeker; de verbannen J. DE HEMPTINNE daarentegen, die doorging voor de meest aanhankelijke vriend van de burgemeester, gaven ze alle kansen ¹⁵².

Ook de *Vlaemsche Leeuw* pretendeert hetzelfde wanneer hij de „kaboutermannekens” verwittigt „niet te vroeg victorie” te roepen. Alles is slechts komedie, beweren ze, daar het pas ernstig wordt in de Minardschauwburg op de dag van de algemene vergadering, zodat aan deze uitslag niet veel waarde moet worden gehecht. Geen ogenblik wordt eraan getwijfeld dat ook de doctrinaireren zo denken, wat hun afwezigheid in de ondercomités verklaart.

Hierop kunnen de doctrinaire bladen zelf ons natuurlijk het beste antwoord geven.

Na hun verwondering te hebben uitgedrukt over de zeer uitvoerige details in de clericale bladen i.v.m. wat zich in de ondercomités heeft afgespeeld, wimpelen ze op een eerder goedkope manier het verwijt over hun stilzwijgen af, door te verklaren dat het allerminst de gewoonte is de werkzaamheden der ondercomités te bespreken.

Trouwens zijn deze vergaderingen slechts van huishoudelijke en voorbereidende aard en „loin d'être en toutes circonstances l'expression exacte et complète des sentiments de la majorité de l'Association Libérale”. Want, voegt de *Stad Gent* eraan toe, „Haast en spoed is zelden goed en werd ze definitief, vooral wat de uitsluiting betreft, dan ware dat een spijtige zaak.” ¹⁵³.

(150) *Vlaemsche Leeuw*, 10-X-1869/1, B-C; 2, A: o.m. De Keyzer, Soinne, Rolin-Jaequemijns totzelfs Guequier toe.

(151) *La Flandre*, 9-X-1869/1, C-D.

(152) *Nouvelliste de Gand*, 6-X-1869/2, B.

(153) *Journal de Gand*, 6-X-1869/1, C.

— *Stad Gent*, 6-X-1869/1, A-B en 7-X-1869/1, B-C: slechts 2/5 der leden zouden aan de bijeenkomst hebben deelgenomen.

Wat zij vooral hun lezers willen doen verstaan is dat de onenigheid in de liberale partij louter een kwestie van personen is, en niet van principes ¹⁵⁴ en dat al het gerucht door de *Bien Public* rond deze onenigheid gemaakt niet meer dan een list is en de uitdrukking van eigen machteloosheid, met als enige uitweg: „diviser pour régner”.

Wat nu de uitslag betreft, de *Stad Gent* geeft toe dat in een grondwettelijk land de geavanceerden er, omwille van de aanprikkeling, nodig zijn; doch steeds, beweren zij, blijft het gevaar bestaan dat de „weelde steekt” wat de bewezen diensten wel eens doet vergeten en de weg opent voor on dankbaarheid ¹⁵⁵.

Dze zienswijze lokte een hevige reactie uit bij *La Flandre*, die in een artikel (*Le Journal de Gand et la Queue de la poêle* ¹⁵⁶) cynisch vroeg of er te veel waardigheid in lag het debat op het vlak van de principes te verheffen i.p.v. er nu enkel „une question de cuisine” van te maken. Dat er inderdaad een dieper onderscheid lag tussen de beide fracties weten we reeds en dit zal trouwens nog duidelijker worden in het volgend hoofdstuk. Van het meest realistische doorzicht getuigt wellicht het overzicht door het *Volksbelang*, een week na het gebeurde in de ondercomités — „waarvan de uitslag een betekenis heeft die aan niemand zal ontsnappen, al had men niets anders dan de slecht verdokene woede van de Journal de Gand.”

Wegens de belangrijkheid laten we de tekst hier in extenso volgen ¹⁵⁷:

„De zweem van onafhankelijkheid die zich in den schoot der Liberale Associatie heeft veropenbaard, heeft weinig bevallen aan het officieel orgaan van het gentsche doctrinarismus, zoo weinig ja, dat het eindelijk niet heeft kunnen weerstaan aan de behoefte om zijne spreekwoordelijke stilzwijgendheid te onderbreken en aan zijne misnoegdheid lucht te geven. Dat de Journal de Gand van taktiek verandert, heeft niets in zich dat ons bedreeft; integendeel. Zoolang hij zich dank der politieke onverschilligheid van ons kiezerskorps meester van de plaats wist, was zwijgen — maar zwijgen tot ter dood, gelijk niemand zwijgen kan — het lievelingsthema van onzen grooten confrater. Dat gaf hem ten eersten den schijn van zich groot te achten om zich om kwajongensstreken te bekreunen. Maar nu het statige gevaarte den wind heeft zien keeren en duidelijk het gevaar heeft ontdekt, waardoor het wordt bedreigd, nu is het zwijgen onmogelijk geworden, de vroegere godheid moet als een eenvoudige sterveling met andere stervelingen discuteeren. Geen beter teeken van verval dan juist dit spreken...”

(154) Journal de Gand, 6-X-1869/1, B-C: „Les avancés, ce sont eux qui brûlent d'arriver, pour eux les arrivés sont les doctrinaires ... La veille, tout feu, tout flamme: trouver tout mal est si facile! Le lendemain, fort refroidie, ils ont vu les réalités, et iss ont en main la queue de la poêle”.

(155) Journal de Gand, 6-X-1869/1, B-C en 8-X-1869/1, A-B-C: keuze van personen is een „question de capacité et de zèle pour la chose publique”; noemt de uitsluiting een ostracisme”.

(156) — *La Flandre*, 8-X-1869/1, B en 12-X-1869/1, A-B-C2: „Les principes étant tout à nos yeux, les personnes rien...”

— *Volksbelang*, 9-X-1869/1, A-B: „...,aan niemand zal hij nog kunnen doen gelooven dat het laatste woord der politiek bestaat in „tenir la queue de la poêle.”

(157) *Volksbelang*, 9-X-1869/1, A-B.

Wat kunnen we nu uit de toon van al deze kranten opmaken?

In feite steekt er in alle artikels een kern van waarheid, zelfs indien men die ontbloomt van alle kiesbelang dat men er kan bij hebben zijn zienswijze te propageren.

Een feit staat vast, zowel dan uit de cijfers als uit de commentaar, dat deze uitslag — die wettelijk was — een soort psychologische schok in het doctrinaire kamp moet hebben teweeggebracht, met het breken van de stilzwijgendheid door de twee doctrinaire bladen als beste bewijs daarvoor.

Inderdaad moeten ze het, vertrouwend op hun getal en hun macht alsook op de volgzzaamheid en het voorlopig karakter, de moeite niet waard hebben gevonden zich naar de ondercomités te begeven. Maar toch moet die afstraffing voor hen een bittere pil geweest zijn, hoewel ze hun reactie in de kranten beperken tot „ingehouden woede” tegen de ambitieuzen en tot „jammerklachten” over ondankbaarheid; daaruit kan wellicht met de *Bien Public*, afgeleid worden dat zij zich nog verre van overwonnen achtten¹⁵⁸.

Terwijl de polemiek tussen de kranten zich aldus afspeelde, was er officieel nog geen woord gerept over de kandidaten die hun verkiezing door de ondercomités hadden aanvaard. Ook hier was het opnieuw de *Bien Public* en zijn aanhang die de sluier oplichtten: achtereenvolgens weigerden Karel DE HEMPTINNE, ROLIN-JAEQUEMIJNS, SOINNE en P. DE PAEPE¹⁵⁹ alsook DELACROIX en K. DECLERCQ¹⁶⁰ de hun aangeboden kandidatuur.

Daarenboven werd het gerucht verspreid dat J. DE HEMPTINNE eraan dacht het politieke leven vaarwel te zeggen. Tevens werd geïnsinueerd dat de trouw van de jongeren eerder op financiële motieven dan op politieke overwegingen gebaseerd was, ook al verleenden ze — maar nauwelijks en met moeite a.h.w. — de burgemeester voorlopig nog gratie¹⁶¹.

Over al deze weigeringen merkt de *Bien Public* ironisch op „qu'on sera bientôt réduit au dessous du panier!”. En inderdaad zou dit een soort omwenteling in het uitzicht van de voorlopige kandidatenlijst voor gevolg hebben.

Immers, al deze ontslaggeevenden waren nieuw-gekozenen, die sympathiek stonden tegenover de radicale fractie en die daarenboven op de beste plaatsen prijkten. Er moest dus niet alleen in de vervanging van de opengevalen plaatsen voorzien worden, maar tevens diende er voor een groter aan-

(158) *Bien Public*, 7-VIII-1869/2, A: „Les doctrinaires se préparent à prévenir un ostracisme et à prendre, dans l'assemblée générale, leur revanche de l'humiliant échec de samedi dernier. Ce sera la seconde manche de la partie qui se joue entre le Septentrion et La Liberté. Nous attendons la belle.”

(159) *Bien Public*, 8-X-1869/1, B; overgenomen door Beurzencourant en Vlaemsche Land op 9 oktober.

(160) *Bien Public*, 9-X-1869/1, B; *Nouvelliste de Gand* op 9 en *Vlaemsche Land* op 10 oktober.

— *La Flandre*, 12-X-1869/2, A: idem, behalve Soinne en K. Devlercq.

— *Beurzencourant*, 10-X-1869/1, B: ook Fuerison, Lutens, G. Vanderheyden en L. Vermandel — wat niet juist blijkt te zijn vermits op hen, in de Kiescommissie, stemmen werden uitgebracht.

(161) *Bien Public*, 11-X-1869/1, C: „Pour les avancés comme pour les doctrinaires M. le Bourgmestre de Gand est avant tout une caisse et, quoi qu'il arrive, il s'agit de la sauver.”

tal kandidaten te worden gezorgd, daar zeventien het minimum was en geen keuze aan de kiezers liet.

Hoe kan men daartoe komen?

Er waren twee mogelijkheden, die beide aanvaardbaar waren ¹⁶²:

- ofwel opnieuw de ondercomités bijeenroepen om aanvullende kandidaten voor te stellen,
- ofwel aan de voorlopige kandidatenlijst diegenen toevoegen die het dichtst de meerderheid in de ondercomités waren benaderd.

Welk procédé zou gevolgd worden moest de „Kiescommissie” beslissen. De algemene tendens wees echter uit dat de vergramde doctrinaire coterie van plan was stelselmatig alle radicale kandidaten te weren, zodat het er veel van weg had dat noch het één noch het ander procédé zou aangenomen worden.

Nochtans wees de *Bien Public* erop dat ondanks alles „certains diplomates s'obstinent à préparer un pacte de conciliation dont la base serait l'adaption de trois candidatures avancées par le parti doctrinaire.” ¹⁶³.

b. Vergadering van de „Kieskommissie”.

Op dinsdag 12 oktober kwam *La Flandre*, in een vervroegde editie, — gewoonlijk verscheen ze pas de vrijdag — met enkele belangrijke inlichtingen over de verkiezingscrisis voor de dag ¹⁶⁴.

In een tweetal striemende artikels viel zij in krasse termen, als „ostracisme” en „coup d'état”, uit tegen de doctrinairers in het algemeen en het middencomité in het bijzonder met de uitroep: „Ils veulent donc la guerre, les aveugles?”, in een ander artikel, nog dezelfde dag gepubliceerd, verklaart zij: „Le bon vieux Drapeau usé et troué; ce n'est qu'une vieille loque, qui doit disparaître devant la bannière qui s'élève plus haut tous les jours et qui porte: Progrès et Liberté”, — een stellingname, duidelijk genoeg om de bewering van de *Journal de Gand* „que cette opposition est plus apparente que réelle” in duigen te slaan.

Wat was er dan wel gebeurd daar *La Flandre*, als tolk van de gevorderden zelfs niet meer de normale verschijningsdag kon afwachten om de doctrinairers de oorlog te verklaren?

Het blad zelf geeft als redenen daarvoor op de bijeenkomst van de „Kieskommissie” op vrijdag 8 oktober en het recht van alle leden van de Liberale Associatie om de waarheid te kennen, zodat zijzelf met kennis van zaken kunnen oordelen over hetgeen zich in de Associatie heeft afgespeeld, ook als sommigen dan verraad gaan roepen ¹⁶⁵.

Wat was er dan eigenlijk voorgevallen?

(162) *La Flandre*, 29-X-1869/1, B-C-D.

(163) *Bien Public*, 11-X-1869/C overgenomen door Vlaemsche Land, 11/12-X-1869/2, A maar in foute vertaling; „...diplomaten hardnekkig weigeren een verzoeningsverdrag voor te bereiden”...

(164) *La Flandre*, 12-X-1869/1, C-D, A en 2, B-C.

(165) *La Flandre*, 12-X-1869/1, C-D, 2 A.

Na de stemming in de ondercomités ging de kandidatenlijst naar de „Kiescommissie”, die dan de lijst opmaakte die aan de stemming van de Algemene vergadering van 18 oktober moest onderworpen worden.

Hier gebeurde dan ook de botsing. Wel aanvaardde men ten slotte toch de kandidaten die in de ondercomités de v.m. hadden behaald ¹⁶⁶, maar tegelijkertijd wenste men alle uittredende leden te behouden en aan hun getal zoveel mogelijk kandidaten, sympathiek aan het doctrinarisme, toe te voegen.

Derhalve ging de kiescommissie door met stemmen zonder ook maar in het minst rekening te houden met het aantal stemmen dat de kandidaten in de ondercomités behaald hadden.

Dit gaf het resultaat dat wij in een overzichtelijke tabel met de lijst van de voorlopige kandidaten — waarnaar wij dan ook verwijzen — samengebracht hebben ¹⁶⁷.

De betekenis der cijfers in die tabel is o.i. klaar en duidelijk. Behalve voor twee of drie kandidaten — waarvan men zeker was dat ze nooit zouden aanvaard worden — viel de beslissing van de kiescommissie (met uitzondering nochtans van de namen der zuiver doctrinairen) net andersom uit als de voorstellen van de ondercomités. Dit maakt dat de gunst van de ondercomités voor de kiescommissie een beslissend motief was voor ostracisme.

Cijfers tonen dit beter aan dan blote beweringen: zo b.v. haalde VANDERHEYDEN het met 21 stemmen op LEBEGUE en VAN DAMME met 28 op DUHAYON en toch waren het LEBEGUE en DUHAYON die het „Middencomité” op zijn lijst gebracht had, „preuve éclatante de déférence envers les sous-comités” ¹⁶⁸.

Dat deze uitslag in de ogen van *La Flandre* werkelijk een „acte de guerre” betekende, verantwoordde ze door er op te wijzen dat:

1. de progressisten wegens de meerderheid die ze in de Liberale Associatie na de poll van de ondercomités op wettige wijze hadden veroverd het recht hadden alle vacante zetels in het stadhuis te bezetten. Zij hebben dit niet gedaan als „gage éclatant de leur esprit d'union” ¹⁶⁹.

2. Het Middencomité door zo te handelen een recht heeft geusurpeerd dat hen niet toekomt, vermits het Art. 17 van het reglement niets bevat dat zulks kan rechtvaardigen ¹⁷⁰. Derhalve besluit *La Flandre*: „La mission de

(166) Zie de algemene lijst: eerste zeventien kandidaten, min de namen van hen die van hun kandidatuur hadden afgezien.

(167) Zie de algemene lijst blz. 51, kolommen 3 en 4. Hiervoor hebben we hetzelfde procédé gevolgd als *La Flandre*, die de stemmen behaald in de ondercomités en de kiescommissie naast elkaar brengt.

(168) *La Flandre*, 15-X-1869/2, B: „Arithmétique doctrinaire” en 12-X-1869/2, A: „Nous demandons après cela, quel rôle on fait jouer aux sous-comités. Nous nous demandons s'il est bien digne de rassembler 280 personnes à deux reprises, pendant plusieurs heures, pour ne pas tenir compte de leurs décisions.”

(169) *La Flandre*, 12-X-1896/1, D.

(170) *La Flandre*, 12-X-1869/2, A-B: „Quelle est la compétence de la commission électorale?”

Art. 17: „...„Les délégués de sous-comités, ainsi adjoints au comité central, formeront avec lui une commission électorale, chargée d'arrêter la liste provisoire des candidats”...

cf. inleidend hoofdstuk blz. 11: Reglement van de Liberale Associatie.

la commission électorale, n'est que d'arrêter la liste des candidats sur les données des sous-comités, et ce n'est que lorsque l'œuvre des sous-comités est restée imparfaite, que la commission doit intervenir pour la parachever..." — wat volgens haar reeds een belangrijke zending genoeg is om er alle zorg aan te besteden. Daarmee weerlegt *La Flandre* meteen, dat het comité, nooit zou instemmen slechts „un bureau d'enrégistrement" te zijn.

Hoe was nu die houding van de kiescommissies te verklaren?

Een inzicht in haar samenstelling is o.i. daartoe onontbeerlijk.

Het was een orgaan bestaande uit de leden van het Middencomité en twee afgevaardigden per ondercomité ¹⁷¹.

Op de vergadering waren twaalf leden van het Middencomité aanwezig, te weten: DE KERCHOVE, (burgemeester en uittr. lid) als voorzitter, D'ELHOUNGNE, (adv. en volksvertegenwoordiger), DE COSTER-WITTOCX (uittr. lid), VANDERHAEGHEN (raadslid en bibliothecaris), DE MEULEMEESTER (provinc. raadslid en lid van de commissie van Hospiciën), DU BOIS (raadslid en lid van de commissie van Hopiciën), DERVAUX (adv. van het Departement van financiën), WAELBROUCK (prof. aan R.U.G.), DIERMAN-SETH, DUHAYON-VAN DUYN, VERBEECK (secretaris), VAN LOO (provinc. raadslid en vice-secretaris) ¹⁷² en veertien afgevaardigden van de ondercomités. Dit maakte een totaal van zestentwintig leden ¹⁷³ met de verhouding van negentien doctrinaireren tegenover zeven progressisten, zodat het Middencomité de verantwoordelijkheid voor de uitslag droeg ¹⁷⁴.

Volgens *La Flandre* is de eerste vereiste waaraan een comité met een leidende functie in een kiesdebat moet beantwoorden, deze dat haar leden „personnellement désintéressés" zijn. Pas dan immers zal haar tussenkomst algemeen aanvaard en geëerbiedigd worden. Het Middencomité nu beantwoordde helemaal niet aan dit ideaal, daar enkele van haar leden in om het even welke verkiezing betrokken zijn. Dit was ook nu — en meer dan ooit — weer het geval ¹⁷⁵.

De reactie van de clericale bladen bleef niet lang op zich wachten. Hun stelling — dat de ondercomités niets waren — was dus juist gebleken. De

(171) De gedelegeerden waren aangesteld op 2 oktober. Hun namen zijn ons niet bekend. Er waren 7 ondercomités terwijl het Middencomité 15 leden telde, zodat het Kiescomité normaal uit 29 leden moest bestaan.

Voor verdere details zie blz. 11 over het reglement.

(172) Metdepenningen, F. Vanderstichelen en A. Neyt waren afwezig.

— *La Flandre*, 12-X-1869/1, D; 2, A.

(173) *Journal de Gand*, 13-X-1869/1, D: vermeldt de getallen 12 en 14.

(174) *La Flandre*, 15-X-1869/1, D 2, A: „Il reste donc acquis, que la délégation des sous-comités se balançent par sept, c'est le comité central qui a décidé et qui porte la responsabilité de ses exclusions; que la composition de ce comité central est telle que ses divers membres ont presque tous des petits services électoraux à se rendre mutuellement..."

(175) *La Flandre*, 12-X-1869/1, C-D: „..., On ne nous contestera pas que les élections communales actuelles ne soient en réalité un jugement porté sur la conduite de notre conseil communal et plus particulièrement sur celle du collège échevinal. Dès lors M. le bourgmestre et tous les conseillers, sortants ou non sortants, membres du comité central étaient directement-en-cause. Ils auraient donc fait chose naturelle en se recusant personnellement dans ce débat et en laissant passer la justice des sous-comités.

woede der jongeren, die zich in hun hoop bedrogen zagen, vonden ze echter zeer begrijpelijk zodat men er zich mocht aan verwachten dat het er de maandag, in de algemene vergadering, zou stuiven ¹⁷⁶.

Ook de *Stad Gent* kon niet langer meer verzwijgen wat algemeen bekend was en onder de titel „Ze liggen op de loer” schreef ze:

„Er is onenigheid in het liberaal kamp. Hierover zijn de mannen der duisternis zeer verheugd; maar hunne vreugde zal van korten duur zijn. De algemene stemming, die maandag moet plaats grijpen zal een einde aan den twist stellen... De liberalen zijn getrouw aan hun woord: allen, doctrinaren en geavanceerden hebben zich op hun woord van eer verbonden voor de lijst die in de algemeene stemming der Associatie zal zegepralen, te velde te trekken. De mannen van den „Bien Public” rekenen zonder den weerd, indien zij op de oneer en de woordverbrekking van de leden der liberale Associatie hunnen hoop vestigen!” ¹⁷⁷.

De *Journal de Gand* bewaarde eveneens een gematigde toon en bleef, ondanks de oorlogsbedreiging, de gevorderden haar „contradicteurs” en niet haar „adversaires” noemen. Ze liet echter verstaan dat men niet mocht vergeten dat er „des trahisons inconscientes” bestonden, want „devant l’ennemi, se séparer du gros de l’armée, c’est presque trahis” ¹⁷⁸.

Spijt hun hoop dat de belangrijke meningsverschillen op een scheiding zouden uitlopen, begrepen de clericale bladen toch zeer goed dat het artikel 24 een zeer sterk bindmiddel was tussen doctrinaren en progressisten. Trouwens zij zijn het die ons de inlichtingen geven i.v.m. een ophanden zijnde transactie, die zou bestaan in „des hochets et des rubans pour les uns et des places dans la magistrature pour les autres” ¹⁷⁹, waaruit ze besluiten dat heel de ruzie slechts vooropgezette komedie is om zand in de ogen te strooien, het laatste bedrijf daarvan, zo beweren zij, zou zich de maandag afspelen.

Dat er ongetwijfeld iets dergelijks bij de liberalen werd betracht is logisch en dit wordt dan ook bewezen door een kleine maar niettemin venijnige mededeling door de *Bien Public*, n.a.v. de aankomst van METDEPENNINGEN in Gent uit Beieren, waar hij een kuur deed. De toon ervan is zo typerend voor de *Bien Public* dat we het wel belangrijk genoeg achten te citeren:

„Le V.F., Metdepenningen, G.M. de la loge Septentrion, vient d’arriver à Gand. On prétend qu’il a été mandé par les doctrinaires, pour interposer son influence et reconstituer par un coup d’autorité maçonnique, l’homogénéité fort compromise du libéralisme gantois.” en er onder:

„La loge la Liberté s’est réunie d’urgence, mercredi soir” ¹⁸⁰.

Venijniger kon het moeilijk!

(176) *Nouvelliste de Gand*, 14-X-1869/2, B: de jongeren zouden niet langer meer de Kerchove maar de Maere tot burgemeester wenssen.

— *Beurzencourant*, 14-X-1869/1, A.

(177) *Stad Gent*, 14-X-1869/1, A.

(178) *Journal de Gand*, 14-X-1869/1, B-C.

(179) *Nouvelliste de Gand*, 15-X-1869/1, D en 16-X-1869/, C-D overgenomen door *Vlaemsche Land*, 17-X-1869/1, D; 2, A; *Beurzencourant*, 26-IX-1869/1, A en *Vlaemsche Leeuw*, 17-X-1869/1, C; 2 A.

(180) *Bien Public*, 15-X-1869/1, B.

Op 15 oktober werd aangekondigd dat de Algemene Vergadering, om de definitieve kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezing, aan te duiden, zou doorgaan op maandag 18 en dinsdag 19 oktober in de Troonzaal van het Stadhuis ¹⁸¹.

In geval van ballotage zou de poll pas de woensdag plaatshebben. Alleen de leden van de Associatie, voorzien van hun lidkaart, zouden tot de stemming toegelaten worden. Daarna volgde de voorlopige kandidatenlijst zoals die door de Kiescommissie was opgesteld geworden ¹⁸².

Onder de negentien namen kwamen natuurlijk alle uittredende leden voor — behorend tot de verschillende nuances van de liberale partij — met daarnaast acht nieuwe namen, waarvan vijf door de progressisten aangeduid.

Derhalve zou de gemeenteraad zeker met drie radicalen verterkt worden, daar zeventien definitieve kandidaten moesten worden aangeduid; in het beste geval zelfs alle vijf. In dit licht vraagt de *Journal de Gand* zich dan ook af of het wel wenselijk is, daar toch rekening dient gehouden met de opinie van de overige liberale kiezers, niet-leden van de Associatie en ongeveer een tweeduizend in getal ¹⁸³.

In deze enkele dagen tijd — tussen 15 en 18 oktober — zou dan ook een hevige strijd ontbranden tussen de kranten van beide fracties omwille van hun voorkeur voor bepaalde personen.

De evolutie en het resultaat van deze pennetwist hebben we zo schematisch mogelijk trachten duidelijk te maken in de tabel van de kandidatenlijst ¹⁸⁴.

Het begon op 15 oktober toen *La Flandre* haar vrienden aanmaande op haar kandidaten te stemmen en verder elkeen vrij liet „à complèter la liste d'après ses sympathies personnelles,” met de verklaring: „leur succès sera notre triomphe, leur échec serait le nôtre...” ¹⁸⁵.

Zoals uit de tabel blijkt, waren er acht — waaronder drie uittredende leden. Dit stemt dus — met uitzondering van DE COSTER-WITTOCX — overeen met de vroegere inlichting van de *Bien Public*.

De mogelijke verklaring voor diens uitsluiting is:

— oorspronkelijk zal hij sympathiek geweest zijn bij de jongeren daar hij één van de enige gemeenteraadsleden was die zich, om in de kwestie van Terneuzen, onafhankelijk had getoond tegenover de regering ¹⁸⁶.

— wellicht heeft hij zijn sympathie verbeurd doordat hij, als lid van het Middencomité, medeplichtig is geweest aan de uitsluiting van de gevorderden door de Kiescommissie.

(181) Volgens het Vlaemsche Land, 13-X-1869/2, A zou deze beslissende zitting normaal vroeger moeten hebben plaatsgehad doch verdaagd zijn geworden wegens de verdeling in de schoot van de Associatie.

(182) Zie tabel blz. 51, kolom 4.

— P.A., Gent: aankondigingsbrief van 15 oktober 1869.

— *Journal de Gand*, 16-X-1869/1, D; *Gentsche Mercurius*, 17-X-1869/2, B.

— *Bien Public*, 17-X-1869/1, C met de reactie: „Il parait que MM. les doctri- naires se croient déjà chez eux, dans la maison communale”.

(183) *Journal de Gand*, 16-X-1869/1, D; 2, A.

(184) Zie tabel blz. 51, kolommen 6, 7 en 8.

(185) — *La Flandre*, 15-X-1869/1, C-D: Les candidats de La Flandre.

— Zie tabel blz. 51, kolom 6, vgl. met kolom 5, *Bien Public*, 5-X-1869/1, C.

(186) *Volksbelang*, 24-VII-1869/, A-B-C.

Voor de clericale bladen was het feit dat de progressisten reeds tevreden waren met acht kandidaturen (waaronder dan nog drie uittreedende leden en waarvan zelfs de meesten, behalve VAN DAMME en VNNDERHEYDEN, reeds voorkwamen op de lijst van de doctrinaire Associatie) het bewijs van een overeenkomst en zelfs van een toegeving van de zijde der jongeren; van daaruit ook meenden zij de nederlaag der jongeren te mogen profiteren ¹⁸⁷.

De *Stad Gent*, het voorbeeld van *La Flandre* volgend, beperkte zich tot het aanduiden van haar voorkeurkandidaten — onder wie natuurlijk alle uittreedende leden, als beloning dan voor „bewezen diensten”. Verder stelden zij drie nieuwe kandidaten voor met de volgende bemerking: „alhoewel deze onder de officiële geavanceerden niet te rekenen zijn zoo willen zij toch eenen waren en krachtigen voortgang.” Tenslotte lieten ze ieder toe om naar goeddunken drie van de vijf geavanceerden te kiezen, met uitdrukkelijke aanbeveling echter van J. VUYLSTEKE „een man van talent en vertegenwoordiger van de Vlaamsche zaak”. Ze lieten echter verstaan dat zij, mocht de keuze anders uitvallen, daarom toch niet zouden nalaten de verbintenis als eerlijke liberalen na te leven ¹⁸⁸.

Ogenschojnlijk klonk dit dus zeer gematigd, maar in feite bestond er een diepe tegenstelling tussen beide stellingnamen: de *Stad Gent* stelde alle uittreedende leden voorop maar *La Flandre* opteerde voor alle geavanceerden en vond derhalve slechts drie uittreedende leden waardig om herkozen te worden. Juist het feit nu dat alle overige uittreedende leden — met inbegrip dan nog van de burgemeester — door de jongeren niet waardig werden bevonden, konden de doctrinairers moeilijk verkroppen en ze gingen dan ook op hun beurt ten aanval over tegen wat ze ditmaal hun „adversaires” noemden. De *Journal de Gand* meende hierin eens te meer een bewijs te zien voor zijn stelling, dat het enkel om „une guerre de personnes” ging — een „Ote-toi de là que je m’y mette.” Want:

„En quoi ces trois conseillers ont-ils plus de titres que leurs collègues? Si l'on compare M. Voituron à M. le bourgmestre, l'on constate que les principes avancés du premier ne l'ont pas empêché d'accepter la place d'échevin dans un collège présidé par le second.

Y-a-t'il une mesure libérale progressive, démocratique même, proposée par M. Voituron ou M. Laurent que M. de Kerchove n'ait soutenue par sa parole et par son vote? Les services rendus à la ville par M. Voituron peuvent-ils se comparer à ceux que depuis 12 ans M. de Kerchove nous prodigue avec un dévouement qui ne n'est jamais démenti?

Et cependant M. Voituron est acclamé, M. de Kerchove est repoussé.” ¹⁸⁹

Hieruit bleek dus duidelijk dat de woede van de *Journal de Gand* de uitsluiting van DE KERCHOVE tot reden had. „Comme si l'on pouvait préférer le nain au géant,” merkt de *Bien Public* hierbij spottend op ¹⁹⁰.

(187) *Bien Public*, 16-X-1869/1, B-C; *Nouvelliste de Gand*, 16-X-1869/1, C-D; *Vlaamsche Land*, 18/19-X-1869/1, C-D.

(188) *Stad Gent*, 16/17-X-1869/1, B-C — zie tabel blz. 51, kolom 7.

(189) — *Journal de Gand*, 17-X-1869/1, D; 2, A.

— *Stad Gent*, 16/17-X-1869/1: Alle weken wat van Cies van Ghendt.

— *Stad Gent*, 18-X-1869/1, B-C.

(190) *Bien Public*, 18-X-1869/1, B.

De *Journal* besloot dan ook zijn pathetisch pleidooi met de hoop „Que l'Association libérale saura venger demain notre premier magistrat et ses collègues de cet acte de l'ingratitude"... Onmiddellijk repliceert de *Bien Public* spottend: „Il est vraiment dommage, au point de vue de l'art, que ces belles phrases puissent se traduire en trois mots: Sauvons la Caisse!"¹⁹¹.

De uiterste strijd tussen de aanhangers van beide fracties werd echter geleverd de dag van de algemene vergadering zelf. Het was ditmaal de coterie van het Middencomité, versterkt door haar bazuinen de *Journal de Gand* en de *Stad Gent*, die voor de verrassing zorgde door op het allerlaatste ogenblik met een voltallige lijst voor de dag te komen; daarop waren alle nieuwe kandidaten, gekend als vooruitstrevenden, geschrapt en vervangen door drie nieuwelingen, die waren voorgesteld geworden door twintig leden te weten:

- DE MEULEMEESTER A., voorzitter van de commissie van Hospiciën,
- GROVERMAN O., secretaris van de Kamer van Koophandel,
- RENARD-MARESKA, rechter bij de koophandelsrechtbank.

Daarenboven werden alle vrienden aangezet in de eerste kiesronde hun stem niet uit te brengen op de uittredende leden die door *La Flandre* werden gepatroneerd (nl. DE MAERE, LAURENT en VOITURON), „pour ne pas fausser le sens du scrutin". Het gold hier geen uitsluitingsmaatregel; alleen wilde men voorkomen dat zij, door het opeenstapelen van stemmen van beide fracties, een al te opzienbarende en onverdiende voorsprong zouden behalen op hun collega's¹⁹².

Even onbegrijpelijk als onverwacht kwam de brief van P. VOITURON waarin hij het beleid van de burgemeester trachtte goed te praten¹⁹³.

Was dit nu de werkelijke reden voor deze brief of stak er integendeel nog iets anders achter? Dit valt moeilijk uit te maken gezien de schaarse gegevens.

Een mogelijke veronderstelling is dat de vrees voorgoed uitgesloten te worden — gezien de kritiek die hij, zowel in eigen partijrangen als bij de oppositie, als schepen moest slikken en gezien ook de laatste maatregel van de *Journal de Gand* — wellicht ook een rol kan hebben gespeeld.

De *Nouvelliste* gaf spottend de volgende commentaar:

„Le grand et gros Charles se fesant épauler par le petit et mince Voituron! Est-ce assez de ridicule?" — waardoor hij liet verstaan dat de burgemeester met die hulp hoopte door het oog van de naald te kruipen¹⁹⁴.

(191) *Bien Public*, 18-X-1869/1, B.

(192) *Journal de Gand*, 18-X-1869/2, A en *Stad Gent*, 18-X-1869/1, B.

Zie tabel blz. 51, kolom 8.

— *Nouvelliste de Gand*, 18-X-1869/1, C en *Bien Public*, 19-X-1869/1, D.

— *Gentsche Mercurius*, 18/19-X-1869/2, D en *Gazette van Gent*, 18/19-X-1869/2, B.

(193) *Journal de Gand*, 18-X-1869/2, A en *Stad Gent*.

(194) *Nouvelliste de Gand*, 19-X-1869/1, C: het was tegelijkertijd een fysische en symbolische vergelijking.

— Dit was ook de mening van *La Flandre*, 29-X-1869/1, A-B-C die het een „certificat de bon conduite" noemde.

c. De Algemene Vergadering.

Deze had plaats nog dezelfde maandagavond, 18 oktober. Reeds te 17 u. was de Troonzaal vol en het aantal aanwezige leden werd geschat op een vier à vijfhonderd ¹⁹⁵. Volgens de *Bien Public* waren de twee partijen van het liberalisme voltallig op hun post. Vooral in het doctrinaire kamp was de magistratuur ruimschoots vertegenwoordigd. Verder wist men te berichten dat de vergadering zeer woelig was verlopen en dat D'ELHOUNGNE een scherpe redevoering aan het adres van de jongeren zou hebben uitgesproken ¹⁹⁶.

METDEPENNINGEN zat de vergadering, die op tweeëntwintig kandidaten een stem moest uitbrengen, voor.

De zitting werd geopend door een redevoering van GROVERMAN ¹⁹⁷ die verklaarde de kandidatuur in extremis te hebben aangenomen om de leden meer onafhankelijkheid in hun keuze te geven. Hij stelde zichzelf voor als zijn eigen opinie ¹⁹⁸. Terwijl voor hem de personen niets betekenen, de principes alles, verwijt hij de raadsheren hun zwakheid zowel op politiek gebied (in het doordrijven van de liberale opvattingen) als in het stoffelijk beleid (zoals b.v. in de onbezorgdheid voor de commerciële belangen van de stad).

Onverwacht werd DIERMAN-SETH (en met hem nog drie andere nieuwe kandidaten, allen tot de radicalen behorend) door BUSE geïnterpelleerd omwille van zijn steun aan de oppositie in 1854. VAN DAMME verklaarde geen vollediger programma te kunnen geven dan dat van de geavanceerden ¹⁹⁹ terwijl GEUQUIER de essentie van de radicale partij nogmaals nader bepaalde ²⁰⁰; J. VUYLSTEKE kwam, als liberaal flamingant, op voor de uitvoering van het liberaal programma van 1846 en verklaarde zich steeds bereid de vijanden van licht en beschaving met hand en tand te bevechten.

De reeks werd afgesloten door DE COSTER, wiens redevoering veel weghad van een pleidooi pro domo daar hij lid was van diezelfde gemeenteraad.

Vermits de poll, die na deze redevoeringen werd geopend, over twee dagen liep, konden de kranten op 19 oktober nog geen inlichtingen ver-

(195) Voor het verslag van deze algemene vergadering zie: *Journal de Gand*, 19-X-1869/1, B-C-D; 2, A; *Stad Gent*, idem.

— Beknopt verslag in *Bien Public*, 20-X-1869/1, D; *Nouvelliste de Gand*, 20-X-1869/2, B; *Gentsche Mercurius en Gazette van Gent*, 20-X-1869/2, B-C-D; 3 A.

(196) *Bien Public*, 19-X-1869/1 D; overgenomen door *Vlaemsche Land*, 20-X-1869/2, A.

(197) Deze redenering lokte een scherpe reactie uit bij de *Journal de Gand*, 19-X-1869/2, A toch liet het blad tevens zijn lezers verstaan, dat hij ondanks alles op de lijst werd behouden.

(198) De kandidatenlijst verenigde de meeste tegenovergestelde opinies, o.a. in de kwestie van de 11 p.c.-belasting, die hij „injuste et impolitique” noemde.

(199) Cf. het volgende hoofdstuk met bespreking van het Programma.

(200) Volgens de *Bien Public*, 20-X-1869/1, D, was Guequier één van de opstellers van *La Flandre* en Grootmeester van de loge „La Liberté”, dit in tegenstelling met een vroeger artikel (van 5-X-1869/1, B), waarin Delecroix grootmeester werd genoemd.

Daarbij merkte ze op: „Le discours de ce sombre personnage a obtenu un très-médiocre succès.”

schaffen. Wel wist de *Nouvelliste* te vertellen dat de doctrinairen „de la veille et du lendemain” naar de poll trokken gewapend met onvolledige stembiljetten ²⁰¹. Eveneens mocht men zich algemeen aan een nederlaag van de radicale partij verwachten, want: „les vieux grognards sont exaspérés et ils se sont formés en bataillon carré pour faire face à l'ennemi” ²⁰².

Voor het resultaat van de poll, te 1 u.30 in de morgen van 20 oktober bekendgemaakt, verwijzen we naar de algemene lijst in het schematisch overzicht ²⁰³.

Er waren: 491 stemmers,
2 nietige briefjes
245 v.m.

Vermits derhalve slechts zestien kandidaten de v.m. hadden bekomen en er zeventien te begeven zetels waren, ging op 20 oktober te 5 u. 's avonds, een ballotage door tussen RENARD-MARESKA en J. VUYLSTEKE.

De *Journal de Gand* verklaarde beide kandidaten waardig maar spoorde toch de vrienden aan op RENARD-MARESKA te stemmen, daar deze van de eerste stemronde af hun kandidaat was ²⁰⁴.

La Flandre daarentegen, voor wie het er op aankwam nog een kandidaat meer te hebben, sprak zich expliciet uit voor J. VUYLSTEKE ²⁰⁵.

Uitslag van de ballotage ²⁰⁶:

stemmers:	412
v.m.:	207
J. VUYLSTEKE:	242 stemmen
RENARD-MARESKA:	170 stemmen

VUYLSTEKE had het gehaald zodat hij, samen met GEQUIER — als kandidaten die het minst aantal stemmen hadden bekomen — in aanmerking kwam voor de tweede verkiezingsdag op 27 oktober, waarvan het mandaat na drie jaar een einde nam ²⁰⁶.

Ten einde de definitieve lijst vast te stellen waren aldus de leden van de Associatie drie dagen en één nacht met de stemming, de herstemming en

(201) *Nouvelliste de Gand*, 19-X-1869/1, D; 2, A.

(202) *Bien Public*, 19-X-1869/1, D; overgenomen door *Vlaemsche Land*, 20-X-1869/2, A.

(203) Zie Algemene Tabel blz. 51, kolom 9.

— *P.A.*, Gent: resultaat op los blad.

— *Journal de Gand*, en *Stad Gent*, 20-X-1869/1, A; *Nouvelliste de Gand*, 20-X-1869/2, B.

— De overige kranten pas op 21 oktober.

(204) *Journal de Gand*, 20-X-1869/1, A.

(205) *La Flandre*, los blad, s.d.: „Het geldt te beslissen of de liberale partij boven een kandidaat, die in de onderkomiteiten de meerderheid behaald heeft, eenen op het laatste uur voorgedragen persoon zal verkiezen; of de *Stad Gent* bij de *Walén* een gemeenteraadslid moet zoeken, wanneer zich tegenover een *Vlaming* van geboorte, een *Vlaming* van hart en ziel bevindt.”

(206) *P.A.*, Gent: op zelfde los blad als vorig resultaat.

Journal de Gand, 21-X-1869/1, B en alle overige kranten. De *Stad Gent* geeft 418 stemmers op.

de stemopening bezig geweest, waaruit men kon afleiden dat de strijd nog nooit zo levendig was geweest ²⁰⁷.

Voor de liberalen waren nu de huishoudelijke zaken afgedaan ²⁰⁸.

Alle kranten beantwoordden positief de oproep van voorzitter METDENNINGEN om elke discussie omtrent namen te beëindigen en om al hun pogingen aan te wenden om de aangenomenen te doen zegepralen ²⁰⁹.

La Flandre verklaarde echter uitdrukkelijk vanaf de donderdag haar vrijheid opnieuw te zullen opnemen om resultaten en gebruikte middels te bediscussieren ²¹⁰.

De voorspelling van de *Bien public*, een drietal weken voorheen gedaan, („si cette union tant désirée se réalise, ce ne sera pas, dans tous les cas, un mariage d'inclination, mais un mariage de raison”), bleek dus juist te zijn ²¹¹.

En effectief hield ieder zich aan zijn woord, zodat men voorlopig, in wat voor liberale krant ook tevergeefs naar een verklaring voor de val van de kandidaten zocht. Al hun aandacht richtten zij nu op de oppositielijst. Met het oog op die verkiezingsstrijd kwamen de ondercomités nog tweemaal bijeen, nl. op 21 en 23 oktober; daarover zijn ons echter geen gegevens bekend.

Het is dan ook uit de cijfers en de bespreking van de poll door de tegenstrevers dat men enige uitleg kan halen. Immers ook voor de oppositie kwam het er op aan zoveel mogelijk de liberalen in discredit te brengen en zo weinig mogelijk over hun eigen kandidatenlijst te spreken.

Frappant is natuurlijk de nederlaag van het jonge liberalisme:

- vier van zijn kandidaten hebben een totale nederlaag geleden: VOITURON, RENS, VANDER HEYDEN en VAN DAMME.
- VUYLSTEKE wordt slechts langs het poortje van de ballotage binnengelaten en dan nog in zekere zin uit clementie, daar de *Journal de Gand* de kandidatuur van RENARD-MARESKA slechts pro forma had staande gehouden ²¹².
- resten dan nog GUEQUIER-DUTRY, hun chef (die juist op de kop de vereiste v.m. had behaald) en tenslotte LAURENT en DE MAERE, die eveneens aan de staart van de lijst prijkten en dan nog uittredende leden waren.

Wat is nu de verklaring hiervoor?

1. Dat de drie uittredende leden die de sympathie van de jongeren genoten achteraan op de lijst voorkomen, bewijst dat de oproep van de doctri-

(207) Volksbelang, 23-X-1869/1, B.

(208) Stad Gent, 21-X-1869/1, A: „De familie-strijd is dus volstreden”.

achtten.

(209) Betreft het art. 24 van het reglement waaraan alle leden zich gebonden

(210) *La Flandre*, 22-X-1869/1, A. Dit zou inderdaad zo blijken te zijn want op 29-X-1869/1, B-C-D verscheen een uitvoerig artikel met de bespreking.

(211) *Bien Public*, 5-X-1869/1, C.

(212) Van de *Bien Public*, 21-X-1869/1, C vernemen we dat Renard-Mareska i.p.v. zich met de verkiezingen in te laten, de genodigde was van generaal Prim te Madrid.

nairen — slechts in de tweede ronde op hen te stemmen — is nagevolgd geworden.

En dit bewerken, zegt *La Flandre*, „n'est rien pour nos faiseurs aux prix d'une petite satisfaction de vanité réclamée par un de leurs gros bonnets,"²¹³.

2. Dit nam echter niet weg dat DE MAERE en LAURENT nog voldoende stemmen behaalden, terwijl VOITURON daarentegen op het slagveld achterbleef. Er moeten in die uitsluiting dus nog andere elementen een rol hebben gespeeld. Zijn nederlaag betekende dan ook wel een uitspraak door de Liberale Associatie op zijn beleid én als schepen van openbare werken én als gemeenteraadslid.

Voor de *Bien Public* hadden twee motieven duidelijk daartoe bijgedragen²¹⁴:

— vooreerst moet zijn brief (waarin hij zich „in extremis" solidair verklaard had met het politiek en administratief beleid van de burgemeester) enerzijds de vooruitstrevenden gefirriteerd hebben met het gevolg dat wellicht een groot aantal onder hen zijn naam hadden geschrappt; anderzijds moet hij er niet meer in geslaagd zijn om op het laatste ogenblik de vijandige houding van vele ouderen te verzoenen²¹⁵. „M. Voituron, homme entre deux âges, s'est donc aussi trouvé entre deux camps."

— tenslotte heeft de doctrinaire coterie, met de hoop aldus de oppositie te ontwapenen, alle grieven tegen het gemeentelijk bestuur op hem geladen doo.r.m. de taks van 11 p.c. voor zijn schepping te doen doorgaan²¹⁶. In elk geval was voor de *Bien Public* „l'échec infligé à M. Voituron, surtout lorsqu'on reflouait de vieilles frégates comme M. Lebègu en AngeVandenberghé, au point de vue du parti libéral un acte d'ingratitude et de lâcheté."²¹⁷

Volgens de *Beurzencourant* had VOITURON zijn mislukking te wijten aan twee ongelukkige brieven: één over de beerruimers en één over de Heer Burgemeester²¹⁸.

Ook de *Nouvelliste*²¹⁹, die steeds iets meer schijnt te willen weten dan alle andere kranten, tracht te verklaren waarom DE MAERE 43 stemmen meer heeft behaald dan VOITURON, hoewel ze elkaar evenaren zowel als gewezen of actief schepen van openbare werken als wat de gunst van *La Flandre* betreft. Het verschil ligt hem echter hierin, schrijft het blad, dat de eerste voorzitter is van de Koormaatschappij — waarvan vele leden deel uitmaken van de Liberale Associatie en hem derhalve hun stem hebben gegeven²²⁰ — terwijl VOITURON van geen enkele kring aan het hoofd staat.

(213) *La Flandre*, 29-X-1869/1, C.

(214) Cf. *La Flandre*, 29-X-1869/1, B-C-D: zelfde oordeel

(215) Cfr. *La Flandre*, 29-X-1869/1, B-C-D: zelfde oordeel.

(216) Verder werd hem zijn stijfhoofdigheid aangewreven, zijn stemming met de minderheid tegen het station van de Brugse poort in de zaak van de ringsspoorweg e.a. onnodige ontwerpen van werken: Volksbelang, 18-X-1869/1, A-B.

(217) *Bien Public*, 24-X-1869/1, C.

(218) *Beurzencourant*, 22-X-1869/1, B.

(219) *Nouvelliste de Gand*, 23-X-1869/1, C.

(220) Om lid te zijn van de Liberale Associatie en er stemrecht te hebben moest men niet noodzakelijk op de kiezerslijst staan.

Wat ten slotte de burgemeester betreft, die aan het hoofd van de lijst komt te staan met 377 stemmen op 491, besluit de *Nouvelliste* ²²¹ dat hij dus enkel van de zijde der radicalen vijandigheid moet hebben ontmoet en dat dezen, gezien hem 114 stemmen ontbreken, ongeveer het vierde deel van de aanwezige leden moeten hebben gevormd. Daarenboven merkt hij op dat deze 377 stemmen dan nog voor een groot deel kwamen van alle kiezersambtenaren, functionarissen en de magistratuur, die bijna „om den brode” verplicht waren hem zijn stem te geven. Dit alles weggelaten, zo besluit hij, heeft de burgemeester een 220-tal stemmen verkregen van niet-vooruitstrevende liberalen, waarbij dan nog zijn hoge sociale positie, zijn invloed als burgemeester, zijn voorzitterschap van talrijke instellingen en de propaganda van zijn pers ²²² een belangrijke rol hebben gespeeld.

Ook wat de bijeenkomst van de *ondercomités* na de poll betreft, verschaft alleen de *Nouvelliste* ons inlichtingen; de inhoud ervan moet echter zeer kritisch worden beschouwd ²²³.

Zo zou de bijeenroeping op 21 oktober tot oorzaak hebben gehad: de beslissing van de coterie om A. DE MEULEMEESTER van zijn kandidatuur te doen afzien ten gunste van VORTURON ²²⁴.

Ten slotte geeft de *Nouvelliste* nog een verslag over een vergadering ²²⁵ die zou hebben plaatsgehad voor de kopstukken van de liberale partij op vrijdag 22 oktober te 7 u. 's avonds in een kring op het Wapenplein; een compromisoplossing in het vooruitzicht van de strijd zou op het programma gestaan hebben, dit om een eind te stellen aan het schisma in de liberale rangen. Ook van dit verslag lijkt ons de echtheid twijfelachtig hoewel de inhoud ervan daarom niet noodzakelijk van alle grond ontbloot is ²²⁶.

Op 23 oktober verscheen dan het Manifest van de Liberale Grondwettelijke Vereniging met de definitieve kandidatenlijst ²²⁷.

D. Laatste fase van de kiespolemieek vóór de beslissing.

Het verschil van zienswijze tussen doctrinair (of „ouden”) en geavanceerden (of „jongen”) ²²⁸ zou dus geen rechtstreekse invloed hebben op de uitslag van de gemeenteraadsverkiezing doordat de splitsing in de liberale partij zich dan toch niet had voltrokken.

(221) *Nouvelliste de Gand*, 23-X-1869/2, C.

(222) Hiermee wordt vnl. de *Journal de Gand* bedoeld „dont il dispose quasi propriétairement.”

(223) Een bewijs te meer voor de soms weinig geloofwaardigheid van de *Nouvelliste de Gand* als bron, maar typisch voor de manier van oppositie voeren.

(224) *Nouvelliste de Gand*, 21-X-1869/2, B.

(225) *Nouvelliste de Gand*, 25-X-1869/1, C-D: *Compromis doctrinaire de 1869* of „le black friday du libéralisme.”

Over deze vergadering echter wordt door de andere kranten geen woord gerept. Wel weten we dat de tweede bijeenkomst van de *ondercomités* plaats had op 23 oktober.

(226) Cf. *Nouvelliste de Gand*, 15-X-1869/1, D.

(227) Zie tabel blz. 51, waarop we de definitieve kandidaten hebben onderstreept.

(228) Zij werden ook nog progressisten, gevorderden, radicalen, jacobijnen, republikeinen en geaffameerden genoemd.

Derhalve werden slechts twee kandidatenlijsten aangeboden: die van de „Liberale Grondwettelijke Vereniging”, met een doctrinaire meerderheid, en die der „Vrije Burgers”, ook „lijst der elfpercentmannen” genoemd, door het „Vrij Kiezersgenootschap”, gepatroneerd.

De laatste dagen vóór de beslissing zou vallen besteedden de kranten van beide partijen hun kiespolemieek enerzijds aan het bekampen en het belachelijk maken van manifest, programmapunten en kandidaten van de respectieve tegenstrever, anderzijds aan het verdedigen van eigen programma en stellingname en aan het aanbevelen der eigen kandidaten.

De liberalen, die van deze verkiezing vooral een politieke zaak maakten²²⁹, zetten er alles op om hun kiezers in te hameren dat men wel degelijk met een klerikale lijst zou te kampen hebben — „car, ce sont des masques qu'on nous montre: le jésuitisme est dessous”²³⁰.

Derhalve moest de strijd als zeer ernstig worden beschouwd.

Een eerste bewijs dat de „Maatschappij Momus en Cie”²³¹ geheel de katholieke partij tot steun zou hebben werd gevonden in een convocatiebrief, getekend door SOUDAN, — brief waarin de leden van de „Union conservatrice et constitutionnelle de l'arrondissement de Gand” werden uitgenodigd tot de bijeenkomst van de ondercomités, die dezelfde avond nog (om 7 u. in de „Cercle Catholique”) plaats zou grijpen om zich met de gemeenteraadsverkiezingen bezig te houden²³².

Een tweede argument werd gevonden in de manier waarop het Manifest door de verschillende klerikale bladen (w.o. in de eerste plaats de *Bien Public*) gelanceerd en onthaald werd. Alhoewel de *Bien Public* zich aanvankelijk principieel distancieert van de vrije burgers, omdat uit hun manifest een soort van onverschilligheid blijkt „à l'égard des grands intérêts religieux dont nous nous sommes faits dans la presse les défenseurs et les gardiens” en waartegen alle bestaande grieven van materiële aard niet kunnen opwegen²³³, schrijft zij toch 's anderendaags:

„La liste de l'opposition est avant toute chose, à nos yeux, l'antithèse de la liste de l'hôtel-de-ville. Voilà pourquoi nous croyons, qu'il est du devoir et de l'intérêts des catholiques d'appuyer un mouvement dont ils n'ont pas pris l'initiative. Ils voteront *pour* la liste de la société électorale libre parce qu'un tel vote est, dans les circonstances actuelles, le seul moyen

(229) De progressisten beschouwden, naast de politieke en principieel godsdienstige factoren, ook de stoffelijke en administratieve als belangrijk bij een gemeenteraadsverkiezing.

(230) Journal de Gand, 22-X-1869/2, C.

(231) Spotnaam voor F. Mommens, secretaris van het „Komiteit van het Gentsche Vrij Kiezersgenootschap”.

(232) La Flandre, 22-X-1869/1, B, overgenomen door Volksbelang, 23-X-1869/2, C: meldt de convocatiebrief onder ogen te hebben.

— reactie Stad Gent, 23/24-X-1869/2, B: „De mannen van de *Bien Public* hebben al de kosters en kerkbedienden opgetrommeld, om ze het ordewoord te geven. Geheel de zwarte benden zal dus dinsdag en woensdag op haren post zijn.”

(233) *Bien Public*, 23-X-1869/1, B-C: „Dès lors, les nouveaux candidats ne sont pas les candidats de notre choix: nous pouvions utilement leur confier la gestion des affaires purement matérielles de la commune... mais son triomphe ne sera pas le nôtre... Si, au contraire, la coterie ministérielle devait l'empporter nous regretterions, ... mais enfin ce n'est pas nous qu'elle aurait vaincus”...

efficace de voter *contre* la coterie doctrinaire et d'affranchir la cité de ce joug." 234.

Praktisch gezien — met het oog op de verkiezing zelf — veranderde deze principieel-ideologische stellingname van de *Bien Public* en Cie niets aan de realiteit, die bekend stond in de daadwerkelijke deelname van de katholieken aan de stemming. Men mocht dus wel degelijk van een coalitie *Bien Public - Beurzencourant - Nouvelliste* gewagen 235.

Trouwens, het valt niet te betwijfelen dat de liberale bladen zeer goed wisten dat deze nieuwe kandidaten niet als die van de katholieken konden worden beschouwd 236.

Maar als rechtstreekse betrokkenen in de kiesworsteling, die ongetwijfeld voor ernstig mocht doorgaan, was het voor hen slechts een stap — tactisch gezien ook de enige die iets kon opbrengen — om van de oppositielijst de lijst van de *Bien Public* of van de Jezuïeten te maken 237.

Voor hen is het dan ook duidelijk dat de kleurloosheid 238 van programma en kandidaten opzettelijk bedoeld werd de katholieken des te beter in staat te stellen zich ervan te bedienen om hun politiek te voeren 239. Aan de kandidaten van de oppositie als zodanig besteedden de liberalen niet zo veel aandacht. Ook hier immers kwam het er vooral op aan hen voor jezuïeten, nulliteiten of baatzuchtigen te doen doorgaan, al naargelang het hen paste 240.

Daaronder bevonden zich de katholieken en de onvermogens van 1854 241; verder de reeds vroeger „afgekookten” HEBBELYNCK, avoué en

(234) *Bien Public*, 24-X-1869/1, B-

cf. *Vlaemsche Leeuw*, 24-X-1869/2, B-C; 3, A: „En waerom, katholieken, zouden wij met de Elf-per-cent samenspannen? Het is niet om aan hunne lijst den zegepraal te geven, maar wel van de gelegenheid waer te nemen om de *Loriassen* aan de deur te werpen ... Weg dan met de *Loriassen*! Komt dan allen naar de kiezing en kiest voor de onafhankelijke lijst der Vrije Burgers, de Elf-per-cent!”

(235) *Journal de Gand*, 24-X-1869/1, C.

— *Stad Gent*, 23-X-1869/2: Alle weken wat...

(236) *Journal de Gand*, 24-X-1869/1, C: „Qu'importe qu'il (*Bien Public*) les désavoue, s'il les protège et s'il leur apporte, comme il le promet implicitement les voix de son parti? Par eux-mêmes ils ne sont rien”...

(237) *Journal de Gand*, 25-X-1869/1, C: „La liste recommandée par le *Bien Public* est bien la liste des Jésuites.”

(238) *Bien Public*, 24-X-1869/1, B.

— *La Flandre*, 25-X-1869/Supplém., 1, B: „Un mot résume ce programme: impuissance”.

— *Volksbelang*, 23-X-1869/2, A-B: „... de berg die eene muis baarde is maar een heel zwak beeld om de nietigheid van het verschenen programma af te schetsen.”

(239) *Journal de Gand*, 25-X-1869/1, D: „Leur programme est l'aveu d'une nullité complète, mais le jésuite est derrière pour y donner un sens et faire mouvoir les pantins communaux... Ce ne sont pas des têtes, ce sont des boules, mais cela suffit aux meneurs de l'ultramontanisme pour gouverner Gand par personnes interposées. Plus celles-ci sont nulles, plus l'influence des Jésuites est grande... Leus système n'est pas d'occuper tout de suite la place eux-mêmes, ces mannequins, qu'ils font mouvoir, leur servent à la fois d'instruments et de moyen de transition. On leur fait préparer les voies et l'on arrive ensuite...”

(240) *Journal de Gand*, 24-X-1869/1, C.

(241) o.a. de Meersman en Speelman, in 1854 lid van het comité van de „Nieuwe Kiesvereniging”.

die ongelukkige SNELLAERT²⁴²; vervolgens ook de „onbaatzuchtige” en meestal afgevallene liberale bouwkundige ondernemers, die als enig doel hadden zichzelf aan de belastingen te onttrekken²⁴³; en tenslotte de advocaten, hopen op een plaatske.

Wel drukt de *Journal de Gand* zijn verwondering uit CLAEYS-WATERLOOS op de lijst aan te treffen: „Comment est-il possible qu'un homme comme lui se compromette en pareil milieu”. Wat toch wijst op een zeker algemeen respect dat hij onder zijn medeburgers moet hebben genoten²⁴⁴.

Ondanks de verklaring van *La Flandre* (dat zo er drie of vier „libéraux faux-teint” bijwaren, de rest van de „plus pure farine cléricalle” was), kan men toch moeilijk loochenen dat de (weliswaar ex)-liberalen vrij talrijk op de lijst voorkwamen; zelfs zes oud-leden van het 11 p.c. comité waren erbij²⁴⁵.

Tegenover de *Beurzencourant*, die om de oppositielijst aan de Vlaamsgezinde kiezers aan te bevelen, de naam SNELLAERT vooropzette stelde het *Volksbelang* de kandidaten DE MAERE en VUYLSTEKE, door diezelfde *Beurzencourant* bestreden — alhoewel de Vlaamse zaak geen dieper overtuigende en talentvoller verdedigers kon tellen²⁴⁶.

De klerikalen — die hun kiespropaganda volledig hadden gevoerd tegen de doctrinaire coterie in en dit met het doel de gehate partijpolitiek uit het stadhuis te verbannen om er alleen nog de stoffelijke en administratieve plaats in het Rijk zou bekleden — zegden, nu de eenheid in de liberale partij was behouden, de „Lijst van de kandidaten der Meeting”²⁴⁷ hun volle steun toe voor de kiesdagen.

Op het verwijt van de liberalen, dat hun programma uitblonk door kleurloosheid en onbenulligheid antwoordden ze met er op te wijzen dat ook zij in hun manifest niet in staat bleken de zo talrijke en gefundeerde grieven te weerleggen, tenzij dan door het versleten argument „le cléricalisme, l'ennemie commun”²⁴⁸.

Het leeuwenaandeel van hun polemië ging naar de liberale kandidaten. Vermits de liberalen hun tegenstrevers voor jezuïeten uitscholden, zouden de katholieken op hun beurt dezelfde tactiek toepassen. Zij wezen er dan ook op dat de gemeenteraad gebukt ging onder het juk van de coterie, die

(242) Hebbelynck: entré en 1857 au conseil comme avancé et même rouge, il en a été expulsé en 1863 comme clérical.

— Snellaert: kandidaat van de Nouvelliste de Gand in 1860, „le candidat perpétuel”.

— Volksbelang, 25-X-1869/1, D: „Beide hebben, men weet niet hoe dikwijls, hunne kazak gekeerd, en zij werden er dan ook telkens op bedroevende wijze door de kiezers voor gestraft.

(243) Boterdaele en Lion.

(244) Hij zal van de oppositiekandidaten het hoogste aantal stemmen behalen.

(245) Volgens *Beurzencourant*, 23-X-1869/1, A zijn er van de 17 kandidaten, door de vrije meeting voorgedragen, 14 of 15 liberalen, als zodanig door iedereen te Gent gekend. Zie ook lijst blz. 40.

(246) *Beurzencourant*, 24-X-1869/1, C en *Volksbelang* 25-X-1869/1.

(247) *Beurzencourant*, 23-X-1869/1, A: „...”, waarop de Handel, de Nijverheid, de Wetenschap, de Geleerdheid, de Eigendom en de Eigenlijke Burgerij vertegenwoordigd zijn...”

(248) *Bien Public*, 25-X-1869/1, C.

zelf haar meest slechte ingevingen rechtstreeks van de vrijmetselaars-loges ontving ²⁴⁹.

Verder wezen ze er op dat de kandidatuur van DE MEULEMEESTER die samen met DU BOIS tot het bestuur van de Burgerlijke Godshuizen behoorde, een stap verder was in de richting van het persoonlijk bewind en de onmogelijkheid op controle ²⁵⁰. Eveneens laakten zij het voortdurend toenemen van het aantal vreemdelingen in de Raad ²⁵¹.

En vol hilariteit verklaarden zij dat hun taak ten zeerste vergemakkelijkt was door de fraaie beschrijvingen die doctrinair en progressisten elkaar ten tijde van de twist hadden toebedacht en waaruit ze nu gretig konden putten ²⁵².

De dag vóór de verkiezingen echter werden nog eens alle kandidaten duchtig over de kam geschoren ²⁵³; daarbij bleek men het vooral op DE KERCHOVE en LAURENT gemunt te hebben.

Voorlopig zullen we slechts een typisch gezegde van de *Bien Public* aanhalen: „M. Laurent est le chef de ceterie coterie doctrinaire dont M. le comte de Kerchove-Delimon n'est que la caisse”. ²⁵⁴.

Welke betekenis de katholieken, en dan vooral de *Bien Public*, aan de naam LAURENT hechtten, zal duidelijk blijken n.a.v. de ballotage, op 27 oktober, tussen hem en CLAEYS-WATERLOOS.

Eensgezind echter waren de kranten van beide gezindheden in hun oproep tot de kiezers, de dag vóór de stemming, allen op post te zijn en zich niet aan „mengeling” te bezondigen.

Voor de liberalen gold het hier wel degelijk „une lutte catholique”, zodat het ordewoord „geene triage!” moest opgevolgd worden. Vooral echter speculeerden ze op het fiere karakter van de *Gentenaar* die de belediging — „door de mannen der zwarte bende de treffelijke en aloude hoofdstad Van Vlaanderen aangedaan, enkel door de voorstelling van zulke lijst van overloopers” — morgen zouden weten te wreken ²⁵⁵.

Ook de katholieken, die begrepen dat alle moeite tevergeefs zou zijn geweest zo hun mannen niet allen de gemeenteraad kwamen aanvullen, pro-

(249) *Nouvelliste de Gand*, 23-X-1869/1, A.

(250) *Bien Public*, 22-X-1869/1, B; overgenomen door *Beurzencourant*, 24-X-1869/1, B.

(251) *Bien Public*, 22-X-1869/1, C; *Beurzencourant*, 24-X-1869/1, B; *Vlaemsche Leeuw*, 24-X-1869/2, A-B.

(252) *Bien Public*, 23-X-1869/1, C-D.

— *Nouvelliste de Gand*, 24-X-1869/1, C-D; 2, A-B-C: „Les libéraux peints par eux-mêmes”.

(253) Zo wedijverden „Klauwkens” en „Cies van Ghendt” in het bespotten van hun respectieve tegenstrevers. Zie *Vlaemsche Leeuw* 25-X-1869/ „De lijst van 't winkelke” en de *Stad Gent*, 23/24-X-1869/1, C; 2, A: de „Vrije Kandidaten”.

(254) *Bien Public*, 25-X-1869/1, B.

(255) *Journal de Gand*, 25-X-1869/1, D; 3, A.

— *Stad Gent*, 25-X-1869/1, C: „Nu komt de katholieke partij in het veld met een gestolen vaandel en met eenen afgetroggelden naam. Een *Gentenaar* die nog een beetje van dat oud goed bloed in het lijf heeft, mag niet thuis blijven.

— *Volksbelang*, 25-X-1869/1, C: „Wie denken zij dan voor den gek te houden? De Gentsche kiezers herkennen de klerikale vossen onder hunne onafhankelijke en onschuldige lammerhuiden.”

pageerden: „Man voor man! Lijst voor lijst! Ridder om mis!” Voor de *Beurzencourant* mochten „geene bekrompene overwegingen, geene persoonlijke voorkeur of tegeningenomenheid de bovenhand halen op de hoogste belangen die op het spel stonden”²⁵⁶.

Opmerkenswaardig is het ook wel dat beide partijen, op de vooravond van de verkiezingen, het belangrijk genoeg vonden een woordje tot de herbergiers te richten, waaruit kan worden afgeleid dat ook hun houding in de kiesbalans doorwoog²⁵⁷. Het was de *Stad Gent* die de herbergiers — dat slecht gespuis, het schuim der samenleving, dat buiten de wet moet worden gesteld — verwittigde, dat zij zich bij een klerikale overwinning zeker aan een schrapping van de kiezerslijst mochten verwachten²⁵⁸.

Van beide kanten werd hen tevens hun ondergang voorspeld zo de eventuele tegenstrever het mocht halen. Volgens de liberalen lokten de steeds talrijker wordende congregatiën en klerikale drankhuizen, die aan verminderde prijs bestelden, steeds maar meer volk uit de herbergen; volgens de klerikalen was het daarentegen LAURENT die de pinten in zijn patroonschap-pen aan 10 ct., i.p.v. 12 ct., verkocht.

HOOFDSTUK III.

MANIFESTEN, ARGUMENTEN EN GRIEVEN IN DE VERKIEZINGSSTRIJD

A. *Betekenis van de gemeenteraadsverkiezingen.*

De liberale administratie, die zich nu voor de vierde maal aan het kiezerskorps aanbood, was ontsproten uit de hevige strijd van 1857 met de klerikale partij. Deze was het die zich nu opnieuw trachtte te verheffen — zij het dan onder het mom van de „Vrije Burgers” en bij middel van uitbuiting van enkele mistevredenheden, onvermijdelijk voor om het even welk actief bestuur.

Voor de liberale partij kwam het er dus op aan enerzijds een oordeel te vellen over de afgelopen taak van de uittredende gemeenteraadsleden, anderzijds strijd te voeren tegen de oppositie.

Daarenboven bleek reeds uit het vorige hoofdstuk dat er een grote tegenstelling bestond in de schoot van de liberale partij, met aan de ene kant de doctrinair en aan de andere kant de progressisten.

De gemeenteraad nu, die voor de meerderheid bestond uit aanhangers van de doctrinaire coterie, kreeg derhalve af te rekenen met een dubbele kritiek, waarbij die van de progressisten wel het meest doorwoog — wat hoger reeds is gebleken en wat eveneens uit deze verdere uiteenzetting zal blijken.

(256) *Beurzencourant*, 25/26-X-1869/1, B en 1, D: 2, A.

(257) *Stad Gent*, 25-X-1869/1, C; 2, A; *Vlaemsche Leeuw*, 24-X-1869/1, C.

(258) Dit gebeurde inderdaad door de wet van 24 november 1871 zoals we reeds hoger hebben besproken (cf. blz. 6).

Wat echter nog een grotere betekenis en draagwijdte aan deze gemeenteraadsverkiezingen gaf, was de uitdrukkelijke verklaring dat het doctrinair systeem in zijn geheel aan de beoordeling van het kiezerskorps zou onderworpen worden ²⁵⁹.

In juni van het komende jaar hadden immers de algemene verkiezingen plaats en die zouden beslissen over het al of niet aanblijven van het doctrinaire ministerie FRÈRE-ORBAN. Voor de uitslag mocht zeker het ergste gevreesd worden, daar het voor drie jaar met zoveel moeite gekozen ministerie, volgens de progressisten niets verricht had dat tegen de moeite van die zegepraal kon opwegen ²⁶⁰.

Wanneer men dan nog in acht neemt dat de deputatie van Gent, met haar zeven leden, bijna altijd besliste over de meerderheid in de Kamer en dat het bestuur van het land derhalve grotendeels van Gent afhing, mocht men zich alvast aan een hevige kiesstrijd verwachten ²⁶¹: Te Gent zelf immers bedroeg het verschil tussen de twee partijen slechts enkele stemmen.

De verhouding, zo gesteld, doet ons de uitzonderlijke betekenis van deze gemeenteraadsverkiezing begrijpen, alsook de toon die de kranten aangaande eisen en grieven aansloegen; vooral *La Flandre* wierp zich hier op als tolk toen ze verklaarde:

„... C'est à nous, Gantois, à rendre le ministère aussi humble, complaisant et soumis qu'il est actuellement arrogant et obstiné. Que l'administration communale traite avec le Gouvernement, non plus de vassale à suzerain, mais bien, comme il convient à des Flamands de puissance à puissance; qu'elle lui déclare que le redressement complet de nos justes griefs est une condition sine qua non de son appui aux candidats ministériels dans les élections de juin prochain, portant une question de vie ou de mort pour le ministère lui-même...” ²⁶².

Trouwens de algemeenheid van deze verkiezingen — daar ze plaatsgrepen in al de gemeenten van het land — zou net als in 1857 toen het kotholiek ministerie gedwongen werd zijn ontslag te geven, toelaten onmiddellijk een nieuwe richting aan de loop der zaken te geven ²⁶³.

Ook de klerikale bladen zagen de betekenis van deze gemeenteraadsverkiezing in een dubbel licht.

Enerzijds werd dus ook het doctrinaire ministerie, „aan wiens hoofd zijne

(259) *La Flandre*, 20-VIII-1869/1, A-B-C: „Car, il ne faut pas s'y tromper, c'est le ministère et la majorité parlementaire — plus que l'administration communale — qui sont en cause, tant celle-ci s'est laissé amoindrir par sa complaisance et sa soumission envers le pouvoir central dont elle n'est plus que l'humble satellite...”

(260) *Volksbelang*, 3-VIII-869/, B-C-D.

(261) *Destanberg D.*, op, cit., blz. 184.

— *Journal de Gand*, 14-X-1869/1, B-C.

(262) *La Flandre*, 20-VIII-1869/1, A-B-C.

(263) *Volksbelang*, 2-X-1869/1, A-B: „... Twaalf jaar lang waren de liberalen aan het hoofd der zaken en, hoeven wij het te zeggen? Zij beantwoordden geenszins aan den wil van het volk. ... Deze mannen hebben dus hunnen tijd geleefd. Het volk heeft zich van hen afgetrokken en zij moeten vallen. Zij wankelen, een laatste stoot en zij liggen ter neer. Maar wie zal hen die toebrenge? De gemeenteraadsverkiezingen zullen dat, indien men ellendige kwestien van personen kan wegschuiven om alleen op het terrein der principen te treden; indien men niet spreekt van M. dezen of genen, maar van de verdedigers van dit stelsel, van dezen grondregel...”

Majesteit Frère I zich bevindt', er rechtstreeks in betrokken ²⁶⁴. Anderzijds verklaarden ze overduidelijk de worsteling met de „vermolmd schijnliberale coterie van het stadhuis" aan te gaan op het terrein van het algemeen belang van de stad, dat door een slecht bestuur op de deerlijkste wijze was gekrenkt geworden ²⁶⁵. Derhalve wensten zij geen partijpolitiek meer maar voor alles administratie, met een speciale aandacht voor de financiële problemen ²⁶⁶.

Zo bekeken kregen de *Journal de Gand* en de *Stad Gent* derhalve de zware taak in deze kiespolemie niet alleen hun beheer van de stad te verantwoorden maar ook dit van het land, en dit zowel op politiek, godsdienstig, zedelijk, administratief en economisch als op sociaal gebied. Tegenover de progressisten moest elk terrein afzonderlijk, tegenover de „Vrije Burgers" en katholieken vooral het administratief beleid, verantwoord worden.

B. Standpunten en visies van La Flandre - commentaar.

Op 3 september lanceerde *La Flandre* haar manifest ²⁶⁷. Dit vormde zo'n homogeen en concreet geheel dat elke kiespolemie omtrent grieven en programma's, door kranten van om het even welke ideologie, als reacties — zo negatieve als positieve — en variaties daarop kunnen worden beschouwd. wat derhalve een verdere bespreking in het licht van dit manifest ten volle verantwoordt.

Wat eisten nu — in concreto *La Flandre*, maar met haar alle progressisten — van de toekomstige gekozenen?

§ 1. En politique:

1° Au point de vue de l'indépendance et de l'autonomie de la commune ²⁶⁸.

(264) Vlaemsche Leeuw, 17-X-1869/2, A-B: „Frère-Orban, uw afgod, aartsdoctrinair, voor wien uwe meester (Journal de Gand) en gij (Stad Gent) U plat op den buik legt als Chineesche Mandarijnen voor den Zoon der Zonne"...

— Vlaemsche Leeuw, 22-X-1869/1, C-D: ... „De uitslag van de verkiezingen der toekomende week zal onze bestuurders zeer tegengaen. In feite zou het een aansporing moeten zijn om het staetsroer te verlaten. Doch hiervan geen kwestie..."

(265) Vlaemsche Land, 21-X-1869/1, C-D.

— Nouvelliste de Gand, 10-X-1869/1, C-D.

— Beurzencourant, 14-X-1869/1, A: „Wij herhalen het: ditmaal is er slechts ééne kwestie in het spel, maar 't is ook de grootste, de levenskwestie: Bestaan of niet bestaan."

(266) Bien Public, 3-X-1869/2, en Nouvelliste de Gand, 6-X-1869/1, D: artikel uit Gazette de Liège „Le caractère principal, essentiel des futures élections sera presque partout dans les grandes villes du moins, le même, la question financière domine et doit dominer".

(267) La Flandre, 3-IX-1869/1; B-C-D: hiervan werd het schema totaal overgenomen.

— Volksbelang, 16-X-1869/1, A-B: verklaart dat het programma van La Flandre hetzelfde is als dit waarvoor het Volksbelang steeds heeft gestreden.

(268) Behalve manifest, zie ook: La Flandre, 20-VIII-1869/1, A-B-C; 7-IX-1869/1, B; 1-X-1869/1, B-C — Volksbelang, 7-VIII-1869/1, A-B; 16-X-1869/1, A-B.

Daar in haar ogen elke politieke vooruitgang in de eerste plaats een goede gemeentelijke organisatie veronderstelt, kant ze zich uitdrukkelijk tegen de huidige tendens naar bureaucratische centralisatie, derhalve als ideale regeringsvorm de „*fédération des communes*” beschouwend.

Dit zou een dubbel voordeel hebben. Enerzijds zou de gemeentelijke administratie veel meer rekening moeten houden met het eigen karakter van elke gemeente en zou zij zich voor haar inwoners verantwoordelijk moeten voelen; de burgers van hun kant zouden zich gaan interesseren voor het openbaar leven en in het bijzonder voor de politiek. Daartoe waren natuurlijk hervormingen nodig, die vooral een krachtige houding van de gemeenteraadsleden vereiste en waarmee gemeentewet, kieswetten en financiën onafscheidelijk verbonden waren. Eerst en vooral zouden burgemeester en schepenen zelf door de gemeenten moeten worden benoemd en zou de gemeentelijke overheid moeten onttrokken worden aan de ellendige voogdij van de Bestendige Deputaties. Anderzijds veronderstelde een ruime deelname aan de gemeentezaken een radicale verandering van art. 7 van de gemeentewet²⁶⁹, die trouwens op twee punten strikter was dan de Grondwet²⁷⁰. Vandaar hun eis de gemeentelijke belastingen gelijk te stellen met die van de Staat, om ze aldus in de kiescijns te laten meetellen. In dit verband moet ook de veroordeling van de afschaffing van het octrooirecht gezien worden, dat in de eerste plaats werd bestempeld als een manoeuvre van de centraliserende staat. Immers, daardoor zagen de steden — beroofd van een belangrijke inkomstenbron — zich verplicht staatssubsidies te schooien, zodat ze min of meer van de willekeur van de staat afhankelijk waren geworden.

De *Stad Gent* repliceerde door op de onrechtvaardigheid van zo'n belasting te wijzen, daar die zowel arm als rijk trof. Derhalve mocht die afschaffing een toepassing van een principieel der geavanceerden worden genoemd²⁷¹. Dit was natuurlijk de woorden uit hun verband rukken: niet het principieel als zodanig hadden de progressisten veroordeeld, wel de politieke bedoeling die er achter school en waarvan de gevolgen zich reeds duidelijk hadden laten voelen²⁷².

De klerikale bladen maakten van deze toestand gebruik om het liberalisme in zijn geheel als centraliserend en als een geboren vijand van alle gemeentelijke prerogatieven te doen doorgaan. Daarenboven had het liberaal bewind de gemeenten met allerlei diensten belast, waarvan ze normaal hadden moeten bevrijd blijven; het gevolg bleek dat de financiële toestand er

(269) Zie inleidend hoofdstuk blz. 3.

3° verser au trésor de l'Etat, en contributions directes, patentes comprises, le cens électoral fixé d'après les bases.

(270) Art. 47 van de Grondwet stelt als eis directe belastingen maar die daarom niet noodzakelijk in de staatskas moeten gestort worden.

— Cijns is daarenboven slechts verplichtend voor de wetgevende kiezingen.

(271) De stedelijke octrooien waren in 1860 door het kabinet Rogier-Frère afgeschaft geworden, wat als een belangrijke economische verwezenlijking mocht worden beschouwd.

(272) cf. *Bien Ppublic*, 6-X-1869/1, B: ... „en abolissant les octrois, Frère-Orban a caché sous une mesure économique une mesure politique, en plaçant les communes, désormais privées du plus clair de leurs revenus propres, sous la dépendance financière du gouvernement”.

in geen geval op verbeterd was. Dit werd dan ook een gelegenheid om de „onafhankelijke” kandidaten aan te bevelen als de beste waarborg voor de gemeentelijke vrijheid. Dat hun ambities echter niet zo ver reikten, bleek uit hun manifest van 20 oktober waarin ze o.m. verklaarden „De bevoegdheid der gemeenteraden noch uit te breiden noch in te korten” en „geen anderen gids te hebben dan de gemeentewet” — wat de *Stad Gent* laconiek deed opmerken dat dit was „alsof zij aan de wereld lieten weten, dat rijstpap geen visch en is”²⁷³.

2° Relativement à l'attitude à prendre en face du parti catholique.

Zowel doctrinair als progressisten waren theoretisch eensgezind in de strijd die de gemeenteraad had te leveren tegen het klerikalisme en zijn politieke doctrines; aldus wilden zij er over waken dat aan het klerikalisme elke actie en elk herwinnen van de oude invloed te Gent onmogelijk werd gemaakt²⁷⁴.

Ongetwijfeld hadden de gemeenteraad en de commissie der godshuizen sinds 1857 heel wat verwezenlijkt in de strijd tegen de klerikale macht²⁷⁵, wat ook de progressisten erkenden, maar volgens hen werd deze strijd thans al te flauwhartig voortgezet. Wat de doctrinair werd verweten was enerzijds het verlenen van voorrechten aan seminaristen en monniken, maar vooral toch de zwakheid van sommige gemeenteraadsleden die hadden toegelaten dat de laatst gestorven Gentse bisschop, Mgr. DELEBECQUE, in de kerk was begraven, wat een overtreding op het gemeenterecht betekende. Eveneens was de verwereldlijking der liefdadigheidsgestichten en de oprichting van alle graden in het gemeentelijk onderwijs — dat met alle mogelijke middelen aan de nefaste invloed van de wet van 1842 moest worden onttrokken — nog steeds niet volledig doorgevoerd.

Vandaar dat *La Flandre* verklaarde, slechts die kandidaten te steunen die zich verbonden de theocratie en het jezuïtisme met woord en daad te bevechten²⁷⁶.

Terwijl de doctrinair dus voor de progressisten al te weinig radicaal waren, verweten de katholieken hen hun onverdraagzaamheid en religiehaat, gepaard gaande met „kwellende maatregelen tegen andersdenkenden”²⁷⁷

(273) *Stad Gent*, 23/24-X-1869/1, A-B-C.

(274) cf. eerste punt van het programma van de *Stad Gent*, 13-X-1869/1, A: „Dat de gemeenteraadsleden met krachtadigheid de katholieke aanmatigingen zouden bestrijden”.

— Manifest van de Liberale Grondwettelijke Vereniging van 23 oktober: „... pour combattre l'ennemi commun”.

(275) o.m. de kwestie van de begijnhoven en kerkhoven alsook de toepassing van de wet van 1842 op de scholen voor volwassenen. Verder waren de hospitalen georganiseerd. Cf. P. Voituron, *op. cit.*, en D. Destanberg, *op. cit.*, blz. 214.

(276) *La Flandre*, 24-IX-1869/1, B-C.

— Volksbelang, 28-XII-1869/1, A-B; 16-X-1869/1, B-C-D: wees er de *Journal de Gand* op inderdaad de katholieken „zonder genade en zonder verpozing” bevochten te hebben, maar dan „in 't geven van schadalen en de Bien Public van de roe”.

(277) *Beurzencourant*, 1-VIII-1869/1, A-B; 15-X-1869/1, A-B: o.m. het verdrijven van weerloze vrouwen uit de begijnhoven; ook het doorvoeren van hun zin in de kerkhofkwestie, wat de stad een nodeloos half miljoen kostte.

— argumenten waarvan de doctrinairen zich op hun beurt bedienden om de beschuldigingen van de progressisten te beantwoorden. Om hun kiezers voor de oppositie te doen stemmen, kwam het er dus voor de klerikale kranten op aan alle liberalen over eenzelfde kam te scheren wat hun haat tegen de katholieken betrof. Ook de *Bien Public*, hoewel ze in vroegere artikels blijk van inzicht in de situatie had gegeven, verklaarde nu categoriek: „le libéralisme est la forme politique et sociale de l'antichristianisme”²⁷⁸. Wat de liberalen vooral werd aangewreven was alle grote vraagstukken van de dag te vergeten, verblind als ze waren door de eeuwige strijd tegen de godsdienst en zijn bedienaars²⁷⁹. Was dit misschien theoretisch waar voor de doctrinairen — die nog slechts op dit terrein een mogelijkheid tot samenwerking met de progressisten zagen — dan kon dit in geen geval gezegd worden van de progressisten zelf, die deze strijd slechts als een onderdeel van het te verwezenlijken programma beschouwden²⁸⁰.

3° En ce qui concerne les rapports entre l'Etat et la ville de Gand²⁸¹.

Zowel progressisten als klerikalen (en wellicht ook burgers van Gent) klaagden in talloze artikels eensgezind de slechte wil van de Regering en het Middenbestuur aan in het vervullen van hun verplichtingen tegenover de stad Gent — wat een schrille tegenstelling vormde met andere steden²⁸². Hiermee was, zoals hoger aangetoond, de kwestie van de autonomie der gemeente zeer nauw verbonden. Meer concreet echter werd als oorzaak daarvan opgegeven „de slaafse verkleefdheid, de schuldige bereidwilligheid en lamledige goedmoedigheid” van de gemeenteoverheid t.o.v. het ministerie²⁸³, waarvoor ze tot loon niets dan weigeringen op de billijkste vragen opliepen alsook het verwerpen of verschuiven van de noodzakelijkste werken²⁸⁴. Dit bleek o.m. het geval te zijn in:

(278) *Bien Public*, 21-X-1869/1, B: „La Guerre au prêtre, la guerre au catéchisme, voilà leur programme”.

(279) *Beurzencourant*, 6/7-IX-1869/1, B.

(280) *La Flandre*, 1-X-1869/1, B-C: ... „A côté du clergé qui nous menace et qu'il faut combattre toujours se trouvent des progrès à réaliser, des exigences légitimes à faire valoir”...

— *Volksbelang*, 28-VIII-1869/1, A-B.

(281) Cf. *Stad Gent*, 13-X-1869/1, A-B-C: „Dat de gemeenteraadsleden tegenover het gouvernement met vaste hand de rechten onzer stad zouden handhaven”.

(282) o.m. de miljoenen voor de versterkingen van Antwerpen, voor buitensporige uitgaven zoals het koninklijk Paleis, de kerk van Laken, het Justitiepaleis, werken aan de Senne, het Muziekconservatorium, Musea en feesten... wat het *Volksbelang* op 13-III-1869/1, A-B reeds schamper had doen opmerken: „Wat Brussel betreft, eischt de centralisatie, de glans van het koninkdom, e.a. dergelijke beweegredenen, dat er geene opofferingen voor de verfraaiing der hofstad gespaard worden”...

(283) *La Flandre*, 20-VIII-1869/1, A-B-C; *Volksbelang*, 28-VIII-1869/1, A-B.

— *Nouvelliste de Gand*, 9-IX-1869/2, A-B; 18-IX-1869/2, A; *Bien Public*, 24-X-1869/1, B-C.

(284) *Volksbelang*, 28-VIII-1869/1, A-B: „De Gentenaeren, die dat alles overwegen, moeten natuurlijk eene treurige vergelijking maken tusschen hunnen verwaarloosden toestand en de gunsten die gestadig op de Walen en Brusselsaars regenen”.

a. l'Intervention pécuniaire de l'Etat en matière d'instruction publique.

De wet van 1842 op het lager onderwijs bepaalde o.m. dat de staat, onder de vorm van jaarlijkse hulpgelden, de financiële lasten van deze sector van het onderwijs moest helpen dragen. Vruchteloos werd echter elk jaar de betaling van de schuld geëist, zodat die reeds op meerdere miljoenen was uitgelopen; met moeite slaagde men er in een kleine aalmoes te verkrijgen, die dan nog als een „uitzonderlijke gunst" werd voorgesteld ²⁸⁵.

Verder moest de Staat, eveneens op eigen kosten, een normaalschool voor meisjes oprichten; ook daarvan was niet in huis gekomen ²⁸⁶.

Ook van de toelagen voor academie en muziekschool bleef Gent, in tegenstelling met Brussel, verstoken ²⁸⁷.

Vandaar de billijke eis tot gelijkheid en krachtadigheid vanwege de gemeenteraad; de gemeenteraad trof echter, volgens de *Stad Gent*, niet het minste verwijt daarvoor getuigden de talrijke schuldvorderingen vanwege deze raad en vanwege de burgemeester en de Maere in de Kamer.

b. La démolition de la citadelle.

Talrijke petities, zowel van de liberale associatie als van de kiezers ²⁸⁸ en steeds gesteund door de gemeenteraad, hadden de slechting geëist van het fort, waarvan het strategisch nut zelfs door de regering was ontkend geworden ²⁸⁹. De slechting was dan ook uiteindelijk, na een redevoering van D'ELHOUNGNE in de Kamer, formeel beloofd geworden ²⁹⁰. Die belofte was echter nog steeds niet gerealiseerd, zowel door het uitstellen van de regering als door de „platvoeterij" van de mandatarissen ²⁹¹.

c. l'Amélioration du port de Gand ²⁹².

Deze kwestie, die alle hier behandelde verkiezingen door actueel zou blijven, was in de ogen van de Gentenaren van vitaal belang voor de welvaart van hun stad. De oorzaak van het verval van de stad — Gent werd immers reeds duchtig de titel van tweede stad van het Rijk betwist — werd in de eerste plaats toegeschreven aan de slechte staat waarin de haven en

(285) Behalve la Flandre en Volksbelang, zie ook: *Nouvelliste de Gand*, 7-IX-1869/2, A-B-C: „l'aumone de 12.000 francs"

— *Vlaemsche Leeuw*, 29-VIII-1869/2, C.

(286) *Volksbelang*, 28-VIII-1869/1, A-B.

— *Nouvelliste de Gand*, 16-IX-1869/2, A-B: au lieu de s'acquitter du devoir qui lui incombe, il réclame à la ville 200.000 Fr. qu'elle ne lui doit pas.

(287) *Beurzencourant*, 14-X-1869/1, A: „schilders en muzikanten verlaten uit honger Gent"

(288) *La Flandre*, 23-IV-1869/1, B.

(289) *La Flandre*, 20-VIII-1869/1, A-B-C.

(290) *Stad Gent*, 23-X-1869/1, A-B-C.

— *Volksbelang*, 28-VIII-1869/1, A-B.

(291) *Beurzencourant*, 25/26-X-1869/2, C.

(292) Eveneens klachten daaromtrent in: *Nouvelliste de Gand*, 16-IX-1869/2, A-B; 3-X-1869/2, B.

— *La Flandre*, 8-X-1869/1, B.

het kanaal van Terneuzen zich bevond. Dit laatste moest dringend verbreed en verdiept worden om grotere zeeschepen toegang te verlenen. Behalve de stad nu was het vooral de staat die daarvoor in ruime mate financieel moest tussenkomen, maar steeds liet deze verstek gaan ²⁹³. Vandaar, jarenlang, grote verontwaardiging en talloze klachten vanwege de Kamer van Koophandel, de koophandelskring en enkele gemeenteraadsleden; doch alles bleef zonder gevolg ²⁹⁴. Daarbij kwamen zich nog een „aantal plagingen, zoo kleingeestig als hatelijk” voegen ²⁹⁵. Zo had het enorme moeite gekost van FRÈRE te bekomen dat de stoombootdienst op Rotterdam, gedurende de stremming van de vaart bij de werken, langs Antwerpen zou mogen geschieden. Eveneens moest men het douanekantoor te Zelzate op 20 min. afstand van het kanaal plaatsen en de Gentse haven, op douanegebied, onder dezelfde voorwaarden als Antwerpen brengen. Eveneens moesten aan het kanaal Gent-Brugge, dat door de Kamer van Koophandel onbeveerbaar was verklaard, verbeteringen worden aangebracht. Volgens de doctrinaire bladen ²⁹⁶ was het zinloos bij de gemeenteraad enige veronachtzaming van deze kwestie te veronderstellen, daar zij evengoed bij een oplossing baat hadden. Dit begrepen ook de progressisten, maar zij lieten verstaan dat het de taak van de raadsleden was te tonen dat het geduld ten einde was. Voor de klerikale bladen was slechts heil te verhoppen van onafhankelijke mannen die het doctrinaire ministerie in de ogen durfden zien ²⁹⁷.

d. le chemin de fer de ceinture ²⁹⁸.

De ringspoorweg, die de belangrijkste nijverheidswijken onder elkaar met de haven zou verbinden, was eveneens dringend voor handel en nijverheid. Hoewel de kredieten ervoor reeds een viertal jaren door de Kamer waren gestemd, was men nog steeds niet begonnen met het leggen van het eerste spoor. Daarenboven bleek het ministerie van openbare werken van plan het station niet op de plaats, aangeduid door de gemeenteraad, op te richten ²⁹⁹.

Kwade wil bleek eveneens uit het gebrek aan goede expresstreinen en uit het stopzetten der werken aan 't nieuwe sas op de Nederschelde.

Het was dan ook voor iedereen duidelijk dat het excuus „tekort aan geld in de staatskas slechts een mom was voor een moedwillige onverschilligheid t.o.v. de vitale belangen van de stad Gent. De taak om de regering te doen begrijpen dat het geduld van de Gentenaren ten einde was en dat zij hen slechts nog langer aan de macht zouden dulden mits onmiddellijke en vol-

(293) Vlaemsche Land, 17-IX-1869/1, B-C-D: o.m. onder voorwendsel dat Gent zich maar tevreden moest houden met de bestande nijverheid en zich niet om de koophandel moest bekreunen.

— Nouvelliste de Gand, 7-IX-1869/2, A-B-C: „... vond miljoenen voor de Maas kwam eveneens Antwerpen tegemoet.”

(294) Volksbelang, 13-III-1869/1, A-B; 28-VIII-1869/1, A-B.

(295) Volksbelang, 28-VIII-1869/1, A-B; La Flandre, 20-VIII-1869/1, A-B-C.

(296) Stad Gent, 13-X-1869/1, A-B-C; Journal de Gand, 14-X-1869/1, B-C.

(297) Nouvelliste de Gand, 7-IX-1869/2, A-B-C; Beurzencourant, 25/26-X-1869/2, C.

(298) Volksbelang, 28-VII-1869/1, A-B.

— Nouvelliste de Gand, 16-IX-1869/2, A-B; Beurzencourant, 25/26-X-1869/2, C.

(299) De Gentenaar J. Vander Stichelen was minister van openbare werken.

ledige voldoening van deze rechtvaardige grieven, kwam natuurlijkerwijze aan de gemeenteraad toe. Om met succes op te treden zou deze echter wel uit meer onafhankelijke lieden moeten bestaan, „qui osent tenir tête aux doctrinaires” — wat zowel door progressisten als door klerikalen werd ingezien³⁰⁰. Vandaar dan ook de wenselijkheid alle staatsambtenaren stelselmatig uit de Raad te verwijderen³⁰¹.

Voor de progressisten stond het natuurlijk vast dat mannen uit de liberale partij de plaatsen zouden bezetten en dat zij voor de grieven, zo ze die maar krachtadig aanpakten, een oplossing zouden bereiken. De klerikalen daarentegen, Antwerpen tot voorbeeld nemend³⁰², waren van oordeel dat de Regering enkel voor een oppositie van vrije lieden zou zwichten, waaraan volgens hen de „Vrije Burgers” volkomen beantwoordden³⁰³.

Dit bleek echter eveneens in tegenspraak te zijn met enkele punten van hun manifest, waarin hun kandidaten zich verbonden om o.m.:

- „geene hoegenaamde drukking op de wetgevende macht uit te oefenen;
- „de rechten van staats- en provinciebestuur in acht te nemen en, des noods wederkeerig door alle wettige middelen de rechten en voorrechten der gemeente te doen eerbiedigen;
- „zich te onthouden van stelselmatig verzet even als van slaafschheid”.

Deze verklaringen moeten wel als een bom zijn ingeslagen onder de kiezers. In elk geval ontzenuwden zij alle argumenten die de klerikale bladen als wapens hadden gebruikt tegen de gemeenteraad en ten gunste van de oppositiepartij; de liberalen lieten dan ook niet na daar uitdrukkelijk op te wijzen³⁰⁴. Volgens de *Journal de Gand* stond de verklaring gelijk met: „Prendre le temps comme il vient et la soupe comme elle est”.

§ 2. Dans les affaires communales.

1° En matière d'instruction publique³⁰⁵.

Deze kwestie, die nu nog slechts terloops tussen de andere programma-punten door werd behandeld, zou echter vanaf de volgende verkiezing meer en meer op het voorplan komen. Hier waren het niet zozeer de Gentse

(300) Nouvelliste de Gand, 7-IX-1869/2, A-B-C; 8-IX-1869/2, A: „moins inféodés au doctrinarisme ministériel”.

(301) Volksbelang, 12-VI-1869/1, D: noemt als vb. van eigenaardige vermenging van braafheid en onafhankelijkheid: Wagener, schepen van onderwijs en tevens hoogleraar (had onlangs 1.000 Fr. meer gekregen).

(302) Te Antwerpen behoorde de Gemeenteraad tot de „Meeting-partij” en stond derhalve in oppositie tegen het liberaal ministerie, dat deze stad nochtans met meer geld bedacht — o.m. inzake openbare werken, zoals de havenuitbreiding bij voorbeeld.

(303) Nouvelliste de Gand, 26-IX-1869/2, A-B: „pas un seul d'entr'eux n'est salarié du Gouvernement, ni en position de pouvoir le devenir.”

(304) Journal de Gand, 23-X-1869/1, D; 2, A: „Ce que reprochaient à l'envi les feuilles cléricales au libéralisme communale, c'était précisément de ne pas exercer sur le Gouvernement et sur les chambres une pression suffisante. Maintenant, on promet de n'en exercer aucune: à la bonne heure”.

— zie ook Stad Gent, 23/24-X-1869/1, A-B-C en Volksbelang, 23-X-1869/2, A-B.

(305) cf. Stad Gent, 13-X-1869/1, A-B-C: Dat de Gemeenteraad geen enkele gelegenheid zou verzuimen, om met milde hand het onderwijs te verspreiden.

progressisten en doctrinairen die van mening verschilden, maar vooral de liberalen en de klerikalen ³⁰⁶. Voor alle liberalen was het duidelijk dat de oorzaak van elke vooruitgang het onderwijs en in de eerste plaats het volksonderwijs was — vooral daar Gent, als nijverheidsstad, overwegend uit arbeiders bestond ³⁰⁷. De stad Gent, die op dit gebied zeer vele voorvechters kende en had gekend in de liberale rangen ³⁰⁸, had inderdaad reeds zeer veel verwezenlijkt: scholen voor alle graden bijgebouwd, de praktijk van het sparen in de school ingevoerd, opnieuw betalende scholen opgericht, het professioneel onderwijs ingesteld en ten slotte ook het onderricht voor meisjes ingeschakeld. Het resultaat was dat het aantal leerlingen van 5.700 in 1857 tot 14.000 in 1869 was opgelopen ³⁰⁹.

Daarenboven had de gemeenteraad zich reeds herhaaldelijk uitgesproken tegen de wet van 1842 en vóór het invoeren van het algemeen verplichtend en kosteloos onderwijs, en had hij „in naam der stad Gent plechtig verklaard gereed te zijn, om dit heilzaam beginsel toe te passen” ³¹⁰. Alleen reeds omwille van het bereikte resultaat op het vlak van het onderwijs verdiende, volgens de *Journal de Gand*, de gemeenteraad alle dank en hulde: 1/6 van de stadsinkomsten werd aan het onderwijs besteed en men had met kracht en doorzettingsvermogen uitgevoerd wat CARLIER had gevraagd: „Faisons les écoles et créons des générations de citoyens, ceux-ci feront la ville”; daaraan ten andere was wellicht de heersende warme politieke activiteit in de stad te danken ³¹¹.

De progressisten spraken dit trouwens niet tegen maar vroegen enkel dat de gemeenteraad de ingeslagen liberale weg verder zou bewandelen, o.m. door het aantal betalende scholen (vnl. voor jonge meisjes dan) nog te verhogen, door er internaten aan toe te voegen, en door het Atheneum een beter lokaal te bezorgen. Waar ze echter vooral op drukten was, dat in de stadsscholen meer tijd zou besteed worden aan het onderricht in de moedertaal. Ook de *Stad Gent* vroeg de gemeenteraad invloed op het gouvernement uit te oefenen om de Vlaamse taal in het M.O. een rechtmatige plaats toe te bedelen ³¹².

De klerikalen klaagden vooral het onrecht aan dat de liberalen de stadsscholen als de hunne beschouwden, terwijl deze nochtans door alle belas-

(306) cf. Vlaamsche Leeuw, 12-IX-1869/1, C; 2, A: „Ook de twee partijen die het bewind der samenleving beoogen, houden zich voor 't onderwijs bezig, omdat zij wel verstaan dat hij definitief de meester zal zijn die de overhand in de opvoeding en het onderwijs zal behalen”.

(307) Stad Gent, 16/17-X-1869/1, C.

— P. Voituron, *op. cit.*, développement de l'instruction populaire.

(308) Onder de meest bekenden: burgemeester Van Crombrugge, G. Callier, F. Laurent, A. Wagener.

(309) P. Voituron, *op. cit.*, développement de l'instruction populaire.

(310) Stad Gent, 13-X-1869/1, A-B-C; 16/17-X-1869/1, C; 2, A: verklaarden zich op de geavanceerden vooruit, daar dezen over dat punt geen gewag maakten in hun programma.

(311) *Journal de Gand*, 13-X-1869/1, CD.

(312) Stad Gent, 13-X-1869/1, A-B-C: „Dat men aan de vlaamsche taal het recht zou geven dat haar als moedertaal der vlamingen toekomt”.

— Beurzcourant, 15-X-1869/1, A-B: de verfransing van de schooljeugd ging verder en maakte van hen „apen”.

tingsplichtigen werden bekostigd; dit had, volgens de klerikalen, tot gevolg dat de katholieken tweemaal voor het onderricht van hun kinderen moesten betalen ³¹³. De ouders immers konden bij de keuze van een school voor hun kind niet twifelen, daar de ene „godloochenaars en eerzuchtigen” vormde, de andere „zedige, edelmoedige burgers” ³¹⁴. Vooral echter kantten zij zich tegen het oprichten van meisjesscholen: de emancipatie van de vrouw, be-
weerden zij, zou de gemeenschap niet beter maken ³¹⁵.

2° en matière d'impôt.

Nogmaals werd beklemtoond, dat de steden in hun eigen inkomsten moeten kunnen voorzien. Wanneer echter nieuwe belastingen onontbeerlijk lijken, vragen ze de rechtvaardigheid in het oog te houden en er voor te zorgen a) niet de arbeid te belasten, b) aan de belasting een algemeen karakter te geven en ze niet uitsluitend op een beperkte categorie te laten neerkomen en c) geen enkel verworven recht te schenden noch er terugwerkende kracht aan te geven.

Deze passage ontlokte de *Stad Gent* de opmerking dat de lasten „alleen op degenen die ze dragen kunnen” moeten drukken, d.w.z. op de rijke standen van de samenleving ³¹⁶. Hier waren het echter de klerikale bladen, en in het bijzonder de *Nouvelliste* en de *Beurzenccourant*, die de alarmklok sloegen en de lezers in talloze artikels er op attent maakten dat men zich nog steeds meer aan nieuwe en grotere belastingen mocht verwachten zo die liberale geldverkwisters aanbleven ³¹⁷. Het middel om tot een juiste verdeling van de belastingen te komen, zagen zij ten eerste in het verwijderen van alle vreemdelingen uit de raad — vermits die belastingen legden op bezittingen die voor hen niet in aanmerking kwamen om belast te worden daar ze elders waren — en ten tweede door het kiezen van onafhankelijke en onbaatzuchtige burgers ³¹⁸.

De „Vrije Burgers” zelf spraken zich in hun manifest als volgt uit: „Geene verkregene rechten krenken, noch op eene beperkte klasse van burgers de belastingen doen drukken, zoo hatelijk als die der 11 p.c.”. Dit bracht talrijke reacties in de liberale kranten mee. Zo vond de *Journal de Gand* het zeer gemakkelijk kritiek uit te oefenen, maar dan moest men ten minste ook de middelen ter genezing aanduiden en verklaren op wie dan wel lasten mochten worden gelegd ³¹⁹. De *Stad Gent* noemde het manifest niet alleen „aardsdom, maar daarenboven onmenselijk”: alleen de werkman

(313) Vlaemsche Leeuw, 5-IX-1869/1, B-C.

(314) Vlaemsche Leeuw, 12-IX-1869/1, C; 2, A.

(315) Nouvelliste de Gand, 23-IX-1869/2, A-B.

(316) Stad Gent, 16/17-X-1869/1, C.

(317) Bien Public, 22-X-1869/1, B-C.

— Beurzenccourant, 24-X-1869/1, C.

— Nouvelliste de Gand, 12-IX-1869/2, C-D; 16-IX-1869/2, A-B. 23-X-1869/1, B-C.
(318) Beurzenccourant, 26-IX-1869/1, A-B; Nouvelliste de Gand, 22-VIII-1869/2, A; 12-IX-1869/2, C-D en 24-X-1869: L'aboiement au clérical n'est qu'une duperie qui n'a d'autre but que d'enchaîner plus étroitement la ville à une faction égoïste, tracassière et inaccessible à tout esprit d'équité”.

(319) Journal de Gand, 23-X-1869/2, A.

en de kleine burger zouden de lasten te dragen krijgen ³²⁰. Voor het *Volksbelang* en *La Flandre* bleek daarenboven overduidelijk, dat zij niet anders dan uit „redenen van geldelijk eigenbelang oppositie makende door hen niets zou gedaan worden wat dit eigenbelang zou kunnen kwetsen” ³²¹.

3° en matière de travaux publics ³²².

Vooral werd benadrukt dat de werken ter gezondmaking, verbetering en verfraaiing, en eveneens alles wat de wegen betrof, volgens een algemeen vooropgesteld plan moesten uitgevoerd worden. Eveneens moest men de begonnen werken beëindigen, voorrang aan de nuttigste werken verlenen en alle stadsdelen zoveel mogelijk er in betrekken.

De progressisten kantten zich niet tegen het uitzuiveren der werkmanswijken, maar voorzagen dat dit tot gevolg zou hebben dat de werklieden eruit zouden verdreven worden wegens het opslaan van de huurprijzen ³²³.

Ook de klerikalen drukten er op eerst nieuwe huizen te bouwen vooraleer de oude te slopen ³²⁴. Vooral de overbrenging van de ruimdienst naar de „Visscherij” ontlokte de *Beurzencourant*, als tolk van de bewoners, talrijke klachten en vragen aan het stadhuis en in de eerste plaats aan de schepenen DE LEU en VORTURON ³²⁵. Verder keerden zij zich tegen het aanleggen van „boulevards”, door niemand gebruikt, en tegen de plannen voor overdekte markten; ook nog andere kleinere en grotere grieven volgden ³²⁶. Om nu aan die grieven te voldoen en de gemaakte fouten te verhelpen, verklaarden ze twee architecten op de lijst der Vrije Burgers te hebben gebracht ³²⁷.

4° en matière de finances ³²⁸.

De grootste orde en economie werd in het financieel beheer van de stad geëist. Vooral werd terughoudendheid gevraagd in het verlenen van toelagen, zeker voor het vermaak dan. Volgens de *Stad Gent* was er goed

(320) *Stad Gent*, 23/24-X-1869/1, A-B-C en Cies van Ghendt: „Hooft ge dat, kleine neeringdoende menschen. G'en betaalt nog niet genoeg: de „Vrije Burgers” zullen daar orde in stellen. Zij gaan U een beetje opslaan en de rijken een beetje afslaan”.

(321) *Volksbelang*, 23-X-1869/2, A-B: *La Flandre*, 25-X-1869/1, C.

(322) Cf. *Stad Gent*, 13-X-1869/1, A-B-C: „Dat men in zake van openbare werken het nuttige voor het aangename zou stellen.

(323) *Volksbelang*, 25-IX-1869/1, B-C-D: het slopen van de wijk van de Overschelde en van de Nieuwbrug betrof 900 werkmanshuizen, met een totale bevolking van 4 à 5.000 mensen.

(324) *Nouvelliste de Gand*, 2, 3, 4-IX-1869.

— *Vlaemsche Leeuw*, 12 en 19-IX-1869/ *Prietpraatjes*: „gezondmaking is enkel mogelijk door een zediger en kristelijker leven.”

(325) In een brief door een bewoner van de „Visscherij” werd Voituron bedreigd met het verlies van de stemmen van al die bewoners.

(326) *Beurzencourant*, 24-X-1869/1, D: „Eenige grieven der Gentsche Burgerij tegen de mannen van het stadhuis”; vooral de vroegere schepenen de Maere werd zijn „boulevardomanie” en voorkeur voor „macadam” kwalijk genomen.

(327) *Nouvelliste de Gand*, 25-X-1869/1, B.

(328) *Stad Gent*, 13-X-1869/1, A-B-C: „Dat de Gemeenteraad in-zake van financiën met voorzichtigheid en vooruitzicht zou te werk gaan”.

beheer, daar men een lening van 17 miljoen had kunnen sluiten zonder een centiem nieuwe belasting te moeten innen; dank zij die lening echter zou men veel noodzakelijke werken kunnen uitvoeren.

De klerikalen wezen op de voortdurende stijging van schulden en leningen — waarin, volgens hen, geen verandering ten goede zou komen zolang er geen radicale wijziging plaatsgreep in het personeel van de gemeentelijke administratie ³²⁹.

5° Relativement aux administrations charitables ³³⁰.

De gemeenteraadsleden werden uitgenodigd de zo gelukkig begonnen hervormingen in de verschillende liefdadigheidsinstellingen verder te zetten en vooral de klerikale geest, die nog in vele ervan heerste, totaal te niet te doen. Er werd echter een radicale hervorming geëist in de dienst van de hulpverlening, zowel met het oog op de ongelukkigen dan als op de stadsfinancies.

De *Stad Gent* liet opmerken dat, ondanks de bouw van het nieuwe hospitaal de Bijloke — „dat weldra de bewondering van Europa zal opwekken” — de stad nochtans geen toelage van 80.000 fr. meer hoefde te betalen aan het bestuur van de commissie der godshuizen en dit juist wegens het goed beheer van het stedelijk budget. Hierop antwoordde de *Beurzencourant* dat dit slechts mogelijk was geworden door bijna al het goed der armen te verkopen, terwijl nooit was geantwoord op de klachten van de ongelukkigen die er verzorgd werden ³³¹.

Ten slotte verklaarden de onafhankelijken in hun manifest nog alle „politiek en partijgeest” uit het stadhuis te willen bannen en „zich uitsluitelijk met de stoffelijke en zedelijke belangen” bezig te zullen houden. Voor de *Stad Gent* was het duidelijk dat hiermee de liberale politiek werd bedoeld, die o.m. bestond in het stemmen van toelagen voor de universiteit, het verzet tegen de erfdeel-roverij, het verdedigen van het goed der armen, het onttrekken van de arme wezen aan zedeloze en onmenselijke kerels en het met milde hand verspreiden van het volksonderwijs.

Het *Volksbelang* liet opmerken dat juist overal elders werd geklaagd dat de politiek niet krachtiger werd doorgevoerd en dat niet ieder rondweg zijn mening durfde te zeggen noch geneigd was te strijden voor zijn overtuiging ³³².

Wat de persoonlijke hoedanigheden betreft, hadden én progressisten én klerikalen, heel wat gemeenschappelijke grieven t.o.v. de gemeenteraadsle-

(329) *Bien Public*, 3-X-1869/2, B en *Nouvelliste de Gand*, 6-X-1869/2, C-D.

(330) Cf. *Stad Gent*, 13-X-1869/1, A-B-C: „Dat men met zuinigheid en goed beleid de goederen van de armen zou besturen.”

(331) *Beurzencourant*, 15-X-1869/1, A-B.

(332) *Volksbealng*, 23-X-1869/2, A-B. „De overtuiging der nieuwbakken kandidaten is van lasten bevrijd te zijn, en in vergoeding daarvan beloven zij ook ons van alle politiek en partijgeest te bevrijden — en dit wel op de eenvoudigste manier der wereld — zij zullen ze doodzwijgen, ze verkoopen voor 11 p.c. Hunne politiek, hunne partijgeest is minder betalen dan nu. Hebben zij dit, dan is het menschedom verzadigd, de staat en de stad gered. Wie zou de verbetering aan dit prijsje niet willen kopen?”

den. Wat zij echter konkreet van de nieuwe kandidaten verlangden, was welhaast totaal verschillend: de progressisten immers stelden hun eisen veel hoger en radicaler. Volgens *La Flandre*³³³ moest men zich tegen bepaalde praktijken bij het opstellen van lijsten keren, hoewel er op dit gebied reeds een kentering zichtbaar was. Zo had men b.v. bijna volledig gebroken met de gewoonte die categorie van mensen te verkiezen die, dank zij familie-relaties of fortuin, alleen „leur beau nom” bezaten. Het tweede systeem — dat bestond in het aanbieden van kiesfuncties aan een lid van een katholieke familie, met de hoop haar door deze tactiek ertoe te brengen zo niet voor deze liberale kandidaat te stemmen zich dan toch tussen de twee partijen neutraal te houden — werd als een compromis beschouwd, dat nooit iets goeds had voortgebracht. De derde categorie, „les perpétuels”, die er op uit was de eenmaal behaalde officiële positie te behouden behoorde tot deze strekking.

Ook hierin bleek echter duidelijk een kentering te zijn ingetreden; daarvan had de uitslag in de ondercomités het duidelijkste bewijs geleverd, vermits de hoofdreden om blindelings voor iemand te stemmen niet langer de vraag bleef „hoe lang zetelt hij reeds in het stadhuis?”, maar wel „welke diensten heeft hij de gemeente en de liberale opinie bewezen?”.

La Flandre keerde zich echter vooral tegen de opvatting dat de gemeenteraad slechts een administratief lichaam mocht zijn. Talent op administratief gebied was zeker niet de enige kwaliteit die men van een kandidaat moest eisen daar deze ook tot taak had ... „à exercer une influence décisive sur la marche générale des affaires du pays” — vooral dan daar het gevaar bestond dat er in Vlaanderen een moment zou komen waarop het evenwicht tussen het platteland (overgeleverd aan de geestlijkheid) en de grote steden zou worden verbroken, zodat het liberalisme zijn enige vluchttoord zou vinden in de grote steden. In dit licht verklaart de krant dat de gekozenen van oktober niet enkel intelligent maar tevens krachtig en energiek moeten zijn, zodat zij niet in onverschilligheid zouden vervallen³³⁴.

De *Nouvelliste* was echter van oordeel dat de voornaamste kwaliteit wel degelijk de bekwaamheid was, zonder onderscheid van geloof en zonder uitsluiting van of voorrecht voor de persoon³³⁵.

Deze stelling werd door het *Manifest* der „Vrije Burgers” bijgetreden: „Weinig vragen wij naar hunne godsdienstige of staatkundige gevoelens, als deze maar gepaard gaan met genoegzame gematigdheid en onbaatzuchtigheid”. De affirmatie lokte echter een hevige reactie uit — vooral bij *La Flandre*, die eiste juist te willen weten waaraan zich te houden³³⁶.

(333) *La Flandre*, 24-IV-1869/1, C-D: Les beaux noms. Les familles à ramener. Les perpétuels.

(334) *La Flandre*, 1-X-1869/1, B-C: Nos candidats: ... „Arrière donc les tièdes ... La tâche exige des hommes énergiques, à convictions fortes, à initiative puissante... Ils devront encore dans toutes circonstances faire entendre au Gouvernement la voix d'une grande ville libérale et démocratique”.

(335) *Nouvelliste* de Gand, 13-X-1869/1, C-D; 18-X-1869/1, C; 23-X-1869/1, C.

(336) *La Flandre*, 25-X-1869/1, C: ... „Leurs candidats devront être modérément catholique, modérément protestants et modérément athés. Ils devront croire avec une dose suffisante de modération à la divinité du Christ; avec la même dose de dés-

Voor het *Volksbelang* was de eerste en bijzonderste vereiste onafhankelijkheid van karakter³³⁷. Vooral bekleog het blad zich daarnaast over de heersende onvlaamse geest in de raad, de Vlaamsgezinden waarschuwend dat zij zich, zolang zij in 't hart van het Vlaamse land hun recht niet hadden veroverd, vruchteloos tot de kamers en de hoge regering zouden wenden. Ze beschouwde het als een bedroevende taak dat in de raad zelf de taal van het volk nooit werd gesproken en dat de volksrechten er in de regel niets anders ontmoetten dan slecht gecamoufleerde tegenkanting of koele onverschilligheid. Ze hoopte dan ook op een uiterste poging om die staat van zaken te doen veranderen³³⁸.

Hierbij voegde zich de *Beurzencourant*, die als waarborg Dr. SNELLAERT aanprees en die zich kante tegen de talrijke vreemdelingen in de gemeenteraad³³⁹.

De klerikale bladen spraken eveneens hun voorkeur uit voor onafhankelijke mannen en „désintéressés” op wie het verwijt van „baenslidders” geenszins toepasselijk zou zijn. Vooral werd aangeraden het vb. van Antwerpen te volgen „n’attendant du ministère ni places, ni faveurs, ni rubans”³⁴⁰...

Ongeveer in gelijke termen drukte zich het *Manifest der Vrije Burgers* uit met de verklaring: „Zoolang het mandaat voortduurt noch bezoldigde posten, noch eeretitels te betrachten of te aanvaarden” — wat volgens de liberalen slechts uitgesteld was tot na het mandaat.

Ten slotte geraakten progressisten en klerikalen het er over eens de huidige gemeenteraad als een collectie slapers en jaknikkers te bestempelen op al wat door het College werd voorgesteld; daarenboven, beweerde men, dragen zij geen andere last dan in de gemeenteraad te zitten³⁴¹, de repliek der onafhankelijken, in hun *Manifest*, vormde het programmapunt: „In de beraadslagingen geen driftige woordentwisten, maar ook geen onteerende stilzwijgen”.

intéressement à l'immaculée conception. Mais encore une fois, quelle est cette dose? A moins que ce ne soit 11 %...

Donc, des opinions religieuses, des opinions politiques, ni chair ni poisson, voilà ce que Momus a cherché et trouvé. C'est flatteur pour les candidats qu'il recommande.

(337) *Volksbelang*, 16-X-1869/1, A-B: zie hoger, blz. 94.

(338) *Volksbelang*, 12-VI-1869/1, D; 7-VIII-1869/1, A-B.

(339) *Beurzencourant*, 24-X-1869/1, B-C.

— *Nouvelliste de Gand*, 22-VIII-1869/2, A.

(340) *Nouvelliste de Gand*, 7-IX-1869/2, A-B-C; 26-IX-1869/1, D; 2, A-B.

— *Beurzencourant*, 25/26-X-1869/1, C-D.

(341) *Volksbelang*, 9-X-1869/1, A-B.

— *Beurzencourant*, 5-IX-1869/1, A; 24-X-1869/1, B.

HOOFDSTUK IV.

DE VERKIEZINGSSTRIJD EN DE REACTIES DER KRANTEN.

A) *De verkiezingsstrijd zelf: stemmingen, resultaten en voorlopige indrukken.*

§ 1. Stemming van dinsdag, 26 oktober 1869³⁴².

- stemmers: 3.512
- geldige stemmen: 3.476
- ongeldige stemmen: 36
- v.m.: 1.739

1° Kandidaten van de „Liberale Grondwettelijke Vereeniging”.

1. DE KERCHOVE DE DENTERGHEM K., uittr. lid	2.118 stemmen
2. GROVERMAN Octaaf	2.098 stemmen
3. DE HEMPTINNE Julius, uittr. lid	2.086 stemmen
4. SCRIBE Gustaaf, uittr. lid	2.057 stemmen
5. DE MAERE-LIMNANDER August, uittr. lid	2.053 stemmen
6. DE COSTER-WITTOCK Jan-Bernard, uittr. lid	2.050 stemmen
7. LEBEGUE Karel, uittr. lid	2.047 stemmen
8. DE LEU Armand, uittr. lid	2.028 stemmen
9. DE MEULEMEESTER Adolf	1.996 stemmen
10. VAN HECKE Edmond, uittr. lid	1.989 stemmen
11. VERMANDEL Lodewijk	1.988 stemmen
12. VANDENBERGHE Engel, uittr. lid	1.970 stemmen
13. DIERMAN-SETH Ferdinand	1.942 stemmen
14. DUHAYON-VAN DUYN August	1.889 stemmen
15. LAURENT François, uittr. lid	1.738 stemmen

2° Kandidaten van het „Gentsche Vrij Kiezersgenootschap”.

1. CLAYES-WATERLOOS	1.592 stemmen
2. DE SMET-DE LANGE	1.538 stemmen
3. HEBBELINCK Frans, avoué	1.471 stemmen
4. LION Bernard	1.454 stemmen
5. DE MEERSMAN Filips-Eugeen	1.439 stemmen
6. MESTDACH Lieven	1.434 stemmen
7. SNELLAERT	1.419 stemmen
8. HYE-DE CROM	1.426 stemmen

(342) Journal de Gand, 27-X-1869/1; Stad Gent; La Flandre, Volksbelang: idem.
— Bien Public en Nouvelliste de Gand, idem behalve Vandenberghe: 1.960 en Dierman-Seth: 1.842.

— D. Destanberg, *op. cit.*, blz. 218.

— de gebruikte volgorde is die van het behaalde aantal stemmen, niet die van de kranten.

9. SPEELMAN Ferdinand-Jozef	1.376 stemmen
10. ANGELET Benoit	1.360 stemmen
11. BOTERDAELE Jan-Baptist	1.360 stemmen
12. VAN DER STRAETEN Lodewijk	1.357 stemmen
13. VAN DEN HOVE-MUYS	1.355 stemmen
14. DELEPLANQUE Alfons	1.325 stemmen
15. DOUTERLINGHE-UYTTERHAEGEN	1.301 stemmen

Daar er een v.m. van 1.739 stemmen was vereist om tot definitief kandi-
daat te worden uitgeroepen ³⁴³, beantwoordden bij de eerste stemronde der-
halve slechts veertien op de vijftien kandidaten van de liberale lijst aan
deze voorwaarde. Het was F. LAURENT die juist een stem tekortschoot om
de liberale overwinning de eerste dag volledig te maken.

§ 2. Herstemming van woensdag, 27 oktober 1869.

De volgende dag, bij het luiden van de grote klok van het Belfort te
10 u., werd tot de ballotage overgegaan tussen LAURENT en CLAYES-WATER-
LOOS; deze laatste immers had, als kandidaat van de oppositie het meest
aantal stemmen behaald. Op de vooravond en in de morgen van de her-
stemming ontspon er zich een hevige strijd en werd de verkiezing met een
ongehoorde hardnekkigheid betwist — vooral dan van de zijde der katho-
lieken, daar ditmaal (zoals verder zal blijken) de godsdienstkwestie pri-
meerde. Het is de *Bien Public* die ons de jachtige voorbereiding in de
„Cercle catholique” heeft verhaald om in een uiterste poging LAURENT te
doen vallen en daarmee de liberale overwinning onvoltooid te laten ³⁴⁴.
Hoewel men daarin niet slaagde bleef de actie toch niet zonder resultaat,
want waar de voorsprong van LAURENT in de eerste stemronde nog 146
stemmen bedroeg was deze nu geslonken tot 21 stemmen — dit op een
totaal van 3.077 geldige stemmen.

De uitslag ³⁴⁵ te 1u.30 gekend:

— F. LAURENT: 1.549 stemmen

— CLAYES-WATERLOOS: 1.528 stemmen.

De liberale lijst kwam derhalve — zij het slechts na de tweede stemronde
— zegevierend uit de stembus.

Het blijkt echter — én uit de cijfers van de eerste én de tweede stem-
ronde én uit de commentaar van de kranten — dat de strijd ongemeen
heftig moet zijn verlopen. De meest omstreden figuur onder alle kandidaten
was daarbij ongetwijfeld LAURENT, die niet alléén de stemmen van de katho-
lieke en onafhankelijke maar eveneens die van een categorie liberale kiezers
tegen zich had gekregen. Reeds voorheen hadden de klerikalen, en in de
eerste plaats de *Bien Public*, de kans waargenomen om, door het feit dat

(343) Onder volstreckte meerderheid verstaat men de helft van het aantal geldige
stemmen + 1.

(344) *Bien Public*, 28-X-1869/1, C.

(345) *Bien Public*, 28-X-1869/1, D en alle andere kranten: zelfde gegevens voor
de totaalcijfers.

— D. Destanberg, *op. cit.*, blz. 219.

LAURENT op de liberale kandidatenlijst voorkwam, de gehele lijst zwart te maken in de ogen van het kiezerskorps en om de vrienden in massa tot de stemming op te roepen ten einde de godsdienstvrijheid te verdedigen³⁴⁶. Hem immers, „qui représente le libéralisme parfaitement et à tous les titres”, lieten ze doorgaan voor „le chef de cette coterie dont M. le comte de Kerchov n'est que la caisse”. Wat zij vooral uitbuiten was zijn Luxemburgse afkomst, waardoor hij als vreemd aan de Gentse bevolking en aan taal en zeden werd afgeschilderd; vóór alles echter werd gewezen op zijn openlijke vijandigheid t.o.v. het geloof, zodat aan de lijst van het Stadhuis „une couleur rouge-cramoisie” gaf³⁴⁷. Daarenboven stelden ze hem aan het hoofd van de „vandalés administratifs du conseil communal” in hun strijd tegen de liefdadigheidsinstellingen en godshuizen, zodat zijn herkiezing het teken van een hernieuwde stormloop tegen het Groot-Begijnhof zou zijn. Ten slotte werd hij nog de „auteur de ce monstrueux règlement sur les cimetières” genoemd.

In hoever deze verwijten gegrond waren, had voor het ogenblik weinig belang. Immers, de radicale stellingname van de *Bien Public* was een voldoende sein voor alle katholieke kiezers om in massa tegen de liberale lijst te gaan stemmen, zodat hen — bij gebrek aan een eigen lijst — niets anders overbleef dan voor de „vrije burgers” te opteren. Zo'n sfeer verklaart dan ook ten volle slogans als „il y a ballottage entre M. Claeys-Waterloos et le haineux sectaire Laurent”³⁴⁸ of nog „... tussen een waren Gentenaar Claeys-Waterloos en den Luxemburger Laurent”³⁴⁹.

Zijn mislukking in de eerste stemronde mag echter niet zo zeer rechtstreeks aan de katholieken worden toegeschreven, daar hun deelname in de eerste plaats een gevoelige stijging van het aantal stemmen voor de onafhankelijken voor gevolg had; onrechtstreeks echter wel, doordat aldus rond LAURENT de mythe van de antichrist werd gewezen, wat eveneens vele gematigde liberalen ervoor deed terugschrikken hem hun stem te verlenen. De *Bien public* merkte dan ook terecht op dat de *Journal de Gand* zelf met dit personage verveeld zat en „pour les besoins de la cause cherche à le relèguer dans l'ombre”³⁵⁰ — wat trouwens reeds vroeger tot uiting was gekomen bij het aanduiden van de definitieve kandidaten in de algemene ver-

(346) *Bien Public*, 25-X-1869/1, B: „...il n'y aurait sur la liste libérale que ce nom jacobin, qu'il suffirait pour déterminer les catholiques à combattre énergiquement et résolument les candidats qui ne rougissent pas de se déclarer solidaires d'un pareil évergumène”.

(347) *Bien Public*, 25-X-1869/1, B: ... „Il a juré au catholicisme une guerre à mort; — il déclare „la liberté de l'Eglise incompatible avec l'ordre social.” Il conspué tout ce que nous vénérons, il calomnie le sacerdoce catholique, il diffame l'Eglise”...

(348) *Bien Public*, 27-X-1869/1.

(349) Pamflet n.a.v. de ballottage.

— *Claeys-Theopbiel* (likeurstoker): geboren te Gent de 22-XII-1815 en er overleden de 17-XI-1886.

(350) *Bien Public*, 25-X-1869/1, B.

— *Bien Public*, 27-X-1869/2, A-B: ... „C'est un progrès car ce fait (ballottage) atteste la répulsion qu'inspire ce fanatique à plusieurs libéraux eux-mêmes”.

gadering ³⁵¹. Een andere gebeurtenis kwam deze thesis nog meer staven: vóór de verkiezingen waren stembiljetten uitgedeeld geworden, waarop alle namen van de liberale vereniging behalve deze van LAURENT, die was vervangen door RENARD-MARESKA ³⁵². Het was dan ook normaal dat de liberalen dit als een kiesmaneuver aan hun tegenstrevers toeschreven, daar de stemmen die bij onoplettendheid aan hem werden gegeven verloren stemmen waren en derhalve een kandidaat van de oppositie meer kans gaven ³⁵³. Na de verkiezing bleek dit echter het werk te zijn van twee leden van de Liberale Associatie van Gent ³⁵⁴, wat maakt dat LAURENT door mannen uit eigen rangen was verraden. In ieder geval vernemen we dat een 20 à 22-tal dergelijke kiesbriefjes in de urne, benevens 9 briefjes met de naam VUYLSTEKE en GUEQUEIR, waren. LAURENT — die slechts één stem tekortkwam — had dus gemakkelijk in de eerste stemronde kunnen gekozen zijn; ook zouden die 3 à 4.000 kiezers daardoor niet de last van de ballotage gekend hebben noch de liberalen de spijt dat hun triomf niet van de eerste dag verzekerd was ³⁵⁵.

Vandaar dat de liberale kranten het voor de partij als een kwestie van eer en waardigheid deden uitschijnen voor LAURENT te stemmen „opdat de kastijding der valschaards zou wezen wat zij eigenlijk zijn moet, geheel en zonder genade” ³⁵⁶. Nog een laatste maal kon de *Bien Public* niet nalaten het voor beschamend te verklaren dat mensen, die zich kristenen noemden en dachten hun godsdienst te beoefenen, het aandurfdën voor een dergelijk iemand te stemmen ³⁵⁷.

§ 3. Stemming van donderdag, 28 oktober 1869.

De derde dag moest ten slotte nog overgegaan worden tot de verkiezing van twee gemeenteraadsleden.

Zoals vroeger beslist, waren de liberale kandidaten GUEQUIER-DUTRY en J. VUYLSTEKE.

Wat de kandidaten van de oppositie betrof, was de toestand veel minder duidelijk. Oorspronkelijk waren het HEBBELINCK en JANSON ³⁵⁸; nu werden in de kranten de namen CLAEYS-WATERLOOS en DE SMET-DE LANGE vooropgezet ³⁵⁹. De gevolgen van deze verwarring lieten zich dan ook maar al te goed voelen.

(351) Zie blz. 69, waar de Journal de Gand zijn kiezers vroeg slechts in de tweede stemronde op Laurent te stemmen.

(352) Was sinds donderdag uitgeschakeld maar werd wellicht genomen om de aandacht van de kiezers minder te trekken.

(353) Omzendbrief van 25-X in P.A., Gent; Journal de Gand, 26-X-1869/1, B.

(354) In de zitting van 7 december 1869 werden G. Van Melle en C. Serrure van de ledenlijst der Liberale Associatie geschrapt: P.A., Gent, brief van 16 december - *Bien Public*, 20-XII-1869/1, B.

(355) Journal de Gand, 28-X-1869/1, B.

(356) Stad Gent, 26-X-1869/bulletijn; Journal de Gand, oplage.

(357) *Bien Public*, 27-X-1869, A-B; 28-X-1869/1, C.

(358) Zie blz. 44.

(359) *Beurzencourant*, 28-X-1869/1, A-B; *Gentsche Mercurius*, 28-X-1869/2, C-D.

Hoewel het hier de verkiezing van twee progressisten betrof, spoorden toch alle liberale kranten hun politieke vrienden aan zich in massa naar de stembus te begeven: om de overwinning te voltooien, de trouw aan de overeenkomst van de Associatie te bevestigen en de eer en de waardigheid der partij hoog te houden. Eveneens waren de onderkomités aan de vooravond bijeengekomen ³⁶⁰.

Hun strijd voor de laatste dag was dus goed voorbereid en zij hadden daarenboven de psychologische overwinning van de twee voorgaande dagen voor op hun tegenstrevers.

De opkomst van de liberalen en hun overwinning was dan ook overweldigend in tegenstelling met de oppositie ³⁶¹. De *Beurzencourant* merkte hieromtrent op dat „verreweg de meesten zelfs niet wisten, voor wie er heden moest gestemd worden!...”; de schuld daarvan lag bij het comité, omdat het de vrije en onafhankelijke burgers niet tijdig had verwittigd dat twee andere kandidaten waren vooropgezet met het gevolg dat het stemmen-aantal nu over vier kandidaten was verdeeld geworden ³⁶². Nochtans had ook dit niet veel aan het resultaat veranderd.

De uitslag zag er als volgt uit ³⁶³:

- aantal stemmers: 2.054
- geldige stemmen: 2.011
- ongeldige stemmen: 43
- v.m.: 1.006

1. de liberale kandidaten:

- GUEQUIER-DUTRY: 1.715 stemmen
- VUYLSTEKE Julius: 1.693 stemmen

2. de „Vrije Burgers”:

- HEBBELINCK F.: 207 stemmen
- JANSON L.: 206 stemmen
- CLAEYS-WATERLOOS: 99 stemmen
- DE SMET-DE LANGE: 89 stemmen

De liberale triomf te Gent was dus volledig!

(360) *Journal de Gand*, 26 en 27-X-1869/1, B; *Stad Gent*, 27-X-1869/1, B.

— P.A., *Gent*, vliegend blad van 27 oktober.

(361) Deze twee liberale kandidaten slaagden erin méér stemmen te behalen dan de onafhankelijke kandidaten de twee vorige dagen op hun naam hadden kunnen verzamelen.

(362) *Beurzencourant*, 29-X-1869/1, B-C.

(363) 1. D. Destanberg, *op. cit.*, blz. 219; op 28 oktober: *Stad Gent*; op 29 oktober: *Journal de Gand*; *Gazette van Gent*; *Bien Public*, *Nouvelliste de Gand*, op 30 oktober: *Vlaemsche Land. Voor de Vrije Burgers*; alleen uitslag van Hebbelinck en Janson.

2. Op 29 oktober: *La Flandre*; *Beurzencourant*; *Gentsche Mercurius*; op 30 oktober: *Volksbelang*.

geldige stemmen: 2.121

v.m.: 1.061

ook uitslag van Claeys-Waterloos en De Smet-De Lange.

B. *De reacties van de kranten na de verkiezingen.*

De homogeen-liberale lijst was dus triomfantelijk uit de stembus gekomen en dit kon, gezien de cijfers, geen enkele krant ontkennen. De appreciatie verschilde echter sterk naargelang de strekking van de krant. Terwijl de doctrinaire bladen een jubelzang aanhieven, was de vreugde der progressistische veel meer getemperd; de klerikale bladen daarentegen — die er moeilijk in slaagden hun schaamte en woede omwille van de nederlaag, vooral dan die van de tweede dag, te verbergen — legden het er derhalve op aan de liberale overwinning voor zo onaanzienlijk mogelijk te doen doorgaan.

De doctrinairen spraken hun vreugde uit én om de wezenlijke vooruitgang van de liberale opinie in het Vlaamse land ³⁶⁴ én om de liberale overwinning te Gent zelf op „die verraders en die gemaskerden”. Want het valse spel van de *Bien Public* en de partij bleek nu overduidelijk: van aanvankelijk onpartijdige en onbaatzuchtige toeschouwer in de strijd kwam zij op het allerlaatste ogenblik — nadat de splitsing bij de liberalen niet was gelukt — „sympatiek” te staan t.o.v. de oppositielijst. Wat zij echter het toppunt van schaamte- en eerloosheid noemden, was de deelname van de bisschop ³⁶⁵ met heel zijn gevolg aan de stemming van de eerste en tweede dag. Hieruit bleek dus dat zij, die steeds bij hoog en bij laag hadden beweerd dat er geen sprake was van klerikaal en liberaal, eindelijk het masker hadden afgeworpen en waren „aan de lijst der zoogezelde vrije Burgers den stempel komen drukken van fanatisme en kerkverslaving”. Deze tussenkomst van de Voorzienigheid, van de plaatsvervanger Gods, werd voorgesteld als een politieke kaakslag aan de geboortestad en aan de burgemeester, maar daarop kregen zij als antwoord dat de KERCHOVE in de twaalf jaar van de uitoefening van zijn ambt nog nooit zoveel stemmen had bekomen ³⁶⁶. Ten slotte stelden ze de kiezing van LAURENT, ondanks alle vuige laster en onophoudelijke en smadelijke aanvallen, voor als „le sceau et le couronnement de notre victoire” ³⁶⁷.

In tegenstelling tot de stadhuiskranten verklaarden zij die de vooruitstrevende opinie aankleefden ³⁶⁸, onmogelijk hun stem te kunnen mengen in het gejubel dat ten allen kante ontstond, zelfs ondanks het feit dat twee van hun voorkeurskandidaten en zelfs ook een flamingant ³⁶⁹ — de eerste sinds 1830 — in de gemeenteraad zouden zetelen.

Vooraf werd de zegepraal niet zo volkomen bevonden om ten volle gerustgesteld te kunnen wezen omtrent de uitslag van de a.s. verkiezingen van juni. Het doctrinair bestuur had immers vele ontevreden gemaakt, wat

(364) Stad Gent, 26-X-1869/1; 29-X-1869/1, A.

— Journal de Gand, 27-X-1869/1, A.

(365) Henri Bracq; bisschop van Gent van 1865 tot 1888.

uit Claeys P., *Pages d'histoire locale Gantoise*, 3e série, I, p. 11.

(366) Stad Gent, 27-X-1869/1, A-B; 30/31-X-1869/1, A-B.

— Journal de Gand, 27-X-1869/1, A.

(367) Journal de Gand, 27-X-1869/1, B.

(368) Volksbelang, 30-X-1869/1, B-C.

(369) Stad Gent, 30/31-X-1869/1, A-B: verklaarde zich eveneens verheugd over de aanwezigheid van een liberale Vlaming in de gemeenteraad.

reeds tot uiting was gekomen in de onvermijdelijke ballotage, waarop LAURENT slechts een twintigtal stemmen meer had kunnen bekomen dan zijn tegenstrever. Eveneens stelden zij het totale gebrek aan politieke eerlijkheid aan de kaak, wat gedurende de gehele kiesperiode — zowel in de schoot van de Liberale Associatie als bij de zogenaamde onafhankelijken, zowel in de „rechtgeloovige” *Bien Public* als in de *Journal de Gand* — was gebleken.

De klerikale bladen sloegen een heel andere toon aan. Voor hen was het duidelijk dat de verkiezingen, in het perspectief van het gehele land, voor het ministeriële doctrinairisme weinig bemoedigend waren verlopen en dat zij derhalve een voorteken waren voor zijn nakende vol³⁷⁰. Dit stemde dus in grote mate overeen met de zienswijze van het progressistisch *Volksbelang*. Zelfs wierp men op dat het nu, in 1869, logischerwijze — daar het katholieke ministerie in 1857 wegens ongunstige gemeenteverkiezingen was afgetreden — de beurt was aan het doctrinair ministerie³⁷¹.

Tegenover deze gunstige uitslag stak dan ook schril het resultaat in Gent zelf af, wat als een smaad en een schande voor de stad werd beschouwd. Dit was volgens de *Bien Public* „avant tout la preuve de l'influence prépondérante du cabaret dans les comices”, waardoor dus nogmaals het belang werd onderstreept van de drankhuizen bij het bewerken van een liberale overwinning³⁷².

De *Beurzcourant* en de *Nouvelliste*, de beide katholieke, maar onafhankelijke bladen, die de vorige verdedigers van de oppositielijst waren geweest, schreven de liberale overwinning toe aan slaafse partijgeest, aan „het leger van ambtenaren en de massa kleine herbergiers en kantienhouders, die om zoo te zeggen onder het dagelijks toezicht der politie staan”. De nederlaag van de oppositiepartij daarentegen was volgens hen het gevolg van een totaal gebrek aan organisatie in de „Onafhankelijke Kiesvereniging” — nochtans de enige organisatie die, geplaatst tussen twee extremen, die kiezers kon verenigen die noch van de ene noch van de andere coterie wensten af te hangen.

Voor de *Beurzcourant* toonde zich verontwaardigd, omdat men zich, in tijd van verkiezingen, nog geen enkele keer had verwaardigd haar of de *Nouvelliste* te raadplegen of zelfs maar uit te nodigen tot het bijwonen van een vergadering; inzake kieswerking hebben wij van de tegenstrever nog veel te leren, besluit de krant³⁷³. Tevens riepen de katholieke bladen zich ook op als tolk i.v.m. de klachten over gevallen van officiële fraude in verscheidene kiesburelen en eisten zij voor de toekomst een onpartijdige samenstelling van de burelen alsook voorlezing van de stembriefjes onder de ogen van een persoon, behorend tot een andere opinie dan die van de

(370) *Bien Public*, 27-X-1869/2, A-B; 29-X-1869/1, A.

— *Nouvelliste de Gand*, 31-X-1869/2, A; 3-XI-1869/2, B; *Beurzcourant*, 2/3-XI-1869/1, A.

(371) *Beurzcourant*, 15/16-XI-1869/1, B; *Vlaemsche Land*, 31-X-1869/1, C-D.

(372) *Bien Public*, 27-X-1869/2, A-B: „Ah! M. Pernet, cabaretier au Dok, avait bien raison de l'écrire naguère au *Journal de Gand*: „Aujourd'hui l'estaminet règne et gouverne: par lui le libéralisme est tout, sans lui le libéralisme ne serait rien”.

overgenomen door *Beurzcourant* en *Vlaemsche Land* op 29-X-1869/1.

(373) *Beurzcourant*, 28-X-1869/1, A; *Nouvelliste de Gand*, 28-X-1869/1, C-D.

voorzitter ³⁷⁴.

Aangaande de zegepraal van LAURENT en de tussenkomst van de bisschop in de verkiezingen — een blijkbaar ongewone handelwijze, maar die ongetwijfeld juist in verband moet gebracht worden met de kandidatuur van LAURENT — waren de meningen in de verschillende kranten eveneens zeer uiteenlopend. Hoger hebben we reeds de uiteenlopende appreciatie van deze tussenkomst kunnen vaststellen bij de *Journal de Gand* en het *Volksbelang* ³⁷⁵. Het is echter vooral *La Flandre* die ons een beschrijving heeft nagelaten van de vreugde waarmee de Gentse bevolking en meer bepaald de werklieden, de overwinning van LAURENT begroetten ³⁷⁶. Immers, hoewel hij zich in zijn politieke ideeën niet had afgescheiden van de doctrinaireren, onderscheidde hij er zich toch van hen door het radicalisme waarmee hij zijn theorieën doordreef en het klerikalisme bestreed. Derhalve had de kiesstrijd, enkel en alleen rond de naam LAURENT gevoerd, onvermijdelijk een radicaal karakter aangenomen, met het gevolg dat zich bij zijn klerikale vijanden ook de vreesachtige liberalen hadden gevoegd om zijn kandidatuur tegen te werken of zelfs te bevechten. „Cette opposition sourde d'une bourgeoisie égoïste et aveugle”, vond *La Flandre* een machtig argument ten gunste van de uitbreiding van het stemrecht ³⁷⁷. De zienswijze van *La Flandre* over de tegenwerking stemde derhalve overeen met het hogerge-noemd maneuver en de interpretatie van de *Bien Public* ³⁷⁸. Nochtans bewees de overwinning dat de meeste zgn. gematigde liberalen toch voor LAURENT hadden gestemd, zodat allen, van de burgemeester tot het laatste raadslid, over dezelfde kam moesten worden geschoren ³⁷⁹. Daarenboven merkte de *Beurzencourant* op dat de keuze buitengewoon hevig was betwist geworden en dat hij, zo hij toch gekozen was, dit te danken had aan sommige „goedzakken van katholieken, die alles van de dauw en niets van hunne eigen moeite verwachtten”. In een volgend artikel drukte de krant zich in de meest krasse bewoordingen uit: „De mislukking van de heer Claeys-Waterloos in de ballotering met den godslasteraar en bloedhonds-

(374) *Bien Public*, 29-X-1869/1, B; 30 en 31-X-1869/1, B.

— *Beurzencourant*, 2/3-XI-1869/1, A; *Vlaemsche Leeuw*, 7-XI-1869/2, A.

(375) cf. *Journal de Gand*, 27-X-1869/1, B en *Volksbelang*, 30-X-1869/1, B-C.

(376) *La Flandre*, 29-X-1869/1, D; 2, A: ... „Les gens les plus graves et les plus froids laissaient éclater les transports de la joie la plus expansive. Des hommes qui se connaissent à peine de nom s'embrassaient comme des frères, les yeux brillaient de larmes”...

(377) *La Flandre*, 29-X-1869/1, D; A: „Croit-on que la candidature de M. Laurent eut pu courir le moindre danger, si ses ouvriers que nous avons vu à l'hôtel de-ville, prenant des notes au moment de l'élection, palissant d'inquiétude et frémissant d'indignation à l'annonce de chaque nouvelle défavorable, et pleurant de joie à la proclamation de notre victoire; si ces jeunes gens, formés par nos communales, avaient pu intervenir, autrement que par leurs vœux, en faveur du continuation de l'œuvre de Callier?”.

(378) Zie hoger blz. 108.

(379) *Vlaemsche Leeuw*, 14-XI-1869/1, C: „Het masker is af! Niet alleen Lorias is gekozen, als ging hij met geheel de lijst mede, zonder persoonlijke aandacht op hem: maer hij wordt gekozen, afzonderlijk, hij alleen... in zijne hoedanigheid niet alleen van liberaal, maar van kerkhater, godloochenaar en openlijken voorstaender van de grondstellingen en bloedige verwoestingen van de jaren 90!!!”

— *Bien Public*, 28-X-1869/1, C; *Beurzencourant*, 29-X-1869/1, A.

gezinde Laurent is eene vlek die onze nakomelingen het rood der schaamte op 't aangezicht zal jagen... En 't is zulk man, die de coterie, geholpen door hare huurlingen en door de kroeghouders, verkiest boven den deftigen heer Claeys-Waterloos!"³⁸⁰.

Het is dan ook slechts in dit verband dat de bittere en hevige polemiek van de kranten i.v.m. de deelname van de bisschop aan de verkiezingen kan begrepen worden — dit was, volgens de *Stad Gent*, in een gemeenteverkiezing nog nooit gebeurd³⁸¹. Het blad keurde deze tussenkomst dan ook af, omdat de bisschop geen enkele van de verplichtingen der burgers had en derhalve ook niet van de rechten moest genieten³⁸². De *Journal de Gand*³⁸³ ging wel het verst met haar antiklerikale commentaar. Door a.h.w. God zelf tegenover Laurent te plaatsen, vond zij de katholieke zaak vooral zo gecompromitteerd en meende zij dat de bisschop eerder had: „l'air d'aller porter l'extrême-onction au candidat du parti" — wat de nederlaag des te vernederender moest maken. Trouwens, zo besloot zij: „cela a dû être peu agréable à Dieu. Tout puissant qu'on oit, on a son petit-amour propre, et, quand on s'appelle le bon Dieu, il est bien fâcheux de devoir céder la place à M. Laurent".

De repliek van de *Bien Publique* was al even kras³⁸⁴: „Vous faites un symbole du nom de ce jacobin flegmatique, qui traite notre Dieu de „dieu-farine", nos saints de „célestes arlequins", et vous croyez qu'un pontife catholique restera insensible à des sacrilèges insultes!...

„En usant de son droit, Mgr. l'Evêque de Gand a rempli son devoir...".

Alleen *La Flandre* distantieerde zich in haar beoordeling volkomen van haar liberale confraters, wat ons — gezien het consequent doordrijven van haar principes — helemaal niet moest verwonderen. Immers, eisen van tegenstanders dat zij zich van de strijd weerhouden „c'est bien singulièrement comprendre la liberté... ne commander pas des abstentions, dont le moindre défaut est de fausser le scrutin... se prononcer contre ceux dont on ne partage pas les vues, c'est purement et simplement remplir un devoir d'honneur"³⁸⁵.

Hoger hebben we gezien dat de belangrijkste argumenten in de kiesstrijd het onrecht betrof de stad Gent door het Gouvernement aangedaan. Nu de liberale partij had overwonnen, vonden zowel *La Flandre* als de *Stad Gent* het nuttig nog eens al de grieven op te sommen³⁸⁶ en waarschuwden zij er voor dit schreeuwend onrecht niet langer te laten duren wegens het gevaar de toekomstige verkiezingen van juni 1870 te verliezen. Dat dit ernst was bleek o.m. uit de weigering van GUEQUIER en VUYLSTEKE om het budget van openbaar onderwijs te stemmen, dit omdat de regering achterwege

(380) Beurzencourant, 30-X-1869/1, A.

(381) Stad Gent, 26-X-1869/1.

(382) Stad Gent, 30/31-X-1869/1. Alle weken wat van Cies van Ghendt.

(383) Journal de Gand, 27-X-1869/1, A-B; 31-X-1869/1, A-B.

(384) Bien Pulbic, 28-X-1869/1, C-D; overgenomen door Nouvelliste de Gand, 29-X-1869/2, A.

(385) La Flandre, 5-XI-1869/1, D.

(386) Zie daarvoor hoofdstuk III, blz. ...

— La Flandre, 12-XI-1869/1, B-C; 24-XII-1869/1, D; 2, A-B.

— Stad Gent, 6-XI-1869/Alle weken wat...

bleef in haar verplichtingen t.o.v. Gent; door *La Flandre* werd dat ook een energieke houding genoemd³⁸⁷.

Helemaal ongevoelig voor deze grieven bleef de regering ook weer niet en daadwerkelijk werd er met de eerste afbraak van het fort begonnen³⁸⁸.

La Flandre, die zich bereid had verklaard van elke discussie af te zien tot na de verkiezingen om dan haar vrijheid terug te nemen, hield woord³⁸⁹. Op 29 oktober reeds verscheen ze met een uitgebreid verslag over de werking achter de schermen van de doctrinaire fractie in de schoot van de Liberale Associatie³⁹⁰. Dit kwam nogmaals bevestigen dat de onenigheid tussen doctrinair en progressisten in ieder geval verder ging dan louter persoonlijke veten omwille van de kandidatenkeuze. Nochtans bleef ook dat niet zonder nasleep. Zo verscheen in de klerikale kranten het bericht dat P. VOITURON zijn ontslag als lid als lid van de Liberale Associatie had ingediend³⁹¹.

Ook de MAERE verbrak het stilzwijgen in een brief van 28 oktober, gericht aan de *Journal de Gand* — die hem trouwens zonder commentaar publiceerde³⁹². Hierin stelde de MAERE scherp het procédé van de *Journal de Gand* aan de kaak: tegen alle wettelijkheid in had de krant zich het recht toegeëigend van de kieskommissie om kandidaten, die op regelmatige wijze waren aangeduid, tegen te werken en aldus had men hen — die dan nog een gemeenschappelijke zaak verdedigden — verdacht gemaakt. Tevens sprak hij zijn ongenoegen uit over de evolutie in de „Liberale Grondwettelijke Vereniging”, waarvan men goed op weg was een gedwee instrument te maken in de handen van enkelen en ten nadele van de grote politieke en sociale vraagstukken.

Bij deze overwegingen sloot *La Flandre* zich aan in een artikel waarin de noodzaak werd onderstreept van een totale reorganisatie van deze politieke kiesvereniging, in die zin dan dat de minderheden, in overeenstemming met hun belangrijkheid, recht zouden hebben op een deel van de vertegenwoordiging. Aldus werd het principieel „dat de helft plus één alléén recht van spreken had in naam van allen” voorgoed veroordeeld. Eveneens sprak zij zich uit tegen het vormen van een homogene lijst bij elke verkiezing, waardoor in elke kwestie — zonder de minste discussie — „comme un seul homme”, werd gestemd³⁹³.

Ook het *Volksbelang* keerde zich in een uitgebreid artikel tegen deze grove onrechtvaardigheid, maar dan gezien op het vlak van de kiesrechtelijke inrichting voor alle staatspartijen. Derhalve was het blad van oordeel dat zowel LAURENT als CLAEYS-WATERLOOS een plaats in de gemeenteraad

(387) *La Flandre*, 7-XII-1869/1, B.

(388) *La Flandre*, 19-XI-1869/2, A ; *Journal de Gand*, 19-XII-1869/1, A.

(389) In een artikel van 22-X-1869/1, A ; cf. blz. 73.

(390) *La Flandre*, 29-X-1869/1, B-C-C : „Le travail de l'Association libérale : dit bevestigt onze bespreking n.a.v. de strijd om de keuze van de definitieve kandidatenlijst.

(391) *Bien Public*, 29-X-1869/1, B ; *Vlaemsche Land*, 30-X-1869/2, B.

(392) *Journal de Gand*, 29-X-1869 ; overgenomen door *Bien Public*, 30-X-1869/1, B en *La Flandre*, 5-XI-1869/1, D ; 2, A-B.

(393) *La Flandre*, 5-XI-1869/1, B-C : Du droit des minorités dans le parti libéral.

hadden moeten toegewezen krijgen, terwijl de gemeenteraad thans niet meer de vertegenwoordiger der gemeente was maar slechts van een kleine meerderheid ervan ³⁹⁴.

De tweedracht in het liberale kamp bleef dus aanslepen. En opnieuw was het de *Bien Public* die erin slaagde de *Journal de Gand* zijn stilzwijgendheid te doen verbreken; toch reikte de repliek niet verder dan een eerder lauwe filosofische weerlegging van de beschuldiging „doctrinair” te zijn ³⁹⁵. *La Flandre* echter bleef met scherpe artikels tegen de *Journal de Gand* uitvallen ³⁹⁶.

Voor de radicalen ondertussen stond één zaak als een paal boven water: het „vermolmde doctrinarisme” was onmogelijk geworden! ³⁹⁷.

Dit alles bracht echter mee dat succes in de verkiezingen van juni, waarvan de parlementaire meerderheid afhing, voor Gent en voor het land uiterst twijfelachtig was geworden.

Om te besluiten kunnen we nog vermelden dat het de gewoonte was de overwinnaars na de verkiezingen een banket aan te bieden, vooral dan wanneer zij lid waren van een of andere vereniging. Dit was o.m. het geval voor A. de MAERE, bestuurder van de Koorsociëteit ³⁹⁸ en voor J. VUYLSTEK, lid van de Vlaamse liberale vereniging ³⁹⁹. Terwijl de eerste, in de tafelrede, vooral wees op de noodzaak aan eensgezindheid onder de liberalen, beklemtoonde de laatste vooral het belang van de strijd tegen het klerikalisme in Vlaanderen en de noodzaak om tot een oplossing van het Vlaamse vraagstuk te komen.

Deze programmarede deed de *Bien Public* opmerken: „M. J. Vuylsteke tient ses promesses. Il est le digne représentant du libéralisme carnassier et combat le clérial „met handen en tanden” ⁴⁰⁰. J. VUYLSTEKE hield inderdaad woord, ook op een ander gebied: in de zitting van de gemeenteraad van 6 december legde hij nl. als lid de eed af in het Nederlands en nam in het vervolg meermaals in dezelfde taal deel aan beraadslagingen, hierin gevolgd door DE COSTER-WITTOCX. Over het feit dat in de gemeenteraad voor de eerste maal sinds 1830 Vlaams gesproken was, drukte het *Volks-*

(394) Volksbelang, 6-XI-1869/1, A-B-C: ... „En daarom was het, op 27 oktober, meer een gevoel van leed dan van vreugde dat ons bekreop wanneer wij nogmaals het schouwspel moesten bijwonen van een ontzaglijke oppositie, verplicht zich te onderwerpen aan het wettelijk octracisme en zich het lot te getroosten eene macht te wezen in de daad, en een *niets* in de vertegenwoordiging”.

— overgenomen door Beurzencourant, 8/9-XI-1869/1, A.

(395) *Journal de Gand*, 1/2-XI-1869/2, C als antwoord op *Bien Public*, 30-X-1869/1, B.

(396) *La Flandre*, 5-XI-1869/1, C.

(397) Volksbelang, 8-1-1870/1, A-B.

— *La Flandre*, 29-X-1869/1, D: „Le résumé de la lutte le voici: le parti radical est organisé à Gand ... la fraction doctrinaire est en pleine dislocation”.

(398) Volksbelang en Gentsche Mercurius, 20-XI-1869/3, A-B; Vlaemsche Leeuw, 21-XI-1869/D, Klauwkens.

(399) Volksbelang, 27-XI-1869/2, D; 2, A-B-C; *La Flandre*, 12-XII-1869/2, B-C-D.

(400) *Bien Public*, 11-XII-1869/2, B.

belang zijn grote vreugde uit ⁴⁰¹. Dit gebeurde was echter niet incidentloos verlopen. Niemand minder dan LAURENT beantwoordde in dezelfde zitting de toespraak van VUYLSTEKE in zijn Luxemburgs patois — voorval dat grote deining verwekte, zowel in bepaalde kranten als in het buitenland, en wat aan het *Volksbelang* de volgende opmerking ontlokte: „Kragtens de kiezing van october zit die plaag weer in den raad voor zes lange jaren!” ⁴⁰².

(401) *Volksbelang*, 11-XII-1869/1, B-C; *La Flandre*, 10-XII-1869/2, D.

(402) *Volksbelang*, 27-XII-1869/2, C met overname van artikels uit „le Peuple belge” van 20 december en van een brief van de Noordnederlander Dr. A. Van der Linde aan de redactie.